जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको विकास अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल

Agriculture Journal

मासिक

कृषि जर्नल २०७७ साउन (krishijournal–2020, July-Aug)

- जमीन खेर नफाल्न : प्रम ओलीको आग्रह
- नेपालीहरूमा मसिनो चामलको भात खानै पर्ने ?
- कृषिका लागि विमा अनुदान वृद्धि: कृषि वजेट
- Protecting the right to a childhood
- What's in a name? Or better yभत

कारोना भाइरस उपचार कोषमा रकम जम्मा गर्ने आह्वान गरिएका सूचना

विश्वव्यापी माहामारीको रुपमा फैलिएको कोरोना भाइरस (COVID-19) रोगको सङ्क्रमणलाई फैलिन नदिन तथा सोको रोकथाम एवं नियन्त्रणका लागि देहायको बैङ्कमा कोरोना भाइरस सङ्क्रमण रोकथाम, नियन्त्रण तथा उपचार ''कोष'' खाता खोलिएको हुँदा इच्छुक व्यक्ति तथा संघ–संस्थाहरूले सो खातामा रकम जम्मा गरी सहयोग गरिदिनु हुन आव्हान गरिएको व्यहोरो सम्बन्धित सबैको जानकारीको लागि अनुरोध छ ।

बैङ्कको नाम : राष्ट्रिय वाणिज्य बैङक

शाखा : सिंहदरवार परिसर

खाताको नाम : कोरोना भाइरस सङ्क्रमण, नियन्त्रण तथा उपचार कोष

खाता नं.: ११६०००००११०१

नेपाल सरकार

सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय

सूचना तथा प्रशारण वभाग

जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल
Agriculture Journal
मासिक

काठमाडौं जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३

वर्ष-१६, अङ्क ७४ साउन २०७७

यस अङ्कमा

१. जमीन खेर नफाल्न : प्रम ओलीको आग्रह ३
२.धानमा न्यूनतम् समर्थन मूल्य कायम ४-५
३. मौरीले जैविक विविधताको सरक्षा गर्छ : विज्ञ ६-९
४. कोभिड-१९ कृषिका लागि अवसर : मन्त्री भुसाल ९
५. कृषिका लागि विमा अनुदान वृद्धिः कृषि वजेट १०-१३
६. सलहको सम्भावित प्रकोप सम्बन्धी जरुरी सूचना १३
७. किसान आयोगको अनुरोध १४
८. पहिलो च्याउ प्रशोधन उद्योग १४
९. नेपालको कृषि व्यवस्था : इतिहास १५-१७
१०. कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका १८
११. परिषद्को सल्लाह : सलहबाट बाली जोगाउन सुझाव १९-२४
१२. नेपालीहरूमा मसिनो चामलको भात खानै पर्ने ? २५-२६
13. COVID-19 helps Ecuadorian families in need 28
14. Fighting three words is changing the fisheries sector 29-30
15.From bustling Omani fish markets to online auctions 31-32
16. Stopping COVID-19 from reaching 33
17. Protecting the right to a childhood 34
18. What's in a name? Or better yet 35-36

व्यक्तिगत मूल्य रु. ५०/-

प्रकाशक : कृषि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रकाशन प्रा.लि
सल्लाहकार : भोलामान सिंह बस्नेत, कृष्ण कोपिला, प्रा.डा.केशव खड्का, डा.गिरीराज त्रिपाठी
प्रबन्ध निर्देशक : श्रीबहादुर खड्का, **प्रधान सम्पादक :** धनबहादुर मगर
मुख्य कार्यालय : बागबजार-२८, **फिल्ड कार्यालय :** टौखेल-मच्छेगाउँ-९, चन्द्रागिरी नगर पालिका,
फोन : ०१४२८८७४३, **मोवाइल :** ९८४१४४५७५३, **मुद्रण :** प्रिन्ट स्काई, भुरुङ्गखेल,

सम्पादकीय

स्थानीय बाली कोदोलाई प्रवर्द्धन गरौं

कृषि प्रधान मुलुकमा वार्षिक ८ करोड रुपैयाँभन्दा बढीको कोदो आयात् हुने गरेको छ । सरकारी तथ्याङ्क अनुसार गत आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा ८ करोड ३ लाख रुपैयाँ बराबरको कोदो आयात् भएको थियो ।

किसानलाई प्रोत्साहन :

कोदो नेपालको एउटा बाली मध्ये महत्वपूर्ण बाली हो । यो बाली प्रवर्द्धन गर्न सके नेपालको खाद्य सुरक्षामा ठूलो योगदान पुऱ्याउन सक्छ । यो बाली नेपालको भौगौलिक अवस्था अनुसार लगाउन सकिन्छ । अझै ग्रामीण र विशेष गरी लेकहरूमा कोदोबाली लगाउने चलन रही आएको छ ।

त्यस्तै, २०७४/०७५ आर्थिक वर्षमा ७ करोड १५ लाख २७ हजार रुपैयाँ बराबरको कोदो आयात् भएको थियो । पछिल्लो समय नेपालमा कोदो खेती गर्ने क्रम घट्दै गएका कारण आयात् बढेको बताइएको छ ।

नेपालमा दुई लाख ६३ हजार हेक्टर क्षेत्रमा कोदो खेती गरिने र तीन लाख १४ हजार २ सय २५ मेट्रिक टन कोदो उत्पादन हुने गरेको छ । नेपालको चौथो प्रमुख बाली मानिएको कोदोवाली विगतमा विपन्न ग्रामीण समुदायको बाँच्ने आधार थियो तर पछिल्लो समय यो क्रमिक रुपमा विस्थापित हुँदै गएको भन्दै राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघले चिन्ता व्यक्त गरेको छ । साउन १५ गते कोदो दिवस मनाउने गरी महासंघले वहस शुरु गरेको छ ।

एसोसिएसन अफ नेपाली एग्रिकल्चर जर्नालिष्ट (अनाज) सँगको सहकार्यमा महासंघले विहिवार कोदो खेतीको प्रवर्द्धनका लागि कोदो वहस गरेको छ । महासंघका अध्यक्ष नवराज वस्नेतले यसपटक वहस चलाएका छौं, अर्को वर्षदेखि दिवसकै रुपमा राष्ट्रव्यापी रुपमा मनाउने छौं । यसका लागि सरकारलाई पनि ध्यानाकर्षण गराउने सरकारले नै घोषणा गरेर दिवस मनायो भने झन् राम्रो नभए महासंघले नै निजी क्षेत्रको सहयोगमा दिवसकै रुपमा मनाउने छ ।' कोदो रैथाने बाली भएपनि यसको संरक्षणमा सरकारले ध्यान नदिएको गुनासो छ ।

पौष्टिकताले भरिपूर्ण र नेपाल मौलिक बालीका रुपमा रहेको कोदो खेतीको प्रवर्द्धनमा जोड दिनुपर्ने पनि बस्नेतलेले बताउनुभयो । महासंघका पूर्व अध्यक्ष तथा संरक्षक उद्धव अधिकारीले पनि कोदोको प्रवर्द्धनमा सरकारी उदासिनताका कारण कोदो खेतीमा लाग्ने किसान पनि निरुत्साहित भएको बताउनुभयो ।

महासंघले कोदोखेतीको पवर्द्धनका लागि विभिन्न ९ बुँदे सुझाव प्रस्तुत गर्दै साउन १५ लाई कोदो दिवसका रुपमा मनाउन सरकारसँग मागसमेत गरेको छ । कोदो बाली साना, सिमान्त कृषकको जीविकाको आधार भएकाले सरकारी लगानी र प्राथमिकतासहित प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउनु पर्ने, वातारण सन्तुलन, पोषणयुक्त र आइरनयुक्त खाद्यन्न भएकोले भौगोलिक अवस्था अनुसार विकास गरिनु पर्ने, जमीनको संरक्षण, उपयोग र युवा रोजगारका हिसावले कोदोवालीलाई हेरिनु पर्ने, खेती प्रक्रियामा सुधार, आधुनिक प्रविधि प्रयोग गरी सहज उत्पादनमा जोड दिनु पर्ने महासंघको सुझाव छ । त्यस्तै अध्ययन अनुसन्धान गरी सम्मानित बालीका रुपमा प्रचार प्रसार गरिनु पर्ने, कोदोको प्रशोधन र उद्यमशिलतासँग कृषि शिक्षामा जोड दिनु पर्ने, राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम मार्फत विविधतायुक्त बीउ तथा प्रविधि उपलब्ध गराइनु पर्ने, उत्पादनको मूल्य श्रृँखला र बजारीकरणमा जोड दिनुपर्ने र स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारको नीति तथा कार्यक्रम मार्फत सम्वोधन गरी कोदो दिवस र कोदोखेती प्रवर्द्धनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनु पर्ने पनि महासंघको सुझाव रहेको छ ।

कोदोखेती प्रविधिको विकास :

कोदो खेती गर्न प्रविधिको विकास भएको छैन । नेपालको भौगौलिक अनुसार नेपाली किसानले धेरै ढुङ्गा र गेग्रानहरूमा खनी खोर्सी गर्न नसक्ने अवस्था देखिन्छ । यसको कारण नेपाली किसानले गर्न सक्दैन भन्न खोजिएको होईन खेती गर्ने पहाडी यान्त्रीकरणको सरल प्रविधिको विकास गर्न नसकेको कारण नै नेपालमा गरिने खेतीको विस्तार हुन नसकेको हो । अब नेपाली किसानलाई प्रोत्साहन, नयाँ कोदो प्रविधिको विकास, नेपालको कृषि सशक्तिकरण नभएसम्मको लागि खास केही समयको लागि अनुदानको व्यवस्था गर्न सके नेपालमा प्रशस्त मात्रामा कोदो फलाउन सकिन्छ । अर्बौ रुपैयाँ नेपाली मुद्रा बाहिरिँदा त्यसको १० देखि १५ प्रतिशत वजेट कृषि उत्पादनमा छुट्याउन सके नेपाली किसान र नेपाली युवाहरू बाहिर भौतारिरहनु पर्ने अवस्था आउँदैन थियो । तर त्यो अवस्थाको अन्त्य गर्न सरकारमा गएका जनप्रतिनिधीहरूको ध्यान मोडिनु आवश्यक छ । वहुउपयोगी कोदो खेती नेपाली भूमि, भौगौलिक अवस्था र नेपालको हावापानी पनि निकै उपयोगी छ । कोदोमा प्रचुरमात्रमा फलाम पाइने हुनाले महिलाहरूमा देखिने रक्त अल्पताको समस्यालाई न्यूनिकरण गर्नुका साथै क्याल्सियम हाड तथा दाँतको विकास र तन्दुरुस्तीमा महत्वपूर्ण मानिन्छ । यसमा पाइने रेशाजन्य पदार्थले पेट सफा गर्ने भएकोले आन्द्राको क्यान्सरबाट बचाउँछ । कोदोमा प्रसस्त मात्रामा म्यागानिक, जिंक पोटासियम पाइने विभिन्न अध्ययनले देखाएको छ ।

अर्थतन्त्रमा योगदान :

सरकारको तर्फबाट कोदोखेतीलाई त्यति प्राथमिकता नदिएको र कोदोखेतीलाई हेलाको दृष्टिले जानेर बुझेर पनि किसानहरूलाई खेतीगर्न प्रोत्साहन नपाएकोले कोदो खेतीगर्ने किसानहरू घट्दै गएको छ । कोदोखेती नेपालको एउटा महत्वपूण बाली हो । यो बालीले नेपालको अर्थतन्त्रलाई सहयोग मात्र पुऱ्याउँदैन नेपालीहरू स्वास्थ्यको लागि पनि ठूलो योगदान र पौष्टिक आहारको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । कोदोलाई प्राथमिकताका साथ खेती अर्बौ रुपैयाँ विदेशिने नेपाली अर्थतन्त्रलाई रोकथाम गर्न सक्छौं ।

जमीन खेर नफाल्न : प्रमको आग्रह

सन्दर्भ :१७ औ राष्ट्रिय धान दिवसको अवसरमा सम्माननीय प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले दिनुभएको सन्देश

२०७७ असार १५ गते, राष्ट्रिय धान दिवस । आजको दिनलाई हामीले रोपाइँ महोत्सवका रूपमा पनि मनाउने गरेका छौं । किनभने धान हाम्रो मुख्य उत्पादन र मुख्य कृषि बाली हो । त्यसैकारण आज हामी ''धान उत्पादनमा वृद्धि, आत्मनिर्भरता र समृद्धि'' भन्ने उद्घोषका साथ धान दिवस मनाइरहेका छौं । यस अवसरमा सर्वप्रथम म सम्पूर्ण किसान दिदीबहिनी तथा दाजुभाईहरूमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु । कृषिमा आधारित यस प्रतीकात्मक दिवसको आयोजनाले धान उत्पादनमा वृद्धि गरी

खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरता तर्फको हाम्रो राष्ट्रिय गन्तव्यलाई सार्थक बनाउन मद्दत पुग्नेछ भन्ने विश्वाससमेत व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

नागरिकको आधारभूत खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्नु लोक कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो । सोही अनुरुप हाम्रो संविधानमा खाद्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा व्यवस्था गरिएको छ । यस हकको कार्यान्वयन गर्न खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ जारी भइसकेको छ । उक्त ऐनले हरेक नागरिकको खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्प्रभुतालाई कानूनी अधिकारका रुपमा स्थापित गरेको छ । त्यसैगरी भोकमरीको अन्त्य गर्ने लगायत दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र कृषि विकास रणनीतिको कार्यान्वयन मार्फत खाद्य र पोषण सुरक्षाको अवस्थामा सुधार ल्याउने हाम्रो राष्ट्रिय प्रतिवद्धता पनि सुस्पष्ट रहेको छ ।

परापूर्वकालदेखि नै नेपाली समाजमा धानको आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक महत्व रहँदै आएको पाइन्छ । अधिकांश नेपालीको आधारभूत खाद्य वस्तुको स्रोतका रुपमा रहेको धानको खाद्य सुरक्षाको दृष्टिले रणनीतिक महत्व रहेको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा समेत धानको महत्वपूर्ण योगदान रहिआएको छ । त्यसैगरी हाम्रो जीवन चक्रका सोह्र संस्कारमा धान, चामल र यसबाट बन्ने परिकारहरूको प्रयोग र प्रचलनको निकै लामो र समृद्ध परम्परा रहिआएको छ । यसरी हाम्रो जीवन पद्धतिसँग धानको घनिष्ठ सम्बन्ध कायम रहेको स्पष्ट छ ।

पछिल्ला केही वर्षहरूमा जनसंख्या वृद्धिको साथै जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधार आई दुबै छाक भात खाने प्रचलन र मसिनो चामलको उपभोगमा भएको वृद्धिले समेत धान चामलको मागमा तीव्र वृद्धि हुँदै आएको छ । तर माग अनुसारको आन्तरिक उत्पादन नहुँदा वर्षेनी ठूलो धनराशी धान चामल आयात्मा खर्चिनु परेको छ । यसले मुलुकको परनिर्भरता समेत बढाएको छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले प्रमुख खाद्यान्न बालीका रुपमा रहेको धानको उत्पादन वृद्धि गरी देशमा दिगो खाद्य सुरक्षा कायम गर्ने विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर नीति तथा योजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । सिँचाईं सुविधा विस्तार, धान बालीको अनुसन्धान र विकास, सहुलियत दरमा गुणस्तरीय बीउ तथा मलखाद्को व्यवस्था, प्रविधि विस्तार र किसानलाई प्राविधिक सहायता एवम् ज्ञान उपलब्ध गराउने, सार्वजनिक वितरण प्रणालीमा सुधार गर्ने, न्यूनतम् समर्थन मूल्यको घोषणा र कार्यान्वयन गर्नेजस्ता विषयमा वर्तमान सरकारले जोड दिदै आएको छ । तथापि देशमा दिगो खाद्य सुरक्षा र आत्मनिर्भरता कायम गर्न तीनवटै तहका सरकारहरूको समन्वयत्मक र एकीकृत प्रयास हुनुपर्ने आवश्यकता रहन्छ । संविधानले कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी विषयमा प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई बढी जिम्मेवार बनाएको सन्दर्भमा नेपाल सरकारले लिएका नीतिहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सहकार्य गर्दै अघि बढ्न म प्रदेश सरकारहरू र स्थानीय तहहरूलाई आह्वान गर्न चाहन्छु ।

हामीले सदुपयोगको सिद्धान्त अनुसार जमीन खेर नफाल्ने, बाँझो नराख्ने तथा अत्यधिक उत्पादन र प्रतिफल दिनेगरी खेती गर्ने, माटो र बालीको बीचमा तादात्म्यता मिलाएर उत्पादन बृद्धिमा केन्द्रित हुनु जरुरी छ । यसका निम्ति सबै ठाउँमा धान बाली नै लगाउनु पर्छ भन्ने छैन, धान लगाएर बढी प्रतिफल लिन सकिने ठाउँमा धान लगाउने र अरु प्रकारका जमीनमा अन्य जुनसुकै बाली लगाए पनि हुन्छ, तर त्यस बालीले अधिक उत्पादन भने दिनै पर्छ ।

पर्यटन र अरु त्यस्तै व्यवसायहरूमा गम्भीर असर परेको यस विषम् परिस्थितिमा कृषि र कृषि सम्वद्ध क्षेत्रले रोजगारीका अनेकन् अवसरहरू सिर्जना गर्नुपर्ने खाँचो रहेको छ । र, देशभित्र तथा विदेशमा रोजगारी गुमाएको जनशक्तिलाई रोजगारीका त्यस्ता अवसरहरू र जिविकाको सुनिश्चित आधार उपलब्ध गराउनु पर्ने आवश्यकता छ । कृषिमा आधारित साना, घरेलु र मझौला उद्योगहरू मार्फत उपभोग्य कृषि वस्तुको उत्पादनमा जोड दिँदै आत्मनिर्भर बन्न ध्यान दिनुपर्दछ । साथै, व्यावसायिक प्रयोजनको कृषि उत्पादनमा जोड गरेर आन्तरिक बजार र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत हाम्रो आन्तरिक खपत र निर्यातजन्य उत्पादनलाई यथेष्ट मात्रामा पुऱ्याएर व्यापारिक कारोबार समेत बढाउनु पर्दछ । यस निम्ति बढी उत्पादन दिने, गुणस्तरीय एवम् छिटो फल्ने र पाक्ने बीउ र उत्पादन कार्यमा मेशीन तथा अन्य आधुनिक विधि र प्रविधिको प्रयोगलाई बढाउँदै जानुपर्ने हुन्छ ।

खाद्य सम्प्रभूताको प्रत्याभूति गर्ने महान दायित्व र संकल्पको कार्यान्वयनका लागि नेपालमा कोही भोकै पर्दैन र कोही भोकले मर्दैन भन्ने वर्तमान सरकारको नारा अनुरुप आधारभूत खाद्य वस्तुमाथि सबै नागरिकको पहुँच कायम गराउन सकियोस् भन्नेमा हामीले विशेष प्रयास गरिरहेका छौं । यसै हेतुले नेपाल सरकारले प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको उत्पादन तथा उपलब्धतामा वृद्धि, वितरण प्रणालीमा सुधार र खाद्यान्नको उचित उपयोग मार्फत् खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरता र दिगो खाद्य तथा पोषण सुरक्षा कायम गर्ने नीति लिएको तथ्य पनि सर्वविदितै छ ।

कोरोना भाइरस (कोभिड १९) को महामारीका कारण अहिले पूरै विश्व आक्रान्त छ । यस समस्याले विश्वका अधिकांश देशहरूको अर्थतन्त्र र जनताको जिविकामा ठूलो असर पुऱ्याएको छ । हाम्रोजस्ता सानो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा यसको प्रभाव झनै ठूलो पर्ने देखिएको छ ।

धानमा न्यूनतम् समर्थन मूल्य कायम

"धान उत्पादनमा वृद्धि, आत्मनिर्भरता र समृद्धि" नाराका साथ : "संरक्षित कृषि, सुनिश्चित बचत" सत्रौ राष्ट्रिय धान दिवस तथा रोपाईं महोत्सव, २०७७

प्रेस विज्ञप्ती :

विश्व खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणबाट धान महत्वपूर्ण अन्न बाली हो। विश्वको ३.५ अर्ब जनसंख्याको आधारभूत खाद्य वस्तुको रुपमा रहेको धान खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका लागि मानिसलाई आवश्यक पर्ने क्यालोरीको प्रमुख स्रोत हो। संसारमा करिब १६ करोड ७१ लाख हेक्टरमा धान खेती भई ७८ करोड २० लाख मेट्रिक टन उत्पादन भएको पाइन्छ जसको ९० प्रतिशत उत्पादन तथा खपत एशियाली मुलुकहरूमै हुन्छ। उत्पादनको दृष्टिले विश्वमा सबैभन्दा बढी धान उत्पादन गर्ने देश चीन रहेको छ र त्यसपछी क्रमशः भारत, इन्डोनेशिया, बंगलादेश, भियतनाम प्रमुख धान उत्पादक राष्ट्रहरू हुन् भने नेपाल १७ औं स्थानमा पर्दछ।

धान नेपालको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक रुपमा समेत महत्वपूर्ण बाली हो। नेपाली समाजका हरेक सामाजिक एवम् साँस्कृतिक कार्यहरूमा धानकै प्रधान्यता रहने हुँदा धान समाजमा अभिन्न पक्षको रुपमा स्थापित छ। हरेक नेपालीको जन्मदेखि मृत्युसम्मका कर्ममा धानको प्रयोग अपरिहार्य हुन्छ भने वर्षभरी मनाइने विभिन्न चाडपर्वहरूमा समेत यसकै बर्चस्व रहन्छ। नेपालको के हिमाल, के पहाड, के तराई सबै भूगोलमा चामलको उत्तिकै महत्व र वैभव रहेको छ। धान हाम्रो खाद्यान्न मात्र नभएर सँस्कृतिको धरोहर पनि हो। समुद्री सतहबाट तराईमा ६० मिटरदेखि संसारको सबैभन्दा उच्च स्थान जुम्लाको छुमचौरमा ३,०५० मिटर उचाइसम्म धानको खेती गरिन्छ। नेपालमा मौसमको आधारमा वर्षे धान, चैते धान, भदैया धान, घैया धान र हिउँदे धान (बोरो)को रुपमा धान खेती हुने गर्दछ। नेपालमा खेती गरिने कूल क्षेत्रफलको ४७ प्रतिशत जमीनमा धान खेती गरिन्छ जस मध्ये क्षेत्रफल र उत्पादनमा तराई क्षेत्रको हिस्सा ७० प्रतिशत भन्दा बढी छ। अन्नबाली उत्पादनको कूल क्षेत्रफलको करीब ४३ प्रतिशतमा धान खेती हुने गरेको र कूल अन्नबाली उत्पादनमा ५३ प्रतिशत धानको हिस्सा रहेको छ। नेपालमा वार्षिक करिब

धानले नेपालीको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको सुनिश्चिता कायमका साथै राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउनमा समेत महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखाउँछ।

१.५ खर्ब रुपैयाँ बराबरको धान तथा यसका उप-उत्पादनहरु प्राप्त हुने गर्दछ। मुलुकको कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा २६.५० प्रतिशत अंश कृषिको रहेकोमा धानको कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादनमा १५.३५ प्रतिशत योगदान रहेको तथ्यले धानले नेपालीको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको सुनिश्चिता कायमका साथै राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउनमा समेत महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखाउँछ।

आ.व. २०७६/०७७ मा १४ लाख ५८ हजार हेक्टर क्षेत्रफलबाट ५५ लाख ५० हजार मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको छ। अघिल्लो वर्षको तुलनामा धानको क्षेत्रफल र उत्पादनमा क्रमशः २.२० प्रतिशत र १.०५ प्रतिशत कमी भए पनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा उत्पादकत्व १.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। रासायनिक मलखाद तथा उन्नत बीउ बिजनको समयमै उपलब्धता, कृषि प्रविधिमा आएको समयानुकूल सुधार उत्पादकत्व वृद्धिका प्रमुख आधारहरू थिए। तथापि, यस उत्पादकत्व वृद्धिलाई आगामी वर्षहरूमा समेत कायमै राख्नु पर्ने चुनौतिहरू भने हामी समक्ष विद्यमान छन्। सम्भाव्य उत्पादकत्व र वास्तविक उत्पादकत्व बीच रहेको करीब ३० प्रतिशत फरकलाई कम गरी धानको उत्पादकत्व वृद्धिका लागि गुणस्तरीय मल, उन्नत बीउ, भरपर्दो सिँचाई सुविधा तथा उपयुक्त प्राविधिक सेवाका सुनिश्चतता तथा रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गर्न धान क्षेत्रलाई उद्योगसँग आवद्ध गरी आत्मनिर्भरता र समृद्धि हासिल गर्ने राष्ट्रिय आकांक्षा हासिल गर्न तीनै तहका सरकारहरूबाट रणनैतिक प्रयासको सुरुवात भइरहेको छ। यसका लागि वर्षे धानमा उत्पादकत्व वृद्धि तथा चैते धानको क्षेत्रफल विस्तार, सम्भावनाका आधारमा बोरो तथा घैया धानको क्षेत्रफल र उत्पादकत्व वृद्धिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। उत्पादन वृद्धिका लागि उन्नत जातको प्रयोगलाई बढवा दिन हालसम्म नेपालमा तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाडको लागि सूचित गरिएका खुल्ला सेचित र हाइब्रिड गरी जम्मा १३० वटा धानका जातहरू सिफारिस भैसकेका छन् भने वर्णशंकर जातको बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्न २ वटा स्वदेशी हाइब्रिड धानका जातहरू सूचित हुने प्रक्रियामा रहेका छन्। साथै, सुख्खा तथा अर्धसिंचित अवस्थालाई मध्यनजर राखी डुवान तथा सुख्खा सहन गर्न सक्ने केही धानका जातहरू समेत विकास भै कृषकहरू माँझ लोकप्रिय भएका छन्। धानको उत्पादकत्व वृद्धिका लागि रासायनिक मलको सहज तथा सुलभ उपलब्धताको लागि अनुदानमा मलखाद वितरणलाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ। उन्नत बीउ बिजनको प्रयोग मात्रले १५ देखि २० प्रतिशत उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने तथ्यलाई मध्यनजर गर्दै आ.व. २०७७/०७८ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा धानको स्रोत बीउ र उन्नत बीउ उत्पादनमा प्रोत्साहन अनुदान एवं उन्नत बीउ प्रयोगकर्तालाई मूल्य अनुदान कार्यक्रम तथा धान बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिन लागिएको छ। त्यसैगरी, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाबाट धानबालीको विशिष्टिकृत

उत्पादन क्षेत्र निर्धारण गर्दै यो बालीको व्यवसायीकरण, यान्त्रिकीकरण तथा औद्योगिकीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्न विभिन्न कृयाकलापहरू तर्जुमा गरिएको छ । यसका अतिरिक्त किसानहरूलाई प्रतिस्पर्धी बनाई बचत सुनिश्चित गर्न कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले अङ्गिकार गरेको "संरक्षित कृषि, सुनिश्चित बचत"को नीति कार्यान्वयनका लागि न्यूनतम् समर्थन मूल्य एवं कृषि बीमा कार्यान्वयनको व्यवस्था गरिएको छ । साथै न्यूनतम् समर्थन मूल्यको प्रभावकारी कार्यन्वयनका लागि इतिहासमै पहिलो पटक बाली लगाउनु भन्दा अघि मूल्य निर्धारण गर्ने कार्य आरम्भ गरिएको तथा स्थानीय तहमा खाद्य बैंक र स्टोर लगायतका पुर्वाधार तथा संरचना विकासका लागि विशेष जोड दिईएको छ । नेपालको भौगोलिक परिवेश सुहाउँदो कृषि यन्त्रहरूको प्रयोगबाट धान खेतीमा चाहिने मानव श्रमलाई विस्थापित गर्न तथा उत्पादन लागत घटाउन तिनै तहको सरकारबाट कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन तथा प्रविधि प्रसारका कार्यक्रमहरू कार्यन्वयनमा रहेका छन । नेपालको संविधानमा खाद्य सुरक्षा तिनै तहका सरकारको साझा अधिकार सूची रहेको र धान र चामलको प्रयाप्त उपलब्धता नै खाद्य सुरक्षा प्रत्याभूतिको प्रमुख आधार भइरहेको हालको सन्दर्भमा धानबाली प्रवर्द्धनका लागि तीनै तहको सरकार बीच सामान्जस्यता, सहकार्य र सुदृढ समन्वयका लागि ठोस पहलको शुरुवात गरिएको छ ।

यद्यपि, विविध प्रयासका बाबजुद केही दशक अघि धान निर्यातको इतिहास बोकेको मुलुक हाल हरेक वर्ष उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि भए पनि आवस्यक चामलको आपूर्तीका लागि विदेशबाट हुने आयात्मा निर्भर रहनु पर्दा वार्षिक ३० अर्ब भन्दा बढी नेपाली रुपैयाँ विदेशिन पुगेको छ । स्वदेशी माटोमा प्रयाप्त परिमाणमा उत्पादन नभई धान चामलमा परनिर्भरता हुनुमा बढ्दो जनसख्या वृद्धिको तुलनामा धान उत्पादनको वृद्धि दर कम हुनु, खेतीयोग्य जमीन खण्डिकरण तथा घडेरिकरण, श्रम शक्तिको अभाव, सिंचाई, भण्डारण तथा बजार पूर्वाधार प्रयाप्त नुहनु आदि प्रमुख कारणहरू हुन् । यसका साथै उन्नत जातले ढाकेको क्षेत्रफल करीब ९० प्रतिशत रहेता पनि गुणस्तरीय बीउको अभाव तथा नयाँ र उच्च उत्पादन दिने जात भन्दा पूरानै जातहरू कृषकको रोजाइमा पर्नु, बीउ तथा जात फेर्ने परिपाटिको विकास नहुनु, मसिना तथा वासनादार चामलको उपयोगमा वृद्धि तथा खाद्यान्न बालीको उपयोगमा विविधिकरण नुहनु, आयातीत धानको गुणस्तर र मूल्यमा स्वदेशी धानले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु आदि कारणबाट धान र चामल माथिको परनिर्भरता दिनानुदिन बढ्दो छ । यसका अलवा हाल देशले कोभिड-१९ को कारणबाट नसोचेको परिस्थितिको सामना गर्नु परिरहेको

कोभिड-१९ को संक्रमणको जोखिमका कारण कृषि कर्म अपेक्षाकृत रुपमा सूचारू नहुँदा आगामी दिनमा आपूर्ति श्रृँखलामा समेत समस्या उत्पन्न भई रोगसँग मात्र नभई भोकसँग लड्न पर्ने स्थिति नआउला भन्न सकिन्न ।

छ । विश्वव्यापी महामारीको रुपमा देखिएको यस रोगले समग्र मानव जीवनको अस्तित्वलाई नै चुनौंती दिइरहेको अवस्थामा नेपाल पनि यसबाट अछुतो रहन सकेको छैन । यस रोगका कारण रोजगारीका लागि विदेशिएका धेरै युवाहरू स्वदेश फर्किने क्रममा छन् भने अर्कोतिर स्वदेश भित्र पनि धेरैले रोजगारी गुमाउनु पर्ने अवस्था देखिन्छ । साथै, कोभिड-१९ को संक्रमणको जोखिमका कारण कृषि कर्म अपेक्षाकृत रुपमा सूचारू नहुँदा आगामी दिनमा आपूर्ति श्रृँखलामा समेत समस्या उत्पन्न भई रोगसँग मात्र नभई भोकसँग लड्न पर्ने स्थिति नआउला भन्न सकिन्न । यस अवस्थामा धान चामलको परनिर्भता कम गर्न तथा देशलाई सम्भावित खाद्य संकटको अवस्थाबाट टाढै राख्न धानमा आधारित खेती प्रणालीको प्रवर्द्धन एक सहयोगी प्रयास हुन सक्ने देखिन्छ । यसका लागि उन्नत तथा पछिल्ला नविन प्रविधिहरूको अनुसरण एवम् आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी धान र चामलमा आत्मनिर्भरतासँगै राष्ट्रिय समृद्धि हासिलका लागि सहयोग पुऱ्याउन धान उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि गर्न वर्षे धानको उत्पादकत्व वृद्धि, चैते धानको क्षेत्र विस्तार तथा हिउँदे सिजनमा बाँझो रहने तर हिउँदे धान खेतीका लागि उपयुक्त तराईको ७ प्रतिशत जमीनमा हिउँदे धान खेती प्रवर्द्धन एवम् धान क्षेत्रलाई उद्योगसँग आवद्ध गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । यसो गर्न सकेमा मात्र धान र चामलमा आत्मनिरभता सँगै अहिलेको प्रतिकूल परिस्थितिको सामना गर्न सक्षम हुने आधारहरू स्थापित हुन सक्दछ ।

यसै पृष्ठभूमि तथा परिस्थितिमा धानको उत्पादन वृद्धि गरी यस बालीलाई राष्ट्रिय समृद्धि हासिलका लागि सहयोगी क्षेत्रको रुपमा स्थापित गर्न सम्पूर्ण सरोकारवालाहरू एकजुट होऔं, हातेमालो गरौं भन्ने अपिल गर्दै "धान उत्पादनमा बृद्धि, आत्मनिर्भरता र समृद्धि" मूल नाराका साथ विगतमा झैं यस वर्ष पनि विभिन्न सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा सत्रौं राष्ट्रिय धान दिवस तथा रोपाईं महोत्सव २०७७ विभिन्न तह र स्थानमा मनाइँदै छ । यसै सन्दर्भमा आयोजित आजको पत्रकार सम्मेलनमा हाम्रो निमन्त्रणालाई स्वीकार गरी पाल्नु हुने पत्रकार मित्रहरूलाई सत्रौं राष्ट्रिय धान दिवस तथा रोपाइँ महोत्सव २०७७ मूल समारोह समितिका तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं । हाल विश्वव्यापी महामारीको रुपमा देखिएको कोभिड-१९को संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षित रही कृषि कर्म गर्न तथा धानबालीको महत्वको अधिकतम् प्रचार-प्रसार गरी यस राष्ट्रिय कार्यक्रमलाई सफल पारिदिनु हुन समेत हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

कञ्चन राज पाण्डे
महानिर्देशक, कृषि विभाग
एवम् अध्यक्ष,

कृषि जर्नल मासिकद्धारा जनहितको लागि समर्पित सूचना

मिर्गौला जस्ता प्राणघातक रोगबाट बच्ननिम्न कुराहरूको पालना गरौं । अरुलाई बचाऔं, आफू पनि बाचौं ।

१. धुम्रपान, मध्यपान नगरौं ।
२. फ्रिजमा राखिएको, साँधिएको खानेकुराहरू नखाऔं ।
३. शुद्ध, ताजा खानपिनमा ध्यान दिऔं
४. समयमा सुतौं, अनिदो नबसौं ।

विचारी चाम्लिङ
अध्यक्ष
मिर्गौला डाइलासिस् तथा प्रत्यारोपण समाज, काठमाडौं
मोवाइल नं :९८६९२४२०८७

मौरीले जैविक विविधताको सरक्षा गर्छ : विज्ञ

मैरी विकास केन्द्र गोदावरी

मौरीपालनको परिचय महत्व, वर्तमान अवस्था तथा समस्या सम्भावना र चुनौती र भावी रणनीति :

मौरीपालनको परिचय :

मैरीपालनलाई आय आर्जनको लागि एक कुशल तथ शौखिन व्यवसायको रुपमा मान्ने गरिन्छ । यो व्यवसाय अति विपन्न सीमान्तकृत किसानदेखि सम्पन्न व्यक्ति संस्थाले समेत अपनाउन सक्छ । तर यो व्यवसाय शुरु गर्न वा सञ्चालनका लागि मौरीपालनको आधारभूत ज्ञान र सीप हुन अति देखिन्छ । पाल्नयोग्य मौरीलाई उपयुक्त वातावरण जुटाई आधुनिक तरिकाले पालन गरी मौरीका विभिन्न उपदेयता -मह, कुट, मैन, प्रोपोलिस, शाही खुराक, वि भेनमको उपयोग गरी लाभ लिन सकिने व्यवसाय हो । मौरीपालन । मौरीले प्रकृतिमा पाइने पुष्परस तथा कुट बटुल्न विचरण गर्दै परागसेचनमा समेत सघाउ पुर्‍याउँदै कृषि, जैविक विविधता एवं पर्यावरण संरक्षणमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपमा ठूलो सहयोग पुर्‍याएको हुन्छ ।

नेपालको अर्थतन्त्रको करीव २७ प्रतिशत योगदान पुर्‍याउँदै आएको कृषि क्षेत्रले लिएको उद्देश्य हासिलका लागि अवलम्वन गरिएको खेती प्रणालीमा विशेषगरी फलफूल तथा अन्य बाली नालीहरूमा परागसेचनको आवश्यकता पर्दछ । साथै मौरी एउटा प्रभावकारी परागसेचक किरा भएकोले मौरीपालनमा यस क्षेत्रमा पनि अधिकतम् लाभ लिन सकिन्छ । भन्ने तथ्य स्पष्ट छ । नेपालमा उपलब्ध स्रोत, साधान, सीप तथा बजारको माग समेतको कारण यही मौरीपालन व्यवसायको प्रचुर सम्भावना देखिन्छ । यद्यपी यस क्षेत्रका समस्या चुनौंती भने नभएका होइनन् ।

मौरीपालनको महत्व :

मैरीपालन व्यवसाय आय आर्जन र रोजगारी सिर्जना गर्न, बालीनालीको उत्पादन वृद्धि गर्न, जैविक विविधता तथा पर्यावरण संरक्षण र खाद्य पोषण सुरक्षाका दृष्टिबाट महत्वपूर्ण मानिन्छ । साथै मौरीपालन व्यवसायका थुप्रै फाइदाहरू पनि छन् । केही मुख्य फाइदाहरू तल उल्लेख गरिएको छ ।

- **प्रत्यक्ष फाइदाहरू :** मह, मैन, कुट, शाही खुराक, मौरी विष, चोप, मौरी गोला, गुणस्तर रानुको बेचविखन गरी आय आर्जन गर्न सकिने ।
- अप्रत्यक्ष फाइदाहरू : परागसेचन, स्वरोजगार, जैविक विविधता, प्राकृतिक सन्तुलन, बालीनालीको उत्पादन, र उत्पादकत्वमा वृद्धि हुने ।
- कम लगानी र व्यवसायबाट शुरु गर्न सकिने ।
- बेग्लै जग्गा आवश्यक नपर्ने, सुकुम्वासी, सीमान्तकृत कृषकहरूले पनि सहजै अपनाउन सकिने ।
- व्यवसाय शुरु गरेको पहिलो वर्षमानै आय आर्जन गर्न सकिने ।
- खेर गइरहेको फूलको रस र परागको सदुपयोग हुने ।
- दुर्लभ जातको बोट बिरुवाको वंश संरक्षण हुने ।
- परागसेचन वापत शुल्क लिन सकिने ।
- रोजगारीको अवसरमा वृद्धि हुने ।
- मौरीले सृष्टिको सन्तुलन बनाई राख्न सहयोग गर्ने ।
- मुख्य उत्पादन र सह-उत्पादनबाट आय आर्जन गर्न सकिने ।
- ठूला व्यवसायीहरूले मौरीजन्य उत्पादनमा लगानी गरी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पहुँच बढाउन सकिने ।
- महको आयत् प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गरी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने ।
- मौरी पर्यटन (Api-Tour Tourism) बाट फाइदा लिन सकिने ।

वर्तमान अवस्था :

नेपालमा परम्परागत मौरीपालन परापूर्व कालदेखि गरिदै आएको भएता पनि रैथाने, स्थानीय एपीस सेराना जातको मौरीलाई प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदाको रुपमा परम्परागत मुढे घार एवम् खोपे घारमा राखी मह उत्पादन गर्ने प्रचलन हाल पनि नेपालको प्राय: सबै क्षेत्रहरूमा पाइन्छ । विक्रम सम्वत् २०५१/५२ सालमा मौरी विकास केन्द्र गोदावरीले भारतबाट ५० गोला विकासे मौरी (एपीस मेलिफेरा) नेपालमा भित्र्याई चितवन र सर्लाही जिल्लामा परिक्षणको रुपमा पालन थालिए पछि व्यवसायिक मौरी पालनको थालनी भएको हो । मौरी पालनको क्षेत्रमा नेपाल सरकारको कार्यालय : मौरी विकास केन्द्र गोदावरी, हाल संघमा अवस्थित छ र मौरी विकास कार्यक्रम भण्डारा चितवन हाल बागमती प्रदेशमा अवस्थित छ । ले तालिम, गुणस्तर रानु उत्पादन तथा वितरण समस्या देखा परेका क्षेत्रमा वि क्लिनिक सञ्चालन, इएफवि तथा माइट व्यवस्थापन अभियान र दुइदिने घुम्ति तालिमका साथै अन्य गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसका साथै अन्तर्राष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र (इसीमोड)ले मौरी चरन, मौरीका वंश सुधार, मौरी प्रजाति संरक्षण, परागसेचन क्षमता अध्ययन तथा पुस्तक, पुस्तिका प्रकाशन आदि सम्बन्धित कार्यक्रमहरू गर्दै आएको छ भने नेपालका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैह्र-सरकारी संघ- संस्थाहरूले पनि मौरीपालन तथा परागसेचन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन् ।

फलस्वरुप मौरीपालक कृषकहरूको रोजगारीमा वृद्धि हुनाका साथै मौरीपालनबाट बाली बिरुवाहरू उत्पादनमा गुणात्मक एवम् परिमाणात्मक वृद्धि, हुनुको साथै वातावरण संरक्षणमा समेत सहयोग पुगिरहेको छ ।

-मौरीपालनमा संलग्न सक्रिय कृषक २०५७० परिवार (अनुमानित)

-व्यवसायिक मौरीपालन कृषक १०,००० परिवार (अनुमानित)

-दर्ता भएका मौरी स्रोत केन्द्र ८५ (अनुमानित)

नेपालमा मौरीपालनको संलग्नता :

- मौरीपालनका लागि नेपालमा उपयुक्त जलवायू उपलब्धता साथै मौरीपालन नेपालको पुर्ख्यौली पेशा भएकोले सजिलै व्यवसायिकता तर्फ उन्मूख गर्न सकिने ।

<u>नेपालमा मौरीपालनको वर्तमान अवस्था :</u>

क.सं. मौरीका प्रजाती	गोला संख्या	मह उत्पादन (मे.ट.)	महको बजार मूल्य रु.
१. विकासे यूरोपियन जात	५०,०००	२५००	
७५ करोड (रु		(एपीस मेलिफेरा)	३०० के.जी)
(५० के.जी) घार			
२. रैथाने स्थानीय जात	१,७७,०००	११८०/६.६	८२ करोड (रु.
(एपीस सेरेना)		(के.जी. घार)	७०० के.जी)
३. पालन गर्न नसकिएका रैथाने जात, खागो मौरी, भीर मौरी, कठ्यौरी, पुत्का	१५,०००	३००/५.८	
के.जी घार)	४५ करोड (रु.१५००/के.जी)		

नेपालमा पालन गर्न सकिने मौरीगोला संख्या उत्पादन र आम्दानी :

क.सं.	मौरीको प्रजाति	गोला संख्या	मह यत्पादन	हालको बजार
१.	विकासे यूरोपियन		(मे.ट)	मूल्य रु.
	(एपीस मेलिफेरा)	५ लाख	२०,०००	६ अर्ब रु.३००/के.जी)
२.	रैथाने स्थानीय जात		(४० के.जी. घार)	
	(एपीस सेरेना)			
	५ लाख	५०००	(१० केजी घार)	३.५ अर्ब (रु ७००के.जी)
जम्मा			१० लाख	२५००० ९.५ अर्ब

- प्राकृतिक चरणको विविधता र विविध बाली प्रणालीका साथै सरकारी क्षेत्रको अलवा निजी तथा विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूको मौरीपालन विकासमा संलग्नता रहेको अवस्था ।
- नेपाली महले विदेशमा आफ्नो पहिचान बनाई सकेको र देशभित्रै महको सेवनमा चासो तथा माग बढिरहेको अवस्थामा महको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने तर्फ नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम रहेको ।
- मौरीजन्य उप-उत्पादनहरू शाही खुराक (Royal Jelly), कुट (Pollen), चोप (Prolis), मैन (Wax), मौरी विष (Bee Venum) उत्पादन गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रशस्त आम्दानी लिन सकिने ।
- महिला, दलित, जनजाति, पिछडिएको वर्ग र भूमिहीनको लागि आयस्रोतको प्रभावकारी माध्यम भएको ।
- भीर मौरीको मह शिकार (Honey Hunting) पेशालाई व्यवस्थित गरी मौरी पर्यटनको विकास गर्न सकिने । हाल महलाई निर्यातयोग्य महत्वपूर्ण कृषि वस्तु (NTIS Commodity)को रुपमा पहिचान गरी आएको हुँदा गुणस्तरीय उत्पादनबाट विदेशी मुद्रा आर्जन तथा राष्ट्रिय ग्राहस्थ उत्पादनमा सहयोग हुने ।

अत: नेपालको भौगोलिक बनौट तथा यसमा भएको प्राकृतिक स्रोत जसमा मौरीलाई उपयुक्त हने बोट बिरुवाको वाहुल्यता छ । साथै समय समयमा लगाइने बालीनाली मौरी चरणको रुपमा अति नै उपयुक्त हुने गर्दछ । वन जङ्गल भएका वनस्पतिहरू चरणको रुपमा पनि प्रयोग भई मौरीपालनमा सघाउ पुग्न सक्दछ । नेपालको विद्यमान वन जङ्गल, खेती प्रणाली र चरन क्षमतालाई हेर्दा लगभग १० लाखसम्म मौरी गोलापालन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

नेपालमा मौरीपालनको समस्या र चुनौती :

प्रशस्त सम्भावना र अवसर हुँदा-हुँदै यसको व्यवसायिक विकासका लागि थुप्रै समस्या र अप्ठ्याराहरू छन् के छन् त ती समस्याहरू ?

नीतिगत समस्या :

-मौरी प्रवर्द्धन नीति २०७३ को कार्यन्वयन पक्ष प्रभावकारी हुन नसक्दा मौरी व्यवसायीहरूको समस्यालाई सम्वोधन हुन नसकेको व्यवसायीहरूको गुनासो रहेको ।

नीतिमा मौरी विमाको व्यवस्था भएता पनि कार्यन्वयन पक्ष फितलो रहेको ।

-विना धितो कृषि ऋणको व्यवस्था नभएको ।

-विषादी आयत र प्रयोग सम्बन्धी नीति स्पष्ट रुपमा लागु हुन नसकेको ।

-क्वारेनटाइन एवम् मौरी क्षेत्र निर्धारण नीतिको अभावका कारण मौरी खरीद तथा ओसार प्रसार गर्दा विभिन्न रोग तथा परजीविहरू भित्रिने र फैलिन सम्भावना उच्च जोखिममा रहेको ।

-चरन क्षेत्र विस्तारका लागि मौरी आहारका बोट बिरुवा रोपण हुन नसक्नु र भएका वन जङ्गल डढेलोले नासिदै जानु ।

-मौरी चरनका लागि महत्वपूर्ण बालीनाली जस्तै तोरी, फापर, सूर्यमूखी तथा फलफूलका बोट बिरुवा लगाउन कमी भएको अवस्था ।

-मौरी चरनका लागि मौरी स्थानान्तरण प्रक्रिया समस्या पूर्ण रहेको ।

प्राविधिक समस्या :

-समसामयिक तालिम, अध्ययन, अवलोकन, भ्रमणका अवसर प्राप्त नभएका कारण विद्यमान जनशक्तिमा मौरी बारेको दक्षताको अभाव ।

-मौरी विज्ञको अभाव (AI) प्रविधिबाट रानु तयारी गर्न नयाँ प्रजातिका मौरी पहिचानका लागि Taxonomists)को अभाव ।

-नयाँ एवम् उच्चतम् प्रविधि कृत्रिम गर्भाधानबाट गुणस्तर रानु उत्पादन गर्न नसक्नु ।

-मौरीका वंश क्रमश ह्रास हुँदै गइरहेको अवस्थामा मौरीका जातिय पहिचान, संरक्षण हुन नसक्नु ।

-सर्वसुलभ रुपमा गुणस्तर मौरीपालन तालिमको अभाव रहेको ।

-मौरीका स्रोत केन्द्रहरूको अवस्था विश्वासनीय मूल्य एकरुपता बिक्री वितरण गरिएका मौरीजन्य सामाग्रीहरूको गुणस्तर एवं सुलभ उपलब्धता हुन नसक्नु ।

-मह बजार र मह प्रशोधनको व्यवस्थापनको अवस्था नाजुक हुनु ।

-नवीनतम् प्रविधिको अध्ययन परीक्षण र अनुसरण नभएको अवस्था ।

अन्य समस्याहरू :

-रैथाने मौरीका प्रजाति क्रमश नासिदै गइरहेको अवस्थामा तीनका संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्न वजेट तथा कार्यक्रमले प्राथमिकता नपाएको ।

-मौरीपालनको क्षेत्रको अधिकारिक राष्ट्रिय तथ्याङ्क नहुनु/साथै स्रोत केन्द्र तथा कृषकस्तरमा मौरीपालनको व्यवस्थित अभिलेख नहुनु ।

-मौरीपालनको बारे अध्ययन सामाग्रीहरू सर्वसुलभ रुपमा नपाइनु ।

-नक्कली मह बिगबिगीले मौरी व्यवसायीहरू हतोत्साही मनोवल भएको ।

-मौरीपालक कृषकस्तरमा रोग-कीरा व्यवस्थापनका पक्षमा कमी कमजोरी रहनु ।

-मौरीपालन व्यवसायबाट हुन सक्ने फाइदा बारे ज्ञान नहुनु ।

-मौरीपालन सम्बन्धी आधुनिक बारे ज्ञानको कमी हुनु ।

-मौरीचरन विकास र संरक्षण ध्यान नदिनु ।

-मौरीजन्य उत्पादनहरू (मह, मैन) को गुणस्तर निर्धारण संस्थागत विकास नहुनु वा उत्पादकको पहुँच नहुनु ।

-मौरीपालनका आधुनिक उपकरणहरू उपलब्ध नहुनु ।

-गुणस्रतीय रानु उत्पादनमा प्राथमिकता नदिनु ।

-मौरी व्यवसायीहरूको विद्यमान आन्तरिक बजार र अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म नहुनु ।

-मह उपभोग बारे जनचेतनामा कमी ।

-मौरी परागसेचनको जनस्तरमा चेतनाको कमी ।

-महको उत्पादन लागत बढी हुनु (अन्य मुलुकको तुलनामा)

-उत्पादन गरेको महको उचित मूल्य कृषकले प्राप्त गर्न नसक्नु ।

-भौतिक पूर्वाधारको अभाव, (संकलन केन्द्र, भण्डारण, प्रयोगशाला, वि क्लिनिक, प्रशोधन केन्द्र, प्रमाणिकरण प्रणालीको अभाव ।

-घार निर्माणका लागि सहज रुपमा काठ उपलब्ध नहुनु ।

-मौरी चरनको स्रोतहरूका बारे अधिकारिक तथ्याङ्क डाटावेस नहुनु र उपलब्ध भएका चरन क्षेत्रमा बाटो-घाटोको असुविधा हुनु ।

-मौरीपालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकारी अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैह्र-सरकारी संस्थाहरू बीच समन्वय नहुनु ।

-चरन क्षेत्रमा अनाधिकृत रुपमा शुल्क एवम् चन्दा असूली ।

-मौरी चरनमा प्रयोग हुने विषादीको असरले कृषकहरूलाई अप्ठ्यारो पार्नु ।

नेपालमा मौरीपालनका चुनौतीहरू :

नेपालमा मौरीपालनमा प्रत्यक्ष एवम् परोक्ष रुपमा निम्न वमोजिमका चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।

-युवा जनशक्ति विदेशिने (मौरी व्यवसायको पहिचान गर्न नसक्दा)

-बजारमा कृत्रिम महको विगविगी ।

-मौरीको जातिय संरक्षण, सम्वर्द्धन र सुधारको कारण नहुनु ।

-मौरीमा रोग-कीरा तथा अन्य शत्रुजीवको समस्या ।

-मौरी क्षेत्रका पूराना व्यवसायीहरू क्रमिक रुपमा पलायन हुँदै जानु ।

-वन जङ्गलको विनास, डढेलो तथा वन अतिक्रमण हुनु तर मौरीका लागि उपयुक्त वृक्षरोपण नहुनु ।

-व्यवसायिक खेतीका नाममा अत्यधिक विषादीको प्रयोगको अवस्था साथै विषादी अवशेष अनुगमन कार्यक्रमको अभाव, अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रयोगशाला र उपकरणको कमी, गुणस्तर प्रमाणीकरण प्रणालीको कमी ।

-प्रशोधन तथा प्याकेजिङ्ग जस्तो सुविधाहरू केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा जिल्लास्तरमा उपलब्ध नहुँदा गुणस्तरीय मह व्यापारमा समस्या परिरहेको अवस्था ।

-चरन क्षेत्रमा यातायात पहुँच तथा अन्य पूर्वाधार प्रर्याप्त नहुनु ।

-प्राविधिकको दक्षता अभिवृद्धि एवम् उपलब्ध जनशक्तिको समूचित परिचालनमा सरोकारवाला निकाय गम्भीर नहुनु ।

-मौरीको जातिय संरक्षण तथा वंश सुधारका कार्य व्यवसायिक मौरीपालन तर्फ अनुसन्धान तथा प्रविधिको विकासमा कमी ।

-मौरीपालन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चलन गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैह्र-सरकारी तथा निजी क्षेत्र बीच समन्वय र सहकार्यको अभाव एवम् मौरीपालन नीति २०७३ को प्रभावकारी कार्यन्वयन ।

मौरीपालनका लागि भावी रणनीति तथा कार्यक्रम :

१) व्यवसायिक उत्पादन तर्फ

-मौरीगोला उत्पादन

-मह उत्पादन

-मौरीजन्य उत्पादनहरू (शाही खुराक, चोप, कुट, मैन, वि भेनम

-उत्पादनमा आधारित अनुदान

२) गुणस्तर कायम

-गुणस्तर परिक्षणका लागि (Accredited Lab) स्थापना र सञ्चालन ।

-नेपाली महको ब्राण्डीङ्ग (Branding)

-Organic Honey certification

-स्रोत केन्द्रको क्षमता विकास (मौरी घार र मौरी जन्य सामाग्रीहरू)

-मौरी कृषक (DFTOC AOC) डिएफ टिओसी

-मौरीजन्य उत्पादन

-मौरी गोला

-गुणस्तर रानु

३. बजार :

-मह संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र

-गुणस्तर कायम

-व्यवसायिक उत्पान (परिमाण, गुणस्तर निरन्तरता/दिगो मूल्य)

-मूल्य श्रृँखला

-सरकारी नीति प्रहरी, सैनिक, विद्यालय, अस्पतालमा मह सेवन ।

-एपी टुरिजमको विकास

४. संरक्षण तथा सम्वर्द्धन

-जङ्गली मौरी, भीर मौरी, खाग मौरी, कठ्यौरी तथा पुत्का संरक्षण (तालिम प्रविधि तथा जनचेतना)

-व्यवसायिक मौरी एपीस (सेरेना, एपीस मेलिफेरा) को वंश सुधार (selection) या AI Technology)

-गोला व्यवस्थापन, चरन क्षेत्रको विस्तार तथा व्यवस्थापन (मौरी नीति कार्यक्रम)

-वि क्लिनिक सञ्चालन, रोग तथा परजीविको व्यवस्थापन ।

-परागसेचन तथा जनचेतना

-मौरी परागसेचन प्रदर्शन, अध्ययन, अनुसन्धान, जनचेतना, तालिम ।

-**अध्ययन, अनुसन्धान** -(जातिय सुधार, उत्पादन वृद्धि, संरक्षण, नयाँ प्रविधिको विकास, एवम् भित्र्याउने ।)

क) एपीस सेरेना

ख) एपीस मेलिफेरा

ग) अन्य रैथाने प्रजाति

NARC ADC विश्व विद्यालय, शिक्षण संस्था

४. जनशक्ति व्यवस्थापन

-अध्ययन तालिम र अवलोकन भ्रमण

-नीति को प्रभावकारी कार्यन्वयन

५. अब कसरी जाने त ?

-तथ्याङ्क डाटावेस तयार, देशैभरिका मौरीपालक कृषक, मौरी गोला संख्या, स्रोत केन्द्र, व्यवसायी, घार उद्योगको रजिष्ट्रेशन गर्ने ।

-मौरी स्रोत केन्द्रहरूलाई व्यवस्थित र विश्वस्नीय बनाउन स्तरोन्नती बनाउँदै लग्ने ।

-केन्द्रको हाल सेवा बन्द रहेको प्रयोगशालाको पुनः सञ्चालन गरी सेवा विस्तार गर्दै मह तथा मौरीको रोगहरू परीक्षण गर्ने । केन्द्रीय प्रयोगशाला बनाउन पहल गर्ने ।

-केन्द्रीय स्तरमा वी क्लिनिक स्थापना गरी मौरी स्रोत केन्द्रमा वि क्लिनिक अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्ने ।

-जुम्ला, कालीकोट, जाजरकोट तथा अन्य क्षेत्रमा पाइने रैथाने एपीस सेरेना उप-प्रजाति मौरीको अध्ययन गरी नश्ल सुधार प्रयासको थालनी गर्ने र महको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।

मौरीको परागसेचनको भूमिका बारे जनचेतना फैलाउने, मौरी पकेट क्षेत्रहरूमा कृषक स्तरमा परागसेचन प्रदर्शन कार्यक्रम सञ्चालन गरी बालीमा तुलनात्मक उत्पादनको भिन्नता बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

-मौरी चरन पात्रो तयार गरी देशभरीको मौरी चरन क्षमता अध्ययन तथा विस्तार गर्ने ।

-विषादी मुक्त प्राङ्गारिक मौरी चरन क्षेत्रको विस्तारमा कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने ।

-नयाँ स्थानमा मौरीपालनको सम्भाव्यता अध्ययन गरी क्षेत्र विस्तार गर्दै लग्ने ।

-नेपालमा रहेका भीर मौरी लगायत विभिन्न प्रजातिका रैथानी मौरीहरूको संरक्षण सम्वर्द्धन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

-अन्य मौरीजन्य उत्पादनहरूको व्यापक उत्पादन गर्ने सबै प्रदेशका कृषकहरूलाई शीप तथा तालिम प्रदान गरी प्रोत्साहन गर्ने ।

-रानु प्रजनन् कोलोनी छनौट, संरक्षण तथा विस्तार गर्ने ।

-फार्म केन्द्रहरूमा मौरी चरन क्षेत्र विस्तार गर्ने यसका लागि मौरी चरन विविधिकरण व्लक निर्माण गर्ने ।

-क्षमता विकास (कृषक, स्रोत केन्द्र र प्राविधिक)का लागि मौरी प्रदर्शन फार्म ई लाइव्रेरी तथा मौरी म्युजियमको स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।

-मौरी विमा कार्यक्रम तथा उत्पादनमा आधारित अनुदानका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

-मौरीजन्य उत्पादनलाई मूल्य श्रृँखलामा जोड्ने र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म पुर्‍याउने ।

कोभिड–१९ कृषिका लागि अवसर : मन्त्री भुसाल

काठमाडौं असार १३ गते । कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री घनश्याम भुसालले विगत ४० वर्षदेखि बिग्रिएको नेपालको कृषि क्षेत्रलाई आगामी तीन वर्षभित्र सुधार गर्ने योजनाका साथ मन्त्रालय अघि बढेको बताउनु भएको छ ।

विगतमा किसानभन्दा पनि मन्त्रालय र मन्त्री कसरी बलियो हुने भन्नेतर्फ केन्द्रित भएका कारण कृषि प्रधान मुलुक भएर पनि अधिकांश कृषिजन्य वस्तु आयात् गर्नुपर्ने अवस्थामा पुगेको पनि उहाँले बताउनु भएको छ । १७ औं राष्ट्रिय धान दिवसको अवसरमा एशोसिएशन अफ नेपाली एग्रिकल्चरल जर्नालिष्ट(अनाज) द्वारा शनिवार आयोजित 'कोभिड-१९: कृषिमा सम्भावना र चुनौती' विषयक अन्तरक्रियामा मन्त्री भुसालले यस्तो बताउनु भएको हो ।

कार्यक्रमलाई सम्वोधन गर्दै उहाँले भन्नुभयो, ३०-४० वर्ष बिग्रिएको कृषिलाई ३ वर्षमा सपार्न खोजिएको छ, नयाँ कृषि व्यवस्थामार्फत कृषि क्षेत्रको सुधारका लागि मन्त्रालय लागिपरेको छ । मन्त्रालयको पहलमा प्रदेश, स्थानीय तह, समुदाय, सहकारीलगायत सरोकारवाला निकायको साथ र सहयोग आवश्यक रहेको पनि भुसालले बताउनु भयो । कोरोनालाई कृषि क्षेत्रको अवसरका रुपमा लिएर अघि बढ्नुपर्ने उहाँको भनाई छ । उहाँले कोरोना महामारीका कारण अन्य क्षेत्र धरासायी भए पनि कृषि क्षेत्र निरन्तर चलायमान रहेकै कारण खाद्यान्न अभावको अवस्था भोग्नु नपरेको उहाँले बताउनुभयो । कोरोनाले फेरी पनि कृषि क्षेत्रलाई सम्झाई दिएकाले कृषिलाई अवसर का रुपमा उपयोग गर्न सक्नुपर्ने बताउनुभयो । कृषिविज्ञ डा.कृष्ण पौडेलले नगरी भाषणमात्रै दिने प्रवृत्तिका कारण नेपालको कृषि क्षेत्र अस्तव्यस्त बनेको बताउनुभयो । इमान्दारीपूर्वक कृषि वजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरेमा कृषि क्षेत्रले गति लिने उहाँको भनाई छ । उहाँले कृषिमा आत्मनिर्भरताका लागि संरक्षित तथा प्राङगारिक कषिमा जोड दिनुपर्ने बताउनु भएको छ । रसायनिक मलको प्रयोगभन्दा प्राङ्गारिक खेतीबाट बढी उत्पादन लिन सकिने दावी गर्दै पौडेलले प्राङ्गारिक कृषिका लागि किसानसम्म सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेमा जोड दिनुभएको छ । साथै उहाँले सरकार समयमा सचेत भएन भने कोरोनाका कारण नेपालका खाद्य संकटको अवस्था आउनसक्ने चेतावनी समेत दिनुभयो ।

किसान प्रतिनिधि कृष्णराज सुवालले किसानले आफ्नो उत्पादन बजारसम्म पुर्‍याउन नसकेकै कारण उत्पादनको उचित मूल्य पाउनै नसकेको भन्दै बजारीकरणका लागि सरकारले सहजीकरण गरिदिनु पर्ने बताउनु भयो । पछिल्लो समय तीनलाख लगानी गरेर सात लाख कमाउने लक्ष्यका साथ आफूले कृषि व्यवसायलाई अगाडि बढाएको भएपनि कोरोनाका कारण उल्टै दुई लाख ऋण लागेको गुनासो समेत उहाँले गर्नुभयो । त्यस्तै मल बीउको अभाव पनि अर्को समस्याका रुपमा रहेको बताउँदै उहाँले बीउमा परनिर्भर हुनुपर्ने अवस्थाको अन्त्य नगरेसम्म कृषिमा आत्मनिर्भर हुन नसक्ने बताउनुभयो । कृषि अनुदानको दूरुपयोग, कृषि प्राविधिक किसानको खेतसम्म नपुग्ने समस्यालगायतका कारण किसानमा निरासा बढ्दै गएको पनि उहाँले बताउनुभयो । सुवालले खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरताका लागि उत्पादनमा विविधिकरण गरी खानेबानीमा समेत परिवर्तन गरिनुपर्ने र बढी मुनाफाका लागि औद्योगिक बालीको खेतीमा लाग्नुपर्ने बताउनु भएको छ । कार्यक्रमको अध्यक्षता अनाजका अध्यक्ष किरण आचार्यले गर्नुभएको थियो ।

कृषिका लागि विमा अनुदान वृद्धिः कृषि वजेट

नेपाल सरकारका अर्थमन्त्री तथा सूचना तथा प्रविधि मन्त्री डा.युवाराज खतिवडाले जेठ १५ गते दुबै सदनमा प्रस्तुत गर्नु भएको वजेटमा कृषि र कृषि निकट मन्त्रालयसँग सम्बन्धित आव २०७७/०७८को वजेटको विवरण ।

८०. कृषि वन, पर्यटन, उद्योग वाणिज्य लगायत उत्पादन क्षेत्रको कार्यक्रम विनियोजन प्रस्तुत गर्ने अनुमति चाहन्छु ।

कृषि

८१ नेपाली अर्थतन्त्रको भरपर्दो आधारको रुपमा रहेको कृषि क्षेत्रमा कोरोना महामारीका कारण उत्पन्न भएको चुनौंती र अवसरलाई सम्वोधन गर्न कृषिमा श्रम परिचालन, कृषि कार्यको व्यवसायिकरण, यान्त्रीकरण र आधुनिकीरण गरी काम र रोजगारी सिर्जना गरिने छ । कृषि क्रान्ति तर्फ उन्मूख हुन कृषि भूमिको अधिकतम् उपयोग गर्दै बालीको सम्भावनाको आधारमा सहकारीका, सामूदायिक तथा निजी फर्म मार्फत ठूलो परिमाणमा उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । यसको लागि सिँचाई, मल, बीउ, पूँजी प्रविधि र बजार सुनिस्चित गरिने छ ।

८२. कृषि उत्पादनमा मुलुकलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै खाद्य सुरक्षा र सम्प्रभुत्ता कायम गर्दै लगिने छ । आगामी वर्ष दूध तरकारी मासुजन्य वस्तुको उत्पादनमा आत्मनिर्भर हुनेगरी लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । पोषक र औषधीय गुण भएका उच्च मूल्यका कृषि वस्तु उत्पादन, चैते धान तथा वसन्ते मकै खेतीलाई प्रोत्साहन गरिने छ । गरीब विपन्न तथा साना किसानलाई लक्षित गरी कृषि उद्यम प्रवर्द्धनको लागि ग्रामीण उद्यम तथा आर्थिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

८३. **प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण आयोजनालाई** पुनः संरचना गर्दै स्थानीय सम्भावनाका आधारमा **एक स्थानीय तहमा एक उत्पादन पकेट क्षेत्र** कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । आगामी वर्ष कृषि र पशुपालनका थप २५० पकेट क्षेत्र विकास गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा कम्तीमा एक कृषि पकेट क्षेत्र रहने सुनिस्चित गरिने छ । यसका लागि रु.३ अर्ब २२ करोड वजेट छुट्याएको छु ।

८४. खाद्य स्वच्छता तथा प्रवर्द्धन तथा नियमन गर्न कानूनी संरचना तयार गरिने छ । आगामी वर्ष कर्णाली र गण्डकी प्रदेशमा खाद्य गुणस्तर प्रयोगशाला सञ्चालनमा ल्याइने छ । विषादीको उपयोग सुरक्षित स्तरमा राख्न जनचेतना अभिवृद्धि र प्रभावकारी नियमन गरिनेछ । सबै स्थानीय तहमा घुम्ति प्रयोगशाला मार्फत माटो परीक्षण गरी उपयुक्त बीउ, मल लगायतका कृषि सामाग्री सिफारिस गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

८५ खेतीबाली लगाउने समय अगावै रासायनिक मलको पर्याप्त आपूर्ति सुनिश्चित गर्न रासायनिक मलको अनुदान बजेट वृद्धि गरी रु.११ अर्ब पुऱ्याएको छु । प्राङ्गारिक मलको प्रयोग बढाउँदै अर्गानिक खेतीलाई प्रोत्साहन गरिने छ । यस्तो उत्पादनलाई ब्राण्डिङ्ग गरी बजार प्रवर्द्धन गरिने छ ।

एक स्थानीय तहमा एक उत्पादन ***पकेट क्षेत्र*** *कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । आगामी वर्ष कृषि र पशुपालनको थप २५० पकेट क्षेत्र विकास गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा कम्तीमा एक कृषि पकेट क्षेत्र रहने सुनिस्चित गरिने छ । यसका लागि रु.३ अर्ब २२ करोड वजेट छुट्याएको छु ।*

८६. किसानलाई गुणस्तरीय र उन्नत जातको बीउ उपलब्ध गराउन बालीको उन्नत जात विकास गर्दै बीउको गुणस्तर परीक्षणलाई विस्तार गरी इजाजत प्राप्त बिक्रेताबाट उन्नत बीउ खरीद गर्ने किसानलाई नगद फिर्ता गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

८७. कृषि उपजको बजारीकरण सबै स्थानीय तहमा बजार पूर्वाधार निर्माण गरिने छ । काठमाडौं चोभारमा निर्माणधीन फलफूल तथा हाट बजार सञ्चालनमा ल्याइने छ । सबै प्रदेशमा गरी ७८ कृषि थोक बजार निर्माणका लागि स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गर्न तथा प्रदेश स्तरीय कृषि उपजको हव मार्केट स्थापना गर्न बजेटको व्यवस्थापन गरेको छु ।

८८. कृषि जमीनमा कृषकको पहुँच विस्तार गर्न करार खेती, चक्लावन्दी र सामूदायिक सहकारी खेतीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । कृषि उपजको समर्थन मूल्य तोकी खरीद गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । आगामी वर्षदेखि स्थानीय तह सहकारी, संघ-संस्था एवम् भूमि बैंक मार्फत हुने खेती र सामूहिक खेती गर्ने समूहलाई मात्र शित भण्डार निर्माण अनुदान दिइने छ ।

८९. खाद्य सुरक्षा र खाद्य आपूति व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन र कृषि उपजको मूल्य सुनिश्चित दिन २०० खाद्य भण्डारण केन्द्र स्थापना गर्न स्थानीय तहलाई रु.१ अर्ब वित्तीय हस्तान्तरणको व्यवस्था गरेको छु । यस्तो केन्द्र मार्फत समर्थन मूल्य तोकिएको कृषि उपज खरीद गर्ने र एक तहको प्रशोधन गरी बिक्री गर्न तथा सहकारी र निजी स्तरमा हाल सञ्चालनमा रहेका खाद्य गोदामको मर्मत सम्भार गरी खाद्यान्न संचय गर्न खाद्यान्न बैंकको अवधारणा कार्यन्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छु ।

९०. सबै स्थानीय तहमा कम्तीमा पनि एक कृषि, एक कृषि प्राविधिक व्यवस्था मिलाउन रु. ५० करोड वजेट व्यवस्था गरेको छ । कृषि क्याम्पसमा स्नातक अध्ययन र विद्यार्थीलाई इन्टर्नशीप गराउने तथा विभिन्न प्राविधिक शिक्षालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई पढाईसँगै आय आर्जन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको छु ।

९१. कृषि बाली तथा पशुपन्छी विमाको दायरा विस्तार गरी जोखिम न्यूनिकरण विमा प्रिमिएम् अनुदान रकममा वृद्धि गरिएको छ । बाली विमा गर्दा प्रिमियम् वापत कृषकले तिर्नु पर्ने रकम बाली उत्पादन भएपछि तिर्न पाउने सुविधा दिइने छ । कृषिको उत्पादन तथा जोखिम कम गर्न मोबाइल एप्स मार्फत किसानको लागि मौसम बिउ विजन खेती प्रविधि बजार मूल्य सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराइने छ ।

९२. फलफूलका बिरुवा रोप्ने र संरक्षण गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्न आगामी वर्ष कृषि तर्फ थप ५० लाख वन तर्फका कार्यक्रमबाट थप ५५ लाख फलफूलका बिरुवा उत्पादन गरी वितरण गरिने छ। प्रत्येक स्थानीय तहमा नर्सरी स्थापना गरी कम्तीमा १० हजार फलफूलको बिरुवा उत्पादन गर्न प्राविधि सहयोग उपलब्ध गराइने छ। उपयोगविहिन सार्वजनिक जग्गा, सडक तथा राजमार्गका किनारा र नदी उकासबाट प्राप्त हुने जमीनमा अभियानको रुपमा फलफूल र अन्य उपयुक्त खेती गर्न निजी सहकारी र सामूदायिक संघ-संस्थालाई प्रोत्साहित गरिने छ।

९३. सहकारी संघ-संस्था मार्फत कपास, रेसम, उन र अन्य धागोजन्य उत्पादन एवं प्रशोधनको लागि अनुदानको लागि व्यवस्था गरेको छु। उखु उत्पादक किसानलाई उत्पादन परिमाणका आधारमा प्रदान गरिने अनुदानलाई निरन्तरता दिन रु.९६ करोड विनियोजन गरेको छु।

९४. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्को कार्य क्षेत्र विस्तार तथा क्षमता विकास गरी स्थानीय मौलिक खाद्यान्न, पशुपन्छी तथा मत्स्यपालन एवम् अन्य बालीको पञ्जीकरण, उत्पादकत्व र वहु प्रयोगका सम्बन्धमा अनुसन्धान गरिने छ। कृषि क्याम्पसलाई अनुसन्धान कार्यमा प्रोत्साहित गरिने छ।

९५. कृषकलाई व्यवसायिक पशुपन्छीपालनका लागि नश्ल सुधार कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन, घाँस खेती र वृहत चरीचरन क्षेत्र विकास तथा गुणस्तरीय पशु स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गरिने छ। मुख्य सीमा नाकामा पशु क्वारेन्टाइन स्थापना गरी प्रयोगशाला र अन्य पूर्वाधारको व्यवस्था गरिने छ।

९६. कृषिमा प्रदान गर्दै आएको सबै प्रकारको अनुदानको पुनरावलोकन गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सुविधा दोहोरो नपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ। कृषि ऋणमा सहज पहुँच पुऱ्याउन किसान क्रेडिट कार्डको शुरुवात गरिनेछ। खेतीयोग्य जमीन भएका स्थानीय तहका सबै वडामा किसानलाई सूचीकृत गरी कृषि तथा पशु सेवाको आधारभूत प्राविधि सेवा तथा टेवा कृषि स्वयम्सेवक परिचालन गरिनेछ।

सिँचाईं तथा नदी नियन्त्रण :

९७. कृषि योग्य जमीनमा तत्काल सिँचाईं सुविधा पुऱ्याई कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न साना मझौला सिँचाई आयोजना निर्माणलाई मैले जोड दिएको छु। यसका लागि **समृद्ध तराई मधेश सिँचाईं विशेष कार्यक्रम** अन्तर्गत आगामी वर्ष तराई र भित्री मधेशका २५ जिल्लामा ५ हजार स्यालो ट्वूवेल तथा २४७ डिप ट्वूवेल जडान गरी थप २२ हजार हेक्टर कृषियोग्य जमीनमा भूमिगत सिँचाईं पुऱ्याउन रु.२ अर्ब ३२ करोड विनियोजन गरेको छु।

९८. राष्ट्रिय गौरवका सिँचाई आयोजना रानी, जमरा, कुलरिया लगायत सिक्टा भेरी-बबई डाइभर्सन बबई प्रगन्ना तथा वडाकापथ, बागमती, पालुङ्गटार, वृहद दाङ उपत्यका

संघ, प्रदेश र स्थानीय सह-लगानीमा आगामी वर्ष ३०० स्थानीय तहमा भूमि बैंकको इकाई स्थापना गरिनेछ। भूमि बैंकले जग्गा धनीबाट लिजमा लिएको जमीन, सरकारी स्वामित्वमा उपयोगमा रहेको जमीन, नदी नियन्त्रणबाट उकास भएको जमीन कृषि कार्यको लागि उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति तथा संस्थालाई निश्चित समयसम्म लिजमा उपलब्ध गराइने छ।

लगायतका सिँचाई आयोजनाको कार्यन्वयन गरिनेछ। महाकाली सिँचाई आयोजनालाई राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाको रुपमा विकास गरिनेछ। उक्त आयोजनाहरूको लागि रु.१० अर्ब २५ करोड विनियोजन गरेको छु।

९९. सुनकोशी मरीन डाइर्भन वहुउद्देश्यीय आयोजनाको टनेल निर्माणको कार्य आगामी वर्ष शुरु गर्न रु.२ अर्ब ४६ करोड विनियोजन गरेको छु। अन्य नदी पथान्तरण सहितका सिँचाईं आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न गरी प्राथमिकताका आधारमा क्रमश: निर्माण कार्य अघि बढाइने छ।

१००. पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रको नदी छेउछाउमा रहेका कृषियोग्य जमीनमा सौर्य उर्जाको उपयोग गरी लिफ्ट सिँचाई कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। प्लाष्टिक पोखरी निर्माण, ताल तलैया संरक्षण तथा वर्षात्को पानी संकलन गरी सिँचाईं सुविधा पुऱ्याइने छ। लिफ्त तथा सोलार उर्जामा आधारित सिँचाईको लागि रु.१ अर्ब ३१ करोड छुट्याएको छु।

१०१. महाकाली, कर्णाली, नारायणी, कमला र कोशी लगायतका ठुला नदी र अन्य जोखिमयुक्त नदी नियन्त्रणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। सिमा क्षेत्रमा हुने नदी कटान र डुवानको समस्या समाधान गर्न द्विपक्षीय संयन्त्रहरूलाई क्रियाशील बनाईने छ। नदी नियन्त्रण र पहिरो व्यवस्थापनमा वायो इन्जिनिरिङ्ग प्रविधिमा जोड दिइने छ।

१०२. जनताको तटवन्ध कार्यक्रम रतुवा-मावा, वक्राहा, त्रियुगा, लखनदेही, कमला, खाडो, बागमती, लालवकैया, पूर्वी राप्ती, पश्चिम राप्ती, खुटिया-मोहना लगायतका नदीमा तटवन्ध निर्माण आयोजनाको लागि रकम विनियोजन गरेको छु। नदी नियन्त्रण कार्यक्रमका लागि रु.६ अर्ब २० करोड विनियोजन गरेको छु।

१०३. जल तथा मौसमजन्य विपद्बाट हुनसक्ने जनधनको क्षतिलाई न्यूनिकरण गर्न मौसम पूर्वानुमानलाई विश्वासनीय बनाइने छ। आगामी वर्ष थप २ स्थानमा मौसमी राडार सञ्चालन गरनेछ।

१०४. कृषि तथा सिँचाई क्षेत्रको लागि वजेट वृद्धि गरी क्रमश: रु.४१ अर्ब ४० करोड र २७ अर्ब ९६ करोड पुऱ्याएको छु।

भूमि व्यवस्था :

१०५. कोभिड-१९ को कारण ग्रामीणमूखी हुन थालेको जनजीवन र वैदेशिक रोजगारबाट युवाहरू फर्कने अवस्थालाई अवसरको रुपमा लिई कृषि कार्य गर्न चाहनेको भूमिमा पहुँच सुनिश्चित गर्न भूमि बैंकको स्थापना र सञ्चालन गर्न व्यवस्था मिलाइएको छु। संघ, प्रदेश र स्थानीय सह-लगानीमा आगामी वर्ष ३०० स्थानीय तहमा भूमि बैंकको इकाई स्थापना गरिनेछ। भूमि बैंकले जग्गा धनीबाट लिजमा लिएको जमीन, सरकारी स्वामित्वमा उपयोगमा रहेको जमीन, नदी नियन्त्रणबाट उकास भएको जमीन कृषि कार्यको लागि उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति तथा संस्थालाई निश्चित समयसम्म लिजमा उपलब्ध गराइने छ। जमीन लिजमा लिई उत्पादन गर्नेलाई प्रोत्साहन स्वरुप कृषि सामाग्रीमा सहुलियत दिइने छ। बाँझो जमीन धेरै भएको स्थानीय तहबाट भूमि बैंकको स्थापना गरी क्रमश: सबै स्थानीय तहमा विस्तार गरी लगिने छ। भूमि बैंकमा शेयर लगानी गर्न रु.५० करोड व्यवस्था गरेको छु।

१०६. महिलाको भूमिमाथिको अधिकार स्वामित्व बढाउन प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वयमा महिलाको नाममा जग्गाको स्वामित्व हस्तान्तरण गर्दा थप सहुलियत दिने व्यवस्था मिलाईने छ। भूमि सम्बन्धी समस्या

समाधान गर्न गठन भएको आयोग मार्फत आगामी आर्थिक वर्ष सुकुम्वासीको व्यवस्थापन तथा अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित गर्न १०० स्थानीय तहमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। मुक्त कमैया, हलिया, हरुवा, चरुवा कम्लहरी लगायतका सुकुम्वासी, भूमिहीन र सिमान्तकृत परिवारको जीविकोपार्जन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

१०७. जग्गा प्रशासनसँग सम्बन्धित स्रेस्तालाई भू-अभिलेख सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध गर्ने कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने छ। अगामी आर्थिक वर्ष भित्र ६० मालपोत नापी कार्यालयलाई स्थानीय तहमा अभिलेख सहित हस्तान्तरण गरिनेछ। सूचना प्रविधिमा आधारित घरजग्गा रजिष्ट्रेषण प्रणाली कार्यन्वयनमा ल्याई सबै जिल्लामा मालपोत सम्बन्धी सेवालाई अनलाइन प्रणाली मार्फत प्रर्वाह हुने व्यवस्था मिलाइने छ।

१०८. भूमिको दिगो र महत्तम् उपयोग सुनिश्चित गर्न भू-उपयोग नक्शा तयार गरी जमीनको वर्गीकरण गरिने छ। औद्योगिक विकास र सार्वजनिक निर्माणको लागि आवश्यक जग्गा प्राप्ति गर्न नीतिगत सुधार एवम् सहजीकरण गरिने छ। उत्पादनशील जमीनको खण्डिकरणलाई निरुत्साहित गर्दै कृषि, आवास र अन्य प्रयोजनको जमीनको नक्साङ्कन गरिनेछ।

१०९. सरकारी, सार्वजनिक, सामुदायिक तथा गुठी जग्गाको अभिलेख तयार गरी संरक्षण गरिने छ। भू-सूचना संकलन, विश्लेषण र उपयोगको लागि सबै स्थानीय तहको भू-उपयोग नक्शा तथा डाटावेस तयार गर्ने कार्य आगामी आर्थिक वर्ष भित्र सम्पन्न गरिने छ। नाँपजाँच भएका छुट भएको गाउँ व्लक लगायत बाँकी जग्गाको कित्ता नापी कार्य आगामी आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गर्न रु.१ अर्ब ७३ करोड विनियोजन गरेको छु।

११०. पूर्वाधार निर्माण कार्यमा उपयोग भएको जग्गाको लगत कट्टा गर्ने कार्यलाई स्थानीय तहको समन्वयमा सम्पन्न गरिनेछ। मुआब्जा भुक्तानी गरिएको जग्गाको फिल्ड नक्शा लगायतका सबै अभिलेखमा लगत कट्टा गरी नेपाल सरकारको स्वामित्वमा कायम गरिने छ।

सहकारी :

१११. उत्पादनका साधानहरूको सामूहिकीकरण स्थानीय स्रोतको परिचालन र आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणबाट सामाजिक न्याय सहितको द्रुत विकास गर्न सहकारी क्षेत्रलाई परिचालन गरिने छ। सहकारी संघ-संस्थालाई घरेलु तथा साना उद्यमको प्रवर्द्धन, कृषि उत्पादन, भण्डारण तथा प्रशोधन एवम् गरिबी निवारण सम्बन्धी कार्यक्रममा प्रोत्साहित गरिने छ। सहकारीको माध्यमबाट कृषि सामाग्री, पूँजी, प्रविधि र बजारमा कृषकको सहज पहुँच सुनिश्चित गरिने छ।

११२. सहकारी क्षेत्रको सिद्धान्त, मूल्य मान्यता तादम्यता हुने गरी सहकारी अभियानलाई अघि बढाउन संस्थागत क्षमता वृद्धि, स्वनियमन र सुशासन प्रवर्द्धन गरिने छ।

११३. सबै प्रकारका उत्पादन, संकलन, भण्डारण र वितरणका श्रृँखला विकास गर्न र सहकारी पसललाई थोक मूल्यमा आवश्यक वस्तु उपलब्ध गराउन प्रत्येक प्रदेशमा सहकारी संस्थाकै शेयर लगानीमा थोक उपभोक्ता सहकारी संस्था स्थापना गरिने छ।

११४. गरिब, विपन्न, शैक्षिक वेरोजगार, वैदेशिक रोजगार अवरुद्ध भएका युवालाई सहकारी संस्था मार्फत कर्जा प्राप्त गरी साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिने छ। साना किसान विकास लघु वित्त वित्तीय संस्थालाई एक हजार सहकारी कर्जा पर्वाह गरी कृषि तथा साना व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न रु.३ अर्ब ६० करोड ऋण लगानी गर्न व्यवस्था गरेको छु।

११५. वचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थालाई एक अर्कामा गाभीन तथा नवीन प्रविधिको प्रयोग बढाउँदै नगद रहीत कारोवार गर्न प्रेरित गरिने छ। सहकारी प्रणालीमा जोखिम न्यूनिकरणका लागि सहकारी कर्जा सूचना केन्द्र स्थापना गरिने छ। सहकारी वचत तथा कर्जा सरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।

वन तथा वातावरण :

११६. नेपालीको जीवन पद्धति र समृद्धिको आधारको रुपमा रहेको वन क्षेत्रको सम्वर्द्धन मार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै वन सम्पदाको वहुउपयोग गरी आय, रोजगारी एवम् व्यवसाय प्रवर्द्धन गरिने छ। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट वन पैदावरलाई आर्थिक क्रियाकलापसँग जोडिने छ। समृद्धिको लागि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरी वन पैदावर काष्ठ, गैह्र-काष्ठ र जडीबुटीमा आधारित उद्यमको विकास गरिने छ।

११७. संघ, प्रदेश र स्थानीय तह एवम् वन उपभोक्ता समूहको सहकार्य र समन्वयमा वनको सरक्षा, वृक्षारोपन र विविधिकरण गर्दै चरन क्षेत्र, सिमसार, ताल तलैया, जैविक विविधता र वातावरण संरक्षण गरिने छ।

११८. नेपाल सरकारको आयोजनाले वनको क्षतिपूर्ति वापत रकम उपलब्ध गराउनु नपर्ने व्यवस्था मिलाईने छ। विकास आयोजनाले उपयोग गरेको वन क्षेत्रको क्षतिपूर्ति स्वरुप सार्वजनिक पर्ती जग्गा, झाडी बुट्यान क्षेत्र र वन नभएका स्थानीय तहका उपलब्ध जमीनमा वृक्षरोपण गर्नुपर्ने प्रावधान कार्यन्वयन गरिने छ।

११९. जडीबुटीको व्यवसायिक खेती गर्दै व्यवसायिक, प्रशोधन बजारीकरण विशिष्ट ब्राण्डिङ्ग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गरिने छ। कर्णाली लगायतका हिमाली क्षेत्र र सुदुर पश्चिम प्रदेशमा जडीबुटी विकास विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेडको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै नवीन प्रविधिको प्रयोग गरी गुणस्तरीय उच्च मूल्यको जडीबुटीजन्य वस्तु उत्पादन गरिने छ।

१२०. राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षित तथा मध्यवर्ती क्षेत्र, वनस्पति उधान र सम्भाव्य सामुदायिक वनलाई प्राकृतिमा आधारित पर्यटन गन्तव्यको विकास गरिने छ। वृहत वनस्पति उधान स्थापना सम्बन्धी प्रारम्भिक कार्य शुरु गरिने छ।

१२१. लोपोन्मूख तथा दुर्लभ वन्यजन्तुको प्रजाती संरक्षण गरिने छ। मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनिकरण गर्न वन्यजन्तुको वासस्थान व्यवस्थित गरिने छ। मध्यवर्ती क्षेत्रका वासिन्दालाई वन्यजन्तुको आक्रमणबाट बचाउन भरपर्दो सुरक्षा व्यवस्था मिलाउनुका साथै क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरिने छ।

१२२. कोशी गण्डकी कर्णाली, जलाधार क्षेत्रमा एकीकृत रुपमा भू-संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

१२३. राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमको पुनःसंरचना गरी भू-क्षय नियन्त्रण, क्षतिग्रष्ट भूमिको पुनःर्स्थापना, कृषि, वन, वायो इन्जिनियरिङ्ग सहितको तटवन्ध निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिइने छ। चुरे क्षेत्रमा वर्षात्को पानी उपयोग, जल पुनःर्भरण सहित सिमसार व्यवस्थापन र अति जोखियुक्त वस्तीको पुनर्व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। चुरे संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि रु.१ अर्ब ५५ करोड विनियोजन गरेको छु।

१२४. वातावरण संरक्षण सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्व प्रति

सरकार सजग छ। कार्वन उत्सर्जन न्यूनिकरण गरी मानव स्वास्थ्यको सुरक्षा गर्न देशको मुख्य शहरमा हुने वायू, ध्वनी, जल लगायतका प्रदुर्षण नियन्त्रणका मापदण्ड अद्यावधिक गरी लागु गरिने छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहको सहकार्यमा जलवायूजन्य जोखिम न्यूनिकरण गर्न तथा अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। वन क्षेत्रबाट कार्वन व्यापारको लाभलिन रेडप्लस कार्यक्रम निरन्तरता दिइने छ।

१२५. विश्व विद्यालय तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठानको समन्वय र साझेदारीमा वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता, जलाधार, वातावरण र जलवायू परिवर्ततको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरिने छ।

कृषि बजेट यथार्थ	२०७५/०७६ संशोधित अनुमान	०७६/०७७ को अनुमान	०७७/०७८	नेपाल सरकार	अनुदान	ऋण
	१९६५७७	१७१४४०	२९६२७६	१४०५७९	२८४०२	१२४९५
चालु	१७९०१७	१४९५६१	२६१७७४	११९५९६	२८१०३	११४०७५
पूँजीगत	१७५६०	२१८७९	३१५०२	,,,	२९९	१०२२०

१४३. सार्क खाद्य सुरक्षा बैंक र राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा भण्डारमा नेपालको तर्फबाट गरिने योगदान बढाइने छ। आपूर्ति सम्बन्धी सार्वजनिक संस्थानको भण्डार क्षमता बढाई खाद्य वस्तुको सहज उपलब्धता र मूल्य नियन्त्रण गरिने छ। संघ तथा सबै प्रदेशमा गरी ३ लाख १० हजार मेट्रिक टन क्षमताको भण्डारण निर्माण तथा व्यवसायिक बिक्री कक्षा स्थापना गरिने छ। सबै स्थानीय तहमा खाद्य भण्डार स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिने छ। विकट पहाडी तथा दुर्गम जिल्लामा खाद्यान्न र आयोडिन युक्त नुन ढुवानी अनुदानलाई निरन्तरता दिइने छ।

सलहको सम्भावित प्रकोप सम्बन्धी जरुरी सूचना

सलहको सम्भावित प्रकोप सम्बन्धमा अत्यन्त जरुरी सूचना (२०७७ अषाढ २७ गते शनिवार) Locust analytics-by plant village at pennstate collaboration with UN FAO and partner swarm tranjectory prediction पछिल्लो विवरण अनुसार हाल भारतको उक्त प्रदेश र कानपुर र इटावाको विचमा पर्ने औरैया आसपासको क्षेत्र आसपासका क्षेत्रमा रहेका दुईवटा सलहका झुण्डहरू करीव १५० हेक्टर क्षेत्रफलमा फैलिएको देखिन्छ। यी झुण्डहरू वायूसँगै नयाँ दिल्लीको आसपासको क्षेत्र हुँदै उत्तर प्रदेशका मुरादावाद, वरेली तथा शाहजहाँपुर तर्फ अगाडि बढ्न सक्ने पूर्वानुमान रहेको छ।

जल तथा मौसम विभागको पूर्वानुमान अनुसार आज दिउँसो सामान्यदेखि पूर्ण वदली रही सातै प्रदेशका धेरैजसो स्थानहरूमा मेघ, गर्जन चट्याङ्ग/सहित हल्का देखि माध्यम वर्षाको सम्भावना रहेको छ। साथै प्रदेश १, प्रदेश २, बागमती प्रदेश र गण्डकी प्रदेशका धेरै स्थानहरूमा र प्रदेश ५ सुदुरपश्चिम प्रदेश र प्रदेशका थोरै स्थानहरूमा तथा प्रदेश ५ का एकदुई स्थानहरूमा भारी वर्षाको समेत सम्भावना रहेको छ।

पानी परेको बेला तथा रातीको समयमा स्थानान्तरण नगर्ने भएता पनि उक्त झुण्डहरू धनुषा, महोत्तरी तथा सर्लाही आसपासका क्षेत्रमा १ देखि २ दिनमा र सुदुर पश्चिम प्रदेशमा दक्षिण तथा पश्चिमबाट तथा प्रदेश नं ५ का दक्षिण पश्चिम भू-भागहरूबाट दुईदेखि तीनदिनमा नेपाल भित्र प्रवेश गर्न सक्ने सम्भावना रहेकोले निरन्तर निगरानी गरी

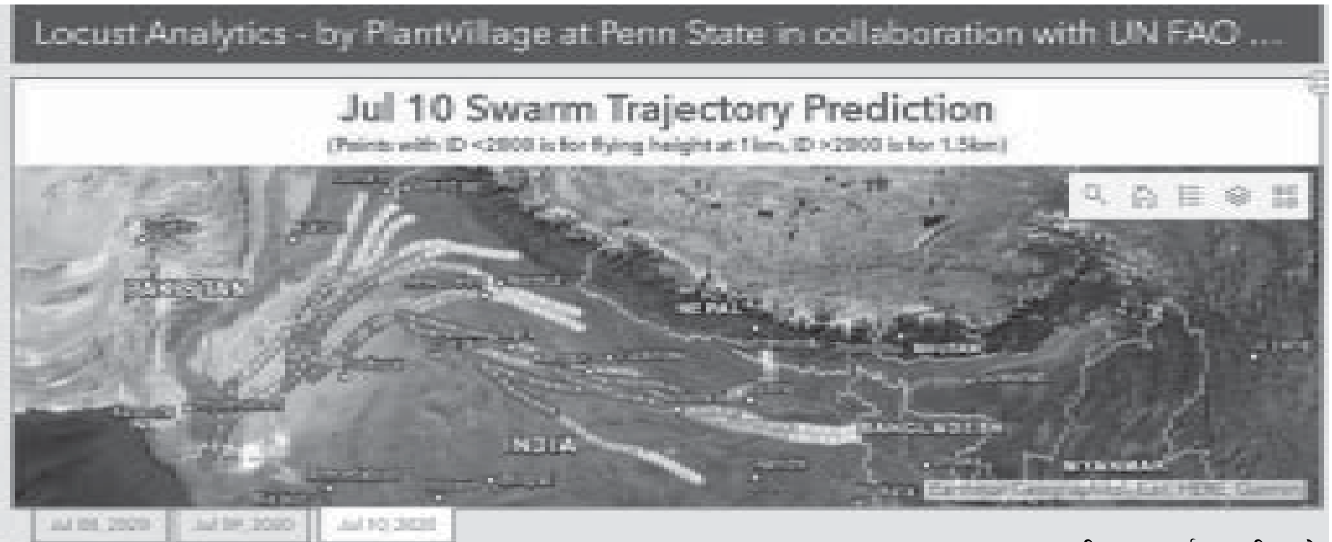

हावाको वहावसँगै पूर्वतर्फ वाराणसी हुँदै मुजफ्फरपुरको र दरभंगाको आसपासको क्षेत्र हुँदै धनुषा/महोत्तरी/सर्लाही क्षेत्रबाट नेपालतर्फ समेत प्रवेश गर्न सक्ने प्रक्षेपण गरिएको छ।

यसैगरी राजस्थानका विभिन्न स्थानमा ठूलो संख्यामा रहेका झुण्डहरू पनि दक्षिण पश्चिम कर्णाली प्रदेशका एकदुई स्थानहरूमा भारी वर्षाको सम्भावना रहेको छ। यसैगरी भोली दिउँसो पनि देशभर सामान्य देखि पूर्ण वदली रही धेरैजसो स्थानहरूमा हल्का देखि माध्यम वर्षाको चट्याङ सहित सम्भावना रहेको छ। प्रदेश १, प्रदेश २, बागमती प्रदेश र गण्डकी आवश्यक सावधानी तथा पूर्व तयारी समेत गर्नु/गराउनु हुन सम्बन्धित सबैमा अनुरोध गरिन्छ।

सलहको स्थानान्तरणको प्रक्षेपण तस्विरबाट पनि देख्न सकिन्छ।

किसान आयोगको अनुरोध

प.सं. ०७६/७७ मिति: २०७६/१२/२७

च.नं.

विषय : विज्ञाप्ती :

आज विश्व मानवजातिले अचानक इतिहासमै भोग्नु परेको समस्या कोरोना भाइरस (Covid-19) को सामना गरि दिन प्रतिदिन यस्को विश्व समुदायमा खतरा बढ्दो छ। दुई ठुला छिमेकी मुलुक विश्वकै १ तिहाई जनसंख्या ओगटेको भारत र चिनको बिचमा सेतुको रुपमा आफ्नो भुमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको हाम्रो देश नेपाल पनि यो समस्याबाट अछुतो रहने प्रश्नै भएन तर नेपाल सरकारले समयमै सचेततापूर्वक आफ्नो कदमहरूलाई अगाडी बढाईरहेको र नेपाली जनताले सरकारको निर्देशनलाई गम्भीरतापूर्वक पालना गरेको कारण देशको जनताले यो महामारीको गम्भीर सामना गर्नु परेको छैन। यो परिस्थितिमा राष्ट्रिय किसान आयोगले पनि सरकारमा आभार व्यक्त गर्दछ। साथै आम नेपाली जनतामा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दै यस विषम परिस्थितिमा नेपाल सरकारको निर्देशनलाई गम्भीरतापूर्वक पालना गर्दै कठोर अनुशासनमा रहनुको हामीसँग

कुनै विकल्प छैन यति हुँदा-हुदै हाम्रो अर्थतन्त्रमा उद्योग व्यवसाय, उत्पादन, दैनिक कामकाज र जनजीवनमा ठूलो धक्का र असर परिरहेको छ। अर्कातिर उद्योग व्यवसाय सञ्चालन छैन भने उत्पादन र व्यवसायमा किसानहरू ठूलो क्षति व्यहोरेका छन्। खासगरी पशु र दुग्ध उत्पादक किसानहरू, तरकारी फलफूल उत्पादक किसानहरू, मत्स्य, कुखुरापालक र अण्डा उत्पादक किसानहरू, च्याउ केरा किसानहरूले आफ्नो उत्पादनको बजार नहुँदा ठूलो क्षति व्यहोर्नु परेको छ। यस विषम परिस्थितिमा किसानहरूको उपजलाई उचित मूल्यमा बजार र उपभोक्ता समक्ष पुऱ्याउनको लागि कृषि उपज ढुवानीमा सावधानीपूर्वक सहजता बनाउने, कृषि उपजको मूल्य श्रृँखला र आपूर्ति व्यवस्थापन गर्नु अपरिहार्यता भएको छ। कृषकहरूको लागि आवश्यक पर्ने बिउ, मल लगायतका कृषि सामाग्रीको सहज उपलब्धता गराउने साथै कृषकको लागि आवश्यक राहतका विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गराउने र यो अवस्थामा आन्तरिक बजारलाई अविलम्व नियमित र व्यवस्थित गर्न निश्चित मापदण्डको आधारमा ढुवानी सेवा नियमित रुपमा सञ्चालन गर्न कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय मार्फत नेपाल सरकारको गम्भीर ध्यानाकर्षण गर्दछौं।

रविन्द्र के.सी.
सदस्य एवम् प्रवक्ता
राष्ट्रिय किसान आयोग

पहिलो च्याउ प्रशोधन उद्योग

रुपन्देही : बुटवल, असार।

सबल च्याउ तथा कृषि उद्यमी समूहले बुटवल-१२ नयाँ गाउँमा च्याउ प्रसोधन, प्याकेजिङ्ग उद्योग सञ्चालनमा ल्याएको छ।

प्रदेश ५ सरकारको कृषि विकास निर्देशनालयको अनुदानमा कृषि वस्तुको प्रशोधन उद्योग स्थापना गरेको हो।

बुटवल १२ नयाँ गाउँमा स्थापना भएको उद्योगमा कुल ५३ लाख ९ हजार ६ सय ५० रुपैयाँ लगानी भएको छ। जसमा कृषि विकास निर्देशनालयको कुल २४ लाख ९६ हजार ५ सय रुपैयाँ र उद्यमी समुहबाट २८ लाख १३ हजार १ सय ५० रुपैयाँ लगानी गरिएको समूहका अध्यक्ष कृष्णराज पोखरेलले जानकारी दिए।

उद्योगले मंगलबार सार्वजनिक सुनवाई कार्यक्रम गरेको छ। संस्थाका अध्यक्ष कृष्णराज पोखरेलको अध्यक्षता र उपाध्यक्ष रिषव पोखरेलको सञ्चालनमा भएको कार्यक्रममा बुटवल उप-महानगरपालिका वडा

संस्थाका अध्यक्ष कृष्णराज पोखरेलको अध्यक्षता र उपाध्यक्ष रिषव पोखरेलको सञ्चालनमा भएको कार्यक्रममा बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नम्बर १२ का अध्यक्ष दुर्गा प्रसाद सुवेदीको प्रमुख आतिथ्यता रहेको थियो।

नम्बर १२ का अध्यक्ष दुर्गा प्रसाद सुवेदीको प्रमुख आतिथ्यता रहेको थियो। सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा संस्थाका अध्यक्ष कृष्णराज पोखरेलले उद्योग स्थापना गर्दा लागेको खर्च र उद्योगले गर्ने कार्यको बारेमा जानकारी गराएका थिए।

उनका अनुसार स्थापना गरिएको प्रशोधन उद्योगमा च्याउ सुकाउने, च्याउको अचार बनाउने, च्याउको सुकुटी, सिन्की, बिस्कुट, रोल, चाउमीन, च्याउको सुठो बनाउने, च्याउको तेल निकाल्नेसम्मको काम गर्दछ। यसको अलवा उक्त उद्योगमा अन्य तरकारीजन्य वस्तुको प्रशोधन, प्याकेजिङ्ग, बेसारको धुलो, अदुवाको सूठो, मसला, हरियो तरकारी, चना, अचार, सस आदी समेत बनाउन सकिने छ। सुनवाई कार्यक्रममा बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नम्बर १२ का अध्यक्ष दुर्गा प्रसाद सुवेदीले सफलताको शुभकामना दिएका थिए। उनले नगरपालिकाले गर्ने हरेक कृषि सम्बँन्धी सहयोग गर्ने समेत प्रतिवद्धता जनाए। कार्यक्रममा वडा नम्बर १३ का वडा सदस्य विष्णु शर्मा, बुटवल उप-महानगरपालिका कृषि विकास शाखा प्रमुख सन्तोष जिसी लगायतले शुभकामना मन्तव्य राखेका थिए।

नेपालको कृषि व्यवस्था : इतिहास

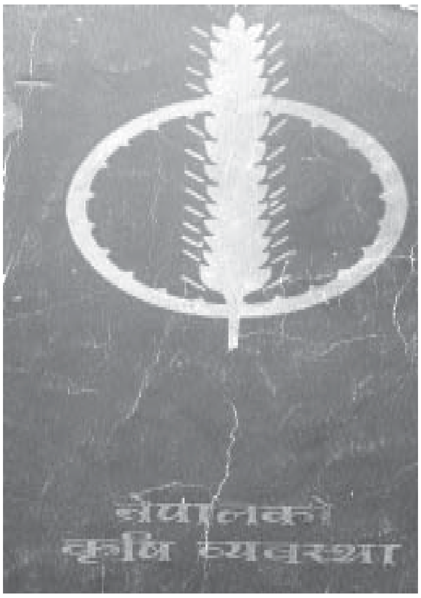

परिच्छेद-९

भूमि व्यवस्था :

श्री ५ वडामहाराजा पृथ्वीनारायण शाहले आजको नेपालमा समष्टीकरण गर्नु भन्दा पहिले सम्पूर्ण पहाडी प्रदेशमा अनेक सा-साना राज्यहरू थिए। रुपैया पैसाको चलन साह्रै कम थियो। सारा व्यवहार जिन्सी लेनदेनमानै ज्यादा प्रचलन थियो रैतीसँग राज्यको सम्बन्ध कायम गरेका थिएन। यस्तो सम्बन्धमा अथवा भूमि व्यवस्थापन एक अर्कोसँग वेमिलिदा पनि थियो तापनि राज्यहरूको व्यवस्था चलेकै थियो तसर्थ आर्थिक दृष्तिमा जमीनको महत्व निकै थियो। श्री ५ महाराराजा पृथ्वी नारायण शाहले दरिलो बलियो पार्न जमीनको यस आर्थिक महत्वलाई प्रयोगमा ल्याइबक्सेको थियो भन्ने उल्लेख भएको छ। उहाँको शासन पछि भारदारहरूलाई ईज्जत र पुरस्कार दिन रुपैयाँको प्रयोग नल्याई जमीन नै दिने चलन थियो। जसको व्याख्या यस परिच्छेदमा पछि गरिएको छ। राणा शासकहरूमा राज्यको वागडोर आएपछि भूमि व्यवस्थाले अर्को मोड लियो र राष्ट्रको मुख्य धन भएको भूमि, राणा परिवारमा मात्र विर्ताको रुपमा रहन गयो। जसले गर्दा काठमाडौं ''अमरावती'' हुन आयो तथा नेपालका अन्य भागहरूमा दरिद्रताले जनतालाई पिर्न लाग्यो र २००७ सालको क्रान्ति समेत हुन आयो। यसरी लिच्छवी कालदेखि २००७ सालसम्म अनेक राजा रजौटाहरूले राज्य आफ्नो-आफ्नो राज्यमा बनाएका नियमहरूदेखि लिएर राणा शासकहरूले राज्यको जमीनलाई पारिवारिक पेवा बनाएसम्मको विभिन्न भूमि सम्बन्धी नीतिले गर्दा भूमि सम्बन्धमा यहाँ जस्तो विभिन्नता कतै पाइदैन। यसको पुष्टि यस देशको भूमि व्यवस्थाको प्रकारबाट स्पष्ट देखिन्छ। तथा यसले किसानहरूको तथा देशकै आर्थिक अवस्थामा के असर पारेको छ वा पार्न सक्छ अनुमान गर्न सकिन्छ।

नेपाल अधिराज्यको भूमि व्यवस्था यस प्रकारको छ।

१. रैकर	२. विर्ता:-
क) माफी विर्ता	ख) कुस विर्ता
ग) थुक विर्ता	घ) गुठी विर्ता
ङ) सुना विर्ता	च) पोता विर्ता
छ) रजवन्धकी	ज) माना चामल
३. राज्य	ईत्यादि
४. ठेक्का, थिति किपट	
५. गुठी	
६. माना चामल	
७. रकम चलाए वापत रकमी जग्गा :-	
क) गो दाउरा	ख) खानी
ग) काठ चिरान बोसीनोठा	
घ) घाँसे	ङ) सिलोटे
च) थाप्ले हुलाकी	छ) कागते हुलाकी
ज) महसुले खेती	झ) जागिरदार खान्गी
ञ) मिनाहा खान्गी	ट) भारी बोक्ने
ठ) तार घाट	

(१) रैकर जग्गा : यस जग्गाको भूस्वमित्व अधिकार श्री ५ को सरकार मै रहेको छ। यस्ता जग्गा कमाउने रैतीले आफूले कमाएको जग्गा घरद्वार गरी बस्न पाउँछन्। तर कुनै बखत सरकारलाई चाहिएकोमा जग्गाको मोल पाइँदैन। खाली यस्मा बनाएको घर टहरा, गोठ इत्यादि अचल सम्पत्तिको मोल मात्र पाउँदछ। यसरी सरकारको भू-स्वामित्व भएको जग्गाको रैतीले तिरो अथवा कर तिर्न परेकोले 'रैक' भन्ने नामंकरण गरिएको हुन सक्छ। रैकर जग्गालाई तराई क्षेत्रमा नम्बरी जग्गा भन्ने चलन छ।

कुनै रैकर जग्गा जोत्ने किसानले सरकारमा सोझै तिरो-भरो गर्दछन्। त कुनैले आफै जग्गा नकमाई अरुलाई कमाउन दिई उत्पादित कृषि वस्तुको केही अंश (बाली) आफू लिई सरकारमा आफै तिरोभरो गरी एक किसिमको 'फवन्जारी' काम गर्दछन्। तसर्थ यस्तो किसिमको जमीनमा कर्त-कतै किसानको र सरकारको कुनै सम्पर्क छैन।

२) विर्ता : धैरै जसो ग्रन्थहरूमा रैतीले कुनै वीर काम गरी सरकारलाई सहयोग गरेको अथवा देखाएको हुँदा त्यस वीरताको निमित्त नगद पुरस्कार नदिई काम तिरो-भरोमा अथवा कुनै तिरो-भरो नै गर्नु नपर्ने गरी रैतीलाई दिएको जग्गालाई विर्ता जग्गा भनेको हो भनी लोखिएको छ। तर श्री गङ्गा प्रसाद उप्रेतीले लेख्नु भएको ''नेपालको भूमि व्यवस्था'' मा श्री ५ वडा महाराजाको १८२४ को एक पत्रमा ''वृत्ता घर्षेत'' भनी लेखिएको हेर्दा
हाल अधिराज्यको सबै जग्गा रैकरमै परिणत भएको छ।

''वृत्ति'' बाट ''वृता'' हुन आई ''विर्ता'' हुन आएको हो कि भन्ने शंका देखाउनु भएको छ। श्री महेशचन्द्र रेग्मीले लेख्नु भएको भूमि सुधार सम्बन्धी पुस्तक (Some Aspects या Land Reform in Nepal) मा पूजापाठ तथा शिक्षा दिक्षा गर्ने तथा दिने वृत्ति भएका अथवा सरकारी नोकरी गर्ने वृत्ति भएका व्यक्तिहरूलाई आ-आफ्नो वृत्ति वापत जग्गा दिने प्रथा पहिले थियो भन्ने लेखिएकाले श्री उप्रेतीजीको शंकालाई अवश्य टेवा दिन्छ। तापनि राणा कालमा आएर यस्को साह्रै दुरुपयोग हुन आयो। पहिले-पहिले विर्ता प्राप्त गर्ने रैतीले आफ्ना वृत्तिको निमित्त प्राप्त जग्गाको आम्दानी खाई सरकारमा अथवा विर्ता पूजा गर्ने संस्थामा कुनै कुनै किसिमको तोकिए वमोजिमको सेवा अवश्य दिन पर्दथ्यो र त्यति गरुञ्जेल कुनै खोस-मोस गरिदैन थियो। राणा शासन शुरु भएपछि आ-आफ्नो परिवार तथा प्रिय पात्रहरूलाई सम्पत्तिशाली बनाउन विशाल-विशाल इलाकाहरू विर्ताको रुपमा दिन थालिए पछि सरकारको आम्दानीको एक मूल्य स्रोत नै किसानहरूको भलाइको निमित्त नभै सीमित व्यक्तिहरुको भलाइको निमित्त मात्र प्राप्त भयो। पारिवारिक शासनको समाप्ति २००७ सालमा भयो। तापनि जसरी सनद सवालले पाएको विर्ता जग्गाको अवगुणहरूले साह्रै गहिरो जरा लिइसकेको हुनाले विर्ता जग्गा उन्मूलनको निमित्त अनेक प्रयत्नहरू बराबर भए तापनि कानूनी रुप २०१६ मा मात्र दिन सकियो। यस अनुसार सबै जग्गा (क) र (ख) श्रेणीमा बाँड्न गयो। यसबारे केही कुरा (परिच्छेद ११ मा दिइएको छ।) श्री ५ महाराजा धिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट यस

कुव्यवस्थापलाई हटाउन "भूमि सुधार कमिशन" को गठन गरिबक्स्यो र त्यस कमिशनको रिपोर्टको आधारमा नयाँ भूमि व्यवस्था लागु भएको छ ।

३) राज्य : २०१७ चैत्र २० गतेको गजेट भाग-२ मा राजा रजौटा ऐन प्रकाशन भएदेखि नेपाल भित्रको सबै साना-साना राज्यहरू खारेज हुन गएको र राज्यहरूका सबै जग्गामा श्री ५ को सरकारको पूर्ण अधिकार भैसकेकोले यसबारे यहाँ केही व्याख्या गरिरहनु पर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

४) ठेक्का थिति र किपट : यस्तो भूमि व्यवस्था पश्चिमतिर, दैलख, जुम्ला, डोटी, वैतडी र डढेल्धुरामा र पूर्वतिर लिम्बुवानमा पाइन्छ । यो कुनै किसिमको सरकारी काम गर्न परी जागिर जस्तो रुपमा तिरोमा मिनाहा पाएको जग्गा हो । पश्चिम तिरको ठेक्का थितिमा उठतीको सयकडा २॥ जिम्वामालले खान्गी पाइन्छ । यस ठेक्का थितिको प्रसङ्गमा पश्चिम पहाडतिर पाइने भूमि व्यवस्थाको बारेमा केही कुरा यहाँ उल्लेख गर्नु मनासिव देखिन्छ । यहाँका ठूला ठालुहरू ज्यादा गरी ठकुरीहरू नै हुन तथा सो क्षेत्रमा ठकुरीहरूको प्रभाव तथा दबाब किसान माथि प्रशस्त छ । जो आज पनि त्यसतर्फ जाने मानिसले अनुभव गर्न सक्छ । यिनीहरूले आफ्नो ईलाकामा बसैका रैतीहरूलाई आफूलाई वर्षदिन भरी चाहिने र विशेष वर्पमा तथा मर्दापर्दा समेत चाहिने आवश्यक सामानहरूको निमित्त जमीन छुट्याई दिएको हुन्छ । रैतीले खेती गरी बसेता पनि जुन रकमको निमित्त आफूले ठेग्का लिएको छ त्यही रकम ठेक्का वमोजिम आवश्यक बेलामा बुझाउनु समेत पर्दछ । ठेक्का थितिको नाम यतैबाट रहन आएको हो कि भन्ने पनि उपरोक्त थितिको आधारमा भन्ने सकिन्छे ।

पूर्व लिम्वुवानको किपटको हकमा किपट पाउनेलाई लिम्बु भए सुवाँगी दिने र राई भए राई पगरिको उपाधी दिई नगरा, निशान समेत राख्नु दिने व्यवस्था छ । सरकारमा केही जमीन र नगद रुपैयाँ दस्तुर दिएपछि अरुले पाएको सुवाँगी र राई पगरी पनि सकार्न सकिने व्यवस्था र यसरी अफूले पाएको उपाधि सन्तान दरसन्तानले समेत लिन पाउँछन् । यस्तो उपाधि पाएपनि उपाधि पाउनले सरकारको विरुद्ध कुनै काम गर्न हुँदैन र सरकारलाई परिआएको बखत सघाउनु पर्दछ । आफ्नु आफ्नु क्षेत्रभित्र परेका रैकर जग्गाको तिरोभरो यिनै सुब्बा वा राइले उठाई सरकारी मालमा बुझाउँदछन् । यो सबै कामको निमित्त सुब्बा वा राइले किपट पाएको हुन्छ । जसमा कुनै किसिमको तिरोभरो क्षेत्रफलको आधारमा ठेकिएको हुँदैन तर त्यस किपटमा खडा भएको घरधुरी जम्मैको निमित्त सालको ७/५० तिरो लागेको देखिन्छ । यसरी जति धेरै घरधुरी भयो उति कम धुरीवालाहरूले बुझाउनु पर्ने हुँदा सरकालाई यसमा भूमि व्यवस्थाबाट केही आर्थिक लाभ हुँदैन र रैतीलाई विशेष केही फरक पर्दैन । ठेक्का थितिमा आवाद भएको जग्गा नामी नहुञ्जेल तिरो लाग्दैन किपटमा हाल आवादी दर्ता हुँदैन खोलो पैरो मिनाह पुर्व र पश्चिममा हुँदैन । यस तर्फको आवादीको १/३ भाग जमीन किपट भएको अनुमान छ ।

श्री ५ वडा महाराजा पृथ्वी नारायण शाहका उत्तराधिकारी श्री ५ महाराजधिराज प्रतापसिंहले तात्कालीन सिक्किम सरकारलाई परास्त गरी त्यस सरकारद्धारा सताइएका लिम्बु शासकहरूलाई सुविस्ताको सास फेर्ने मौका दिई बक्सेपछि यी लिम्बुवानका रितीहरू नेपाल भित्र समष्टी हुन आएका हुने यसपछि सिक्किम तिरबाट नेपाललाई रक्षा गर्न र पूर्वमा रस्ति वस्ती गुल्जार गर्न लिम्बुहरूले आवाद गरे जति किपटमा दर्ता गर्ने र अरु जातले आवाद गरे जति रैकरमा दर्ता हुने गरिएको देखिन्छ ।

५) गुठी प्रथा : धर्म सम्बन्धी कार्यको स्थापना गरी यसलाई कालान्तरसम्म चलाउन जग्गाको आयस्ताबाट आवश्यक सबै सरसामान आउन पाउने गरी जग्गा गुठी वा गुठमा राखिएको हुन्छ । यस्तो गुठीको जग्गा सरकारमा दर्ता गरी वा नगरी समेत राखेको पाइन्छ ।

६) माना चामल : जुन किसिमबाट विर्ता दिइने चलन थियो त्यसै गरी केही विशेष काम गरे वापत जग्गा दिने चलन राणाकाल भन्दा पहिले थियो राणाशासन शुरु भए पछि यो व्यवस्था अन्तर्गतको जग्गा दुनियाँले नपाई उनीहरूकै परिवारका निकटतम् व्यक्तिहरू विधुवा बुढा-खाडा लगायत र कमाउन सक्ने समेतलाई दिइएको प्रमाणहरू प्रशस्त पाइन्छन् भन्ने कतै कतै उल्लेख भएको छ ।

७) रकम : यस व्यवस्था अन्तर्गत जग्गा पाउनेले सरकारलाई आफूले खाएको रकम अन्तर्गतको काम सरकारलाई विना कुनै मञ्जुरीमा जुनसुकै बखत पनि गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा पाएको व्यक्तिले कतै तिरो तिर्नु पर्दैन र कतै साह्रै कम तिरो लागेको हुन्छ । २००७ सालदेखि यता कतिपय रकमहरू खारेज भै रैतीले रैकर सरह वा यस्तै मनासिव माफिकको सरकारको नियम वमोजिमको तिरो तिर्नु पर्ने र सरकारलाई परेको बखत पूर्व शर्त वमोजिम काम समेत गर्न नपर्ने व्यवस्था भएको छ ।

माथि उल्लेख भएको भूमि व्यवस्थाको विवरण पूर्ण छ भन्न सकिन्न उल्लेख गरिए भन्दा बाहेक सरकारलाई आवश्यक परेको बेलामा काममा रैतीहरूको सहयोग प्राप्तिको निमित्त अनेक थरिबाट भूमि व्यवस्था गरिएको हुँदा यहाँ जस्तो भूमि व्यवस्थामा विविधता कहीँ पाइदैन भनी माथि उल्लेख गरिएको कुराको पुष्टि हुन्छ ।

माथि उल्लेख गरिएको भूमि व्यवस्था कहाँ-कहाँ के कति छनु भन्ने तथ्याङ्क कतै पाइदैन । मोटामोती तवरले यी व्यवस्था निम्न लिखित स्थानहरू वा प्रदेशहरूमा बाँडिएको छ । - कृषि विभाग दिग्दर्शन २०१९-पृष्ठ २३-२५

रैकर-तराई, भित्री मधेश, पहाड

विर्ता - तराई, पहाड, भित्री मधेश (ठूला-ठूला विर्ता तराइमा)

राज्य - पहाडमा (हाल खारेज भैसकेको)

ठेक्का थिति किपट - पहाड, पश्चिाम नेपाल र लिम्बुवान

गुठी - पहाड, तराई

माना चामल - पहाड

रकम चलाए वापत - पहाड

यसरी आवादको निमित्त दिइएको सरकारलाई तिरो अथवा कर आउने नगदी तथा जिन्सीको संकलन गरी सरकारी मूल ढुकुटीमा दाखिल गर्न माल अड्डा, जिमीदार र तथा तालुकदारहरू कायम भएका छन् । जिल्ला मालमा सोझै दाखिल भएका रकम र जिमीदार तालुकदारले जम्मा गरेको रकम माल अड्डाद्धारा सरकारी मूल ढुकुटीमा संकलन हुन जान्छ । सरकारी माल अड्डा बाहेक जिमिदार र जिमीदारी र तालुकदार तथा तालुकदारीको व्याख्या यस प्रकारको छ ।

जिमिदार तथा जिमिदारी :-

यस देशको तराई प्रदेश ज्यादा उष्ण वातावरण भएको, जङ्गल ज्यादा भएको र यसले गर्दा यसतर्फ मानिसहरू आवाद गुल्जार गरी बस्ने कम इच्छा गर्ने भएकाले तराईमा मानिसहरूको संख्या बढाउन तात्कालीन शासकहरूले कुनै व्यक्तिले ४ किल्ला तोकी वस्ती बसाली आवाद गर्छु भन्ने दरखास्त दिएमा आवाद गर्न नियम वमोजिम दिने र यस्तो काम गर्ने व्यक्तिलाई जिमिदार र ४ जिल्ला भित्रको जमीनलाई जिमिदारी भनी नामकरण गरेको देखिन्छ । दरखास्तवालाले आवाद गरेकालाई जिरायत अथवा सीर पनि भनिन्छ । अरु रैतीले आवाद गरेको जमीन नम्बरी अथवा रैकरमा दर्ता

हुन्छ। जिमिदारी लिलाम हुँदा वा बिक्री हुँदा सीर जमीन पनि यसैसाथ लिलाम वा बिक्री हुन्छ। यसरी लिलाममा सकार्ने अथवा खरीद गर्दे व्यक्तिले नयाँ जिमिदार कायम हुन्छ। जिमिदारी भित्रको सबै लगत पटवारीले राखेको हुन्छ र जिमिदारको रेखदेखमा पटवारीले नम्बरी जमीनको रैतीहरूबाट तिरो उठाई सरकारी मालमा दाखिल गर्नु पर्दछ। जिमिदारी चलाए वापत सरकारतर्फबाट उठतीको रु.१ को आना १ अर्थात् उठतीको १६ खण्डको एक खण्ड जिमिदार पटवारी खान्गी भनि दिएको हुन्छ।

तालुकदार तथा तालुदारी :- पहाडमा हावापानी असल भएकाले जग्गा आवाद गर्ने र रैती बसाली आवाद गुल्जार गर्नेलाई कम सुविधा दिइएको देखिन्छ। यस प्रदेश अथवा खण्डमा कुनै तालुकदार अथवा जिम्मावाललाई कतै मिनाहा खायल र वेठ वेगार र कतै उठ्तीको केही भाग नगद र वेठ गेगार-सम्म दिने गरी तालकी वा तालुकदारी व्यवस्था भएको छ। जस्तो जिमिदारी बेच्न पाइन्छ। यसैगरी तालुकदारी बेचविखन गर्न र सन्तान दरसन्तानले थामी खान पाइन्छ। तापनि १९६८ मार्ग ५ गते देखि तालुकदारीमा बेचविखन, वन्धकी धितो राख्ने नपाइने भएको छ। यसरी बन्देजमा राखिएको हुँदा तालुकदारलाई विना कसुर खोसमोस गर्न नपाइने र रैतीले राजकाजलाई तालुकदार बनाउने पनि ऐनमा व्यवस्था भएको देखिन्छ।

यस अनुसार पूरानो जग्गा नाप्ने चलन अनुसार जग्गाको किसिम हेरी प्रति रोपनीको क्षेत्रफल यस पकारको छ। :-

जग्गाको नाम :

१९६४ बैशाख १६ गते भन्दा पहिले पहाडी क्षेत्रको निमित्त जग्गा नाप्ने अप्ठेरो चलन थियो जुन यस प्रकारको छ। :

५॥ हातको लम्बाई टाँगा ४ गज टाँगा ४ को खेत मुरी-१
५॥ हातको लम्वाई टाँगा ८ गज टाँगा ८ को खेत
मुरी -४ को रोपनी १ अवल
५॥ हातको लम्बाई टाँगा ४॥ गज टाँगा ४ को खेत मुरी -१
५॥ हातको लम्वाई टाँगा ९ गज टाँगा ८ को खेत
मुरी ४ को रोपनी १ दोयम
५॥ हातको लम्वाई टाँगा ५ गज टाँगा ४ को खेत मुरी-१
५॥ हातको लम्वाई टाँगा १० गज टाँगा ८ खेत
मुरी ४ को रापनी १ सीम
५॥ हातको लम्वाई टाागा ६ गज टाँगा ४ को खेत मुरी-१
५॥ हातको लम्वाई टाागा १२ गज टाँगा ८ खेत
मुरी ४ को रोपनी १ चाहार
५॥ हातलाई हात १ को १८ इञ्चीका दरले १०३ ॥
इञ्ची अर्थात ८ फिट - ७'५ इञ्ची हुन आउँदछ।

तर आजकल यस व्यवस्थालाई खारेज गरी १८ इञ्चीको १ हातको हिसाबले ६ हात ३ इञ्जी अर्थात् ९ फीट ३ इञ्चीको श्री ५ को सरकारको छाप लागेको जञ्जीरले लम्वाई चौडाई ४/४ जञ्जीरको एक मुठी माटो र ८/८ जञ्जीरको अर्थात् ७४ फीट बाई ७४ फीटको ४ मुरीको १ रोपनी कायम गरिएको छ। यसको क्षेत्रफल ५४७६ वर्ग फीट हुन्छ। र आठा हेरी अवल, दोयम, सिम

जग्गा किसिम	**लम्वाई**	**चौडाई**	**क्षेत्रफल वर्गफिट**
अवल	६९'-०''	६९'-०''	४,७५१
दोयम	७७'-७.५''	६९'-०''	५३५६.१२५
सिम	८६'-३''	६९'-०''	५९५१.२५
चाहार	१०३'-६''	६९'-०''	७१४१.५

जमीनको किसिम		उपत्यका माल	पहाड माल
खेत तर्फ	**अवल**	**-।१६ पाथी धान**	**। १ ४ पाथी धान**
	दोयम	-।१३ ''	।१२ ''
	सिम	-।९ ''	।७ ''
	चाहार	-।६ ''	।५ ''
पखातर्फ	अवल	-।७	
	दोयम	-।६ ''	
	सिम	-।३ ''	

र चाहार छुट्याई कुट ठेकिने गरि आएको।

तराई प्रदेशमा तथा भित्री मधेशका केही भागमा बिगाह चलन भएको ठाउँमा श्री ५ को सरकारको छाप लागेको ९ हात (१३'-६'') लगा अथवा जञ्जीरले लम्बाई १ लगा र गज लगा १ को धुर १, यस्ता धुर २० को कट्ठा १, यस्तो कट्ठा २० को बिगाहा १ गर्नु भन्ने ऐन बनेको छ। यस अनुसार बिगाह १ को झण्डै रोपनी १३ हुन आउँदछ।

तिरो : - पहाड तथा काठमाडौं उपत्यका भित्रका विभिन्न माललाई विभिन्न दरले तिरो उठाउने सनद सवाल छ ठेक्का थिति तथा किपट जग्गा बारे तिरोको उल्लेख भैसकेको छ। यसको अतिरिक्त जिन्सी तिरो लाग्ने ठाउँमा पनि विभिन्न जिन्सीको दर कायम गरिएको छ। काठमाडौ उपत्यकामा भने तिरोको सयकडा ४ जिन्सीको दर कायम गरिएको छ। काठमाडौं उपत्याका भने तिरोको सयकडा ४ जिन्सी नै उठाउने व्यवस्था अझै पनि छ। धानको हिसाबबाट उठ्ती लिने प्रथा यस प्रकारको छ।

बाली उठाउन पर्दा धेरै ठाउँमा जिन्सी नउठाई सरकारबाट कायम गरिएको मालै पिच्छे भएका सवाल वमोजिमको दरले नगदी आम्दनी गरिने हुँदा उपरोक्त तिरो बुझाउँदा केही समस्या आउँदैन। कतै-कतै धान बाहेक अरु बाली तथा जिन्सी तिरो लिने ठाउँका निमित्त पनि यही प्रकारले दर कायम गरेको पाइन्छ।

अहिलेसम्म भूमि व्यवस्था बारे लेखिएको विवरणहरूबाट यस देशमा खास जमीन जोत्ने र सरकार बीचमा एक छुट्टै किसिमको "फावञ्जा" किसानको विवरण आएको छैन। हुनत यस देशको ९३.७८ प्रतिशत जनता कृषि व्यवसाय गरी बसेका छन् तापनि यस्ता बीचमा रहेका किसान के कति छन् भन्न सकिन्न। जमीन रैकर, विर्ता जे भए तापनि कतिपय कृषि व्यवसाय भएका मानिसहरू खास खेती गर्दैनन्। आफ्नो जमीन मोहीलाई अर्थात् खास जमीन जोत्नेलाई दिएको हुन्छ। काठमाडौं उपत्यकामा खासगरी विर्ता जग्गाहरू यसरी एक निश्चित तिरो-भरो गर्नेगरी मोहीलाई दिइएको छ। तर तराई प्रदेशका विर्ता अथवा नम्वरी जमीन अधियाँमा दिइएको हुन्छ। यसरी खेती गर्नेलाई अधियाँ र किसान अथवा बाँठफाँट गरेर लिनेहुँदा बटैदार भनिन्छ। बाँडफाँट ज्यादा जसो उब्जनीको आधा-आधा भएपनि जग्गा धनीले पनि खर्च व्यहोर्नु पर्दछ। पूर्वी तराई झापा जिल्लामा रैती अथवा अँधियारको मिहिनेत मात्र लाग्छ गोरु औजार इत्यादि सबै जग धनीको हुन्छ। बीज विजन व्याजमा दिइन्छ। सप्तरी महोत्तरी तर्फ आएपछि गोरु औजार समेत अँधियारको नै हुन्छ।

शताब्दीदेखि यस्तो विभिन्न किसिमको भूमि व्यवस्था भएकाले र त्यसैलाई यहाँको समाजले अपनाई रहेकोले यहाँका सबभन्दा धनीक व्यक्तिहरू राणा परिवारमा र यसपछि जिमिदारहरू वा धेरै जग्गा जोडी बसेका व्यक्तिहरूमा सीमित छ यस्तो भूमि व्यवस्था हुनु देश विकासको निमित्त हानीकारक छ र यो एक सामन्ति व्यवस्था हो भन्ने कुरा विचार गरी श्री ५ को सरकारले नयाँ भूमि व्यवस्था चालु गरी हरेक परिवारले चलाउन पाउने जमीनको हद ठेकी दिइएको छ। यस अुसार एक किसानले तराईतर्फ र पहाडतर्फ सरकारले तोकी दिएको हद भन्दा बढी जमीन भोगचलन गर्न पाउने छैन।

सलहबाट जोगिन मन्त्रालयको अनुरोध

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं ।
प्रेस विज्ञाप्ती

आज मिति २०७७/३/१३ गते सलहले नेपाल प्रवेश गरेको र वारा, पर्सा, सिन्धुली, सर्लाही, रपन्देही लगायत जिल्लामा यसको उपस्थिति देखिएको जानकारी प्राप्त भएको छ । यो कीरा लामो समयदेखि भारतको विभिन्न स्थानमा देखिएको, नेपालमा पनि यसको सम्भावित प्रभावलाई दृष्टिगत गरी सोको अध्ययन गरी आवश्यक तयारीको कार्य गर्न मन्त्रालयले २०७७/२/१३ गते प्राविधिक कार्य गठन गरेको थियो । उक्त कार्यदलको अध्ययन गरी आवश्यक कार्ययोजना सहित एक प्रतिवेदन तयार पारेको र उक्त प्रतिवेदन सबै सम्वद्ध निकाय प्रदेश भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराइएको छ । साथै यस सम्बन्धमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्रयाप्त सम्वाद र सहकार्यमा काम भइरहेको कुरा जानकारीको लागि अनुरोध छ ।

यस बीचमा विश्व खाद्य कार्यक्रम तथा कृषि संगठन FAO का विज्ञाहरूसँग परामर्श गरी सलहका सम्बन्धमा प्राविधिक र जानकारी तयार गरि प्रकाशन गरिएको र विभिन्न सञ्चार माध्यममा प्रचार प्रसार गरिएको छ । जल तथा मौसम विज्ञान विभागसँग निरन्तर समन्वयमा रही यस कीराको सम्भावित प्रवेशको सम्बन्धमा अनुगमन गरि राखिएको थियो । नेपालमा मनसुन शुरु भएको समयमा यस कीराको प्रवेश हुने सम्भावना न्यून् रहेको आंकलन हुँदै गर्दा मौसम खासगरी हावाको दिशामा र गतीमा अचानक आएको परिवर्तनले यस कीरा साना-साना झुण्डमा छरिएर आएको हुनसक्ने अनुमान छ ।

यस कीराको संख्या, अवस्था, फैलावट, क्षतिको आंकलन लगायतको विषमा जानकारी लिन संघीय निकायहरू र प्रदेश अन्तर्गतका प्राविधिकहरू परिचालित भइसकेका छन् । प्राविधिकहरूको समीप र समन्वयमा रही यस कीरको व्यवस्थापन सक्रिय रहन तीनै तहका सरकारका सम्बन्धित निकायहरूलाई मन्त्रालय हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

हरिबहादुर के.सी
सह-सचिव एवम् प्रवक्ता

कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका

गाँघरमा कम्पोष्ट मल बनाउने सम्बन्धमा त्यतिको मन गरेको देखिदैन किनभने पहिलो (परम्परा) देखि चलिआएको घरसँगै बाहिर आँगनमा राख्ने चलन अहिलेसम्म पनि छँदै छ । यस किसिमबाट मल राख्दा मलमा भएका तत्वहरू नाश हुन्छन् । जस्तै पानी

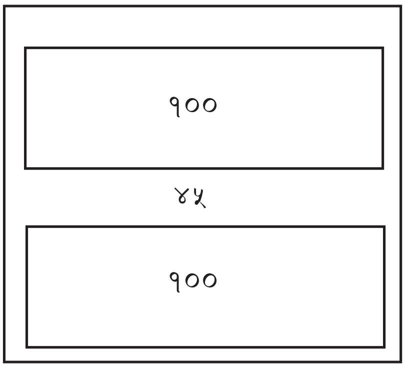

पर्दा बगेर जाने, घाम, हावाबाट सबै तत्वहरू उडेर जानुका साथै वातावरण समेत बिगार्ने भएकाले निम्न चित्रमा उल्लेख भए वमोजिम कम्पोष्ट मल बनाएको खण्डमा मलका तत्वहरूको नोक्सानी हुँदैन केही महिनामा मल तयार भै बालीनालीमा राख्द राम्रो हुनुका साथै बिरुवाले पाउने तत्व पाई बिरुवाहरूमा राम्रो भै उत्पादनमा वृद्धि हुन्छ। काँचो मलबाट खुम्रे किरा र राता कमिला उत्पत्ति हुनमा ह्रास भई विषादी प्रयोग गर्न कम हुन्छ । वातावरण राम्रो हुनुका साथै विदेशबाट आयात् हुने मल कम भै कम्पोष्ट मलबाट माटोको उर्वराशक्ति निकै बढाउने छ । यी सबै कारणबाट कम्पोष्ट मल निकै नै उपयोगी हुन्छ। यसरी तयार गरेको मल ३-४ महिनामा खेतबारीमा राख्नु साह्रै राम्रो हुन्छ । माटो पनि बुरबुराउँदो, खनजोत गर्न सजिलो हुनुका साथै बोटबिरुवाले तुरुन्त पौष्टिक तत्व पाई बोट हलक्क बढ्नुको साथै स्वस्थ भै उत्पादन बढ्नमा निकै मद्दत गर्छ । यसरी कम्पोष्ट खाडलमा तयार भएको मल गन्ध नआउनुको कारण वातावरण स्वस्थ हुन निकै मद्दत गर्छ । कम्पोष्ट खाडल पानी पर्दा नजम्ने जग्गाामा बनाउनु अति राम्रो हुनेछ ।

१) खाल्डो गहिरो १०० सेमी हुनुपर्छ ।
२) चौडाई १०० सेमी हुनुपर्छ ।
३) लम्बाई मल हेरी खन्नु पर्छ ।
४) एक खाल्डोबाट अर्को खाल्डो ४५ सेमीको फरक गर्नुपर्छ ।
५. मल हालीसकेपछि कुनै वस्तुले छोपिदिनु पर्छ ।

मल हाली माथिबाट प्लाष्टिक वा माटोले छोप्ने व्यवस्था गर्नुपर्छ भने ३ महिनामा २ पटक एक खाल्डोबाट अर्को खाल्डोमा पल्टाईदिन अति जरुरी हुन्छ ।

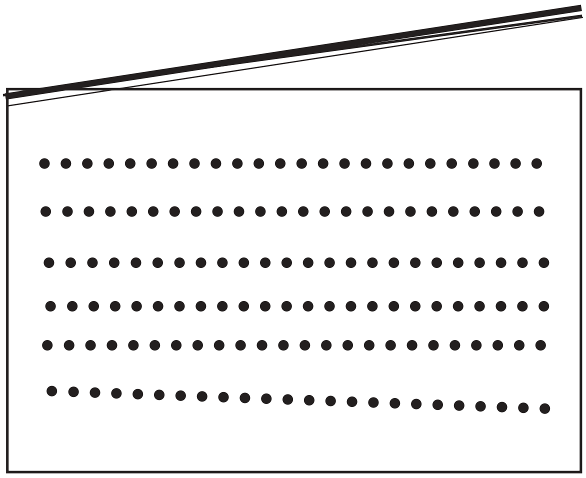

मल हाल्ने तरिका

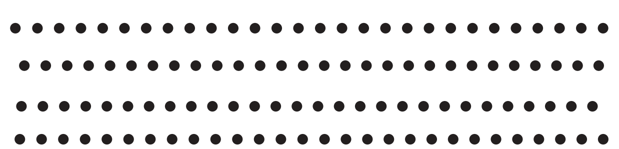

मल हाल्ने तरिका

परिषद्‌को सल्लाह : सलहबाट बाली जोगाउन सुझाव

कृषि-मौसम सल्लाह बुलेटिन (Agro-met Advisory Bulletin-AAB)

साउन २०७७ : सलह विशेष

सलह एक प्रकारको बिध्वंशकारी फट्याङ्ग्रा कीरा हो । यिनीहरु एकल र झुण्डमा रहने दुईखाले प्रवृत्तिका हुन्छन् । एकल अवस्थामा बयस्कको रङ्ग खैरो (कालो र शरीरको माथिल्लो बीच भागमा हल्का पहेँलो धर्सो हुन्छ । सलह कीरा देखिएमा तत्कालै स्थानीय पालिका, कृषि ज्ञान केन्द्र वा स्थानीय सुरक्षा निकायमा जानकारी गराउनु होस् । यदि आफ्नो क्षेत्रमा बस्ने सम्भावना देखिएमा धातुका भाँडाकुडा, बाजागाजा, साइलेन्सर हटाएको मोटरसाइकल, लाउड स्पिकर तथा धुवाँ लगायतका कुनै पनि माध्यमबाट बस्न बाधा पुऱ्याई झुण्डलाई अन्यत्रै मोडिदिनुहोस् । काग, मैना लगायत विभिन्न प्रजातिका स्थानीय शिकारी चराहरूको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्न विशेष ध्यान दिनुहोस् । नर्सरी, करेसाबारी जस्ता साना क्षेत्रफलमा हुने खेतीमा जालोको पासो थापी जम्मा गरी नष्ट गर्नुहोस् । टनेल भित्रको बालीलाई यसका दुई छेउका खुला भागलाई कीरा छेक्ने जालीले बेरेर जोगाउनु होस् । यस कीराको जैविक विषादीको रुपमा व्यासिलस थुरिजियन्सिस, भाइरस, प्रोटोजोवा (नोसिमा लोकस्टा), ढुसी (मेटाराईजियम एनिसोप्ली जात एक्रिडियम)को पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ । तर यसको प्रभाव दीर्घकालीन रुपमा मात्रै पर्ने भएकोले महामारीको समयमा वयस्क सलहहरू तत्काल मार्नको लागि उपयुक्त हुँदैन । निम्फको जमातमा यिनीहरूको प्रयोग उत्साहजनक छ । नीमजन्य वानस्पतिक विषादीको प्रयोगले ५२ देखि ९९५सम्म निम्फ अवस्थाका सलहले खाना नरुचाएको तथ्य छ । यसका साथै नीमजन्य विषादीहरूको प्रभावले यिनीहरूको वृद्धिलाई विलम्ब गराउने तथा निम्फको काँचुली फेर्ने प्रक्रियामा व्यवधान उत्पन्न गर्ने जस्ता असरहरू देखिन्छन् । राती र बिहान सलहहरू निष्क्रिय रहने अवस्थामा यिनीहरूलाई बटुलेर प्रोटिनयुक्त आहाराको रुपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । सलह कीराको झुण्ड ठुलो भई बाली नोक्सानी गरेमा बिहान वा बेलुकाको समयमा मालाथियन ५० ५ ई.सी., ३ मिलिलिटर प्रति लिटर पानीको दरले अथवा ल्याम्डा साइहेलोथ्रिन ५५ ५ ई.सी., १ मिलिलिटर प्रति लिटर पानीको दरले अथवा क्लोरपाइरिफोस २० ५ ई.सी., २ मिलिलिटर प्रति लिटर पानीको दरले प्रयोग गर्नुहोस् ।

एकल अवस्थाको बयस्क सलह कीरा

झुण्डमा रहने अवस्थाको बयस्क सलह कीरा

झुण्डमा रहने अवस्थाको बयस्क सलह कीरा

झुण्डमा रहने अवस्थाको बयस्क सलह कीरा

झुण्डमा रहने अवस्थाको बयस्क सलह कीरा

झुण्डमा रहेर बाली नोक्सानी गर्दै बयस्क सलह कीरा आदि कीराहरू

खाद्यान्न बाली :

- सातभरिनै वर्षाको सम्भावना भएकोले भर्खर रोपेको धानको बेर्ना बगाउनबाट जोगाउन आवश्यकता अनुसार पानी निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् ।
- २१-२५ दिन भैसकेको धानको बेर्ना २-३ गोटाको दरले रोप्न शुरू गर्नुहोस् । हार देखि हार २० सेन्टिमिटर र रोपो देखी रोपो १५ सेन्टिमिटर दूरीमा र सूचिकृत गरिएका वर्णशंकर धान १ गोटा बेर्नाको दरले हार देखि हार २० सेन्टिमिटर र रोपो देखी रोपो २० सेन्टिमिटर दूरीमा रोप्नुहोस् ।
- धान लगाउने जग्गामा ३४० के.जी. राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट र गोठेमल २.५ के.जी. युरिया २.९ के.जी. डि.ए.पि.तथा २.२ के.जी. म्युरेट अफ पोटास प्रति कट्ठा वा ५०० के.जी. राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट र गोठेमल ३.७ के.जी. युरिया ४.५ के.जी. डि.ए.पि.र ३.३ के.जी. म्युरेट अफ पोटास प्रति रोपनीका दरले जमीनको अन्तिम तयारीको बेला माटोमा राम्ररी मिलाई सकेपछि धानको बेर्ना रोप्नुहोस् ।
- वर्णशंकर जातका धान लगाउने जग्गामा ३४० के.जी. राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट र गोठेमल २.९ के.जी. युरिया ३.६ के.जी.डि.ए.पि.तथा २.२ के.जी. म्युरेट अफ पोटास प्रति कट्ठा वा ५०० के.जी.राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट र गोठेमल ४.४ के.जी. युरिया ५.४ के.जी. डि.ए.पि.र ३.३ के.जी. म्युरेट अफ पोटास प्रति रोपनीका दरले जमीनको अन्तिम तयारीको बेला माटोमा राम्ररी मिलाई सकेपछि धानको बेर्ना रोप्नुहोस् ।
- धानमा झारपात व्यवस्थापनको लागि झारनाशक विषादी प्रेटिलाक्लोर ५०५ ई.सी. (Pretilachlor 50 EC), २५ लिटरपानीमा ५० मिलिलिटरको दरले प्रति रोपनीमा धान रोपेको ५ दिनभित्र खेतमा छिप- छिपे पानी भएको अवस्थामा फ्लेटफेन नोजलले स्प्रे गर्नुहोस् । अथवा बिस्पाएरिबेक १०५ ई.सी.(Bispyribac 10 EC), २५ लिटरपानीमा १२.५ मिलिलिटरको दरले मिसाएर प्रति रोपनीमा धान रोपेको १५ देखि २५ दिनभित्र खेतमा छिप-छिपे पानी भएको अवस्थामा फ्लेटफेन नोजलले स्प्रे गर्नुहोस् । पछि झार आएमा ४०-५० दिनभित्र एकपटक हातले गोडनुहोस् ।

मकै :

- मकैमा झारपात व्यवस्थापनको लागि टेम्बोट्राइन ७५ ५ एस.सी (Tembotrione 75 SC) २५ लिटर पानीमा ८ मिलिलिटरको दरले प्रति रोपनीमा मकै रोपेको २० देखि ३० दिनभित्र माटोमा हल्का चिस्यान भएको

अवस्थामा फ्लेटफेन नोजलको प्रयोगले स्प्रे गर्नुहोस् ।

◆ २५ देखि ३० दिन उमेरको मकैका बोट छाट्नुहोस् ।

◆ आगामी हप्ता साताभरिनै वर्षाको सम्भावना रहेकोले पानी निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् ।

◆ मकैबालीमा गवारो कीराको अनुगमन गर्नुहोस् ।

◆ मकैको उत्तरी पात मरुवा रोग (NLB) व्यवस्थापनको लागि मेन्कोजेवयुक्त विषादी डाइथेन एम.(४५.२ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले १०-१२ दिनको फरकमा २-३ पटक सम्पूर्ण पात भिज्नेगरि छर्केर उपचार गर्नुहोस् ।

◆ मकैको ध्वाँसे थेग्ले (Gray leaf spot) रोगको नियमित अनुगमन गर्नुहोस् ।

◆ मकैमा अमेरिकी फौजीकीरा(Spodoptera frugiperda)को प्रकोप देखिएकोले नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । कीराको संख्या तथा क्षतिको आँकलन गर्न वयस्कको लागि बत्ति र फेरोमन पासोको तथा लार्भाको लागि खाल्डे पासोको प्रयोग गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा नोक्सानी कम गर्न इमामेक्टिन बेन्जोएट ५५ एस.जी, १ ग्राम प्रति तीन लिटर पानी वा स्पिनोस्याड ४५५ एस.सी, १ मिलिलिटर प्रति तीन लिटर पानीको दरले पानीमा मिसाई बोट भिज्नेगरि ७ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्नुहोस् ।

◆ खेतबारीमा लगाईएका मकैको बिरुवाहरुको पात वा कलिला डाँठहरूमा तल चित्रमा देखाईएका जस्ता लक्षण देखिएमा कृषि प्राविधिकसँग सम्पर्क राख्नुहोस् वा पैसा नलाग्ने नार्कको फोन नम्बर-११३५ मा हरेक सोमबार दिँउसो २ देखि ४ बजेसम्म सम्पर्क गर्नुहोस् ।

◆ मध्यपहाडका टार तथा बेंशी क्षेत्रहरू (१२५० मीटर उचाई सम्म) मा सिफारिश गरिएका रामपुर मास वा खजुरा मास-१को बीउ १.५ के.जी. प्रति रोपनीका दरले मौसमको अवस्था हेरि लगाउनुहोस् । मास लगाउने जग्गामा ०.५ के.जी.युरिया, ४.५ के.जी. डि.ए.पि. र १ के.जी.म्युरेट अफ पोटास प्रति रोपनीका दरले जमीनको अन्तिम तयारीको बेला माटोमा राम्ररी मिलाउनुहोस् ।

◆ गवारो कीराहरू व्यवस्थापनको लागि उखु रोपेको एक महिना पछिबाट ट्राइकोग्रामा (Trichogramma chilonis or Trichogramma japonicum) परजीवी कीरा १,००,००० (१०x५ से.मी.को पाँचवटा ट्राइको कार्ड) प्रति हेक्टरका दरले १० र १० दिनको अन्तरालमा ३-४ पटक छोड्नुहोस् । (ट्राइको कार्डको लागि नजिकको चिनी मिल वा कृषि सम्बन्धी कार्यालयहरूमा सम्पर्क गर्नुहोला ।)

फलफूल बालीहरू :

◆स्याउको जरा कुहिने रोग व्यवस्थापनको लागि बगैंचा तथा नर्सरीमा पानी जम्न नदिनुहोस् । जरा कुहिएको संकास्पद बोटको वरिपरि १५ को बोर्डो मिश्रणको झोल बनाई ड्रेन्चिङ गर्नु हो । तथा ट्राइकोडर्मा २ ग्राम प्रतिलिटर पानीमा मिसाई स्प्रे गर्नुहोस् ।

◆ सुन्तला जात फलफूलमा फल झर्ने समस्या व्यवस्थापन गर्न विरुवा बर्धक रसायन प्लानोफिक्स (Planofix) वा प्लान्टोप्लेक्स १ एम.एल. प्रति लिटर पानीमा घोली पात र फल भिज्ने गरि छर्नुहोस् ।

◆ सुन्तला जात फलफूलमा लाग्ने पुतली (Lemon Butterfly)का लार्भा अवस्थाहरू बिहान र बेलुका सक्रिय रहने हुँदा यिनीहरूलाई संकलन गरि नष्ट गर्नुहोस् । साथै यसका अचल अवस्थाहरू बोटमा झुण्डिएर रहने भएकोले संकलन गरि नष्ट गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा व्यवस्थापनको लागि ब्याक्टेरियाजन्य ब्यासिलस थुरेन्जियन्सि (बी.टी) ३ ग्राम प्रति लिटरको दरले वा स्पिनोस्याड ४५५ एस.सी, १ मिलिलिटर प्रति तीन लिटर पानीको दरले पानीमा मिसाई बोट भिज्ने गरि ७ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्नुहोस् ।

◆ केराको काइयो बनि सकेपछि बुङ्गो काटेर हटाउनाले कोसाहरू पुष्ट भई घरिको तौल बढ्ने हुँदा नियमित अवलोकन गरि बुङ्गो हटाउनुहोस् ।

◆ केराको घारीमा प्रशस्त कोथाहरू आउने भएकोले माउबोटसँग २ वटा कोथा मात्र रहने गरि बाँकी कोथाहरू हटाउनुहोस् । कोथा हटाउन केराको घारीको कोथा फेदैदेखि उखेल्नुहोस् ।

◆ केराको बगैंचामा गबारो (Rhizome Weevil) लाग्न सक्ने भएकोले नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । गवारो देखिएमा बगैंचाको सरसफाई गर्ने, घरि काटिसके पछिका ठुटाहरूलाई नष्ट गर्ने, कीरालाई ट्र्याप गरि नष्ट गर्नुहोस् । कीराको प्रकोप बढि भएमा बोटको कापमा वा गुवोमा कार्बोफ्युरान ५-७ ग्राम राख्नु पर्दछ वा कीराको पासोमा कीरालाई आकर्षित गरी नष्ट गर्नको लागि केराको थामलाई ८-१० ईन्चको टुक्रा काटेर तीनवटा टुक्रा (टुक्राको विचमा (सानोढुङ्गा (कंक्रिट) राखेर पासो तयार पार्ने र ठाँउ (ठाँउमा राखेर प्रत्येक दिन यसको अवलोकन गरी पासोमा परेको कीरा नष्ट गर्नुहोस् ।

◆ केराको बोट ओइलाउने (पानामा रोग) देखिएमा रोग लागेको बोट बिरुवा उखेलेर हटाउने, नयाँ बिरुवा सार्नको लागि रोग नलागेको क्षेत्रबाट ल्याउने तथा कार्बेन्डाजिम (वेभिष्टिन) १ लिटर पानीमा २ ग्राम घोली बोटको फेद भिजाउने तथा पातमा छर्नुहोस् । वाकपर अक्सिक्लोराइड २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा घोली बोट र जरा भिज्नेगरि छर्नुहोस् ।

◆ फलफूल तथा तरकारी बालीमा लाग्ने पाउडरी मिल्ड्युको व्यवस्थापनको लागि बारी सँधै सफा सुग्घर राख्ने, रोगी बिरुवाको

ठुटाहरू र झरेका पातहरू जम्मा गरेर जलाउने वा खाल्डोमा पुर्ने गर्नुहोस् । साथै सल्फरयुक्त विषादी क्याराथेन २ मिलिलिटर प्रति लिटर पानीमा मिसाई सम्पूर्ण पात भिज्नेगरि ७-१० दिनको फरकमा २-३ पटक छर्कनुहोस् ।

◆ आँप, लिची, भुँईकटहर, अनार, रुखकटहर, अम्बा, कागती, सुन्तला, मौसम, एभोकाडो (घिऊ फल), अलैँची र कफी आदि सार्ने उपयुक्त समय भएकोले भरपर्दो नर्सरीबाट सिफारिस जातका कलमी बेर्ना सिफारिस दूरीको फरकमा सार्नुहोस् ।

◆ वर्षे फलफूलका बेर्ना सार्दा जमीनबाट १ फिट उचो बनाई, ग्राफ्टिङ गर्दा जोडिएको भाग माटोले नपुरिने गरि सार्नुहोस् ।

◆ धेरै बिहान आँप टिप्दा पानीको मात्रा बढी बग्न गई फलको गुणस्तर बिग्रने हुँदा मध्य बिहान र बेलुकी पख मात्र टिप्नुहोस् ।

◆ आँपको फल टिप्दा चोटपटक लागेर हुने नोक्सानी न्यूनीकरण गर्न पोल हार्भेस्टरको प्रयोग गर्नुहोस् र फल टिपे लगत्तै सफा पानीले भेट्नोबाट आएको चोप सफा गर्नुहोस् ।

◆ आँपमा भण्डारणको समयमा देखिने एन्थ्राक्नोज कम गर्न फल टिपि सकेपछि ५४+२ डिग्री सेल्सियस तापक्रमको पानीमा १५ मिनेटसम्म डुबाएर प्याक गर्नुहोस् ।

◆ पाकेको आँपको फलको गुदिमा स्पन्ज जस्तो हावा वा हावा नभएको धब्बा (spot) बढी, बेस्वादको अमिलो हुने प्रक्रियालाई स्पन्जी टिस्युर सफ्टनोज (soft nose)र सफ्टसेन्टर (soft center) भनिन्छ । यस्तो जैविक प्रक्रियागत विकृति (Physiological disorder) अल्फन्सो (Alphonso) मा सबैभन्दा बढि देखिएता पनि अन्य जातमा पनि आउन सक्छ । यसको व्यवस्थापनको लागि २५ क्याल्सियम क्लोराइडमा ५ मिनेट डुबाई भण्डारण वा ढुवानी गर्नुहोस् । साथै २५०-५०० पि.पि.एम. कोइथेफोनको झोलमा १(-२ मिनेट डुबाई दिनाले पनि यस्तो विकृति कम हुन्छ । अल्फन्सो जात हो भने फल ७५५ पाकेको परिपक्व भएको अवस्थामा टिप्नुहोस् ।

◆ आँपको हाँगा सुकाउने गबारो कीराले कलिलो हाँगाको मुनाबाट काटेर हाँगाभित्र छिर्दछ र भित्र सुरुङ्ग बनाउँदै जान्छ जसले गर्दा हाँगा सुक्दछ । जाडोको समयमा हाँगामा बनाएको सुरुङभित्र गवारोहरू बस्छन् र न्यानो मौसममा (फाल्गुण चैत्रमा) पुनः नोक्सानी शुरु गर्दछन् र सुकेको हाँगाभित्र प्युपामा परिविर्तत हुन्छन् । यस कीराको व्यवस्थापनको लागि एकीकृत प्रविधिको प्रयोग गर्नुहोस् । आँप टिपिसकेपछि सुकेका हाँगाहरू काटेर जलाई नष्ट गर्नुहोस् । यस कीराको बयस्कले असार महिनाको दोश्रो हप्तादेखि फुल पार्ने भएकोले असारको अन्तिम हप्ता वा श्रावणको पहिलो हप्ताबाट (आँप टिपिसकेपछि) १५ दिनको फरकमा इमिडाक्लोप्रीड (Imidacloprid 17=8% SL)१ मिलिलिटर प्रति लिटर पानीको दरले अथवा थायोमेथोक्जाम (Thiamethoxame 25% WG) १ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले ५ पटकसम्म छर्कनुहोस् ।

आँपमा स्टोन र इपिकोटायल ग्राफ्टिङ्ग गर्ने तरिका

यो तरिकामा स्थानीय जातका आँपका कोयालाई नर्सरी ब्याडमा उमार्नुहोस् । बेर्ना उम्रिएको १०-१५ दिनभित्रमा पातको रंग तामाको जस्तो देखिएपछि कोया सहितको बेर्ना उखेलेर १५ से.मी.उचाई र १० से.मी.व्यासको पोलि व्यागमा सार्नुहोस् । ८-१० से.मी लामो, स्वस्थ, २-३ महिना पूरानो, ३-४आँख्ला भएको सायनलाई ग्राफ्टिङ्ग गर्नुभन्दा ७ दिन अघिनै पातहरू हटाई तयार गर्नुहोस् । ग्राफ्टिङ्ग गर्ने दिनमा माउ बोटबाट सायनलाई काटेर ल्याई तल्लो टुप्पोमा ३-४ से.मी लामो हलोको फाली आकार हुने गरि काट्नुहोस् । रुट स्टकको करिब ८-१० से.मी. उचाईबाट काटेर टुप्पा हटाउनुहोस् । यसरी छुट्याइएको रुट स्टकको टुप्पाको माझबाट लाग्ने चक्कुले ३-४ से.मी लामो आकारको चिरा हुने गरि काट्नुहोस् । सायनलाई रुट स्टकको टुप्पामा बनाइएको चिरामा घुसारेर ३ से.मी. जति चौडा प्लाष्टिकको टेपले पानी नछिर्ने गरि बाँध्नुहोस् । यसरी तयार गरिएको कलमी बिरुवालाई ८०-९० प्रतिशत आर्द्रता कायम हुने गरि बेला-बेलामा पानी छर्केर छायाँदार ठाँउमा हुर्काउनुहोस् । एक महिना भित्र जोडिएको कलमीको आँख्लाबाट टुसा आउन थालेपछि अर्को वर्षको वर्षा याममा सार्नुहोस् ।

अलैँची :

◆ अलैँची बालीको गानो कुहिने रोगको प्रकोप व्यवस्थापनको लागि कार्बेन्डाजिम (वेभिष्टिन) १ लिटर पानीमा २ ग्राम घोली बोटको फेद भिज्नेगरि ड्रेन्चिङ (Drenching) गर्नुहोस् ।

कफि बाली :

◆ कम्तीमा ६ जोडी पात भएका स्वस्थ्य कफीको बिरूवा छनौंट गरि लगाउनुहोस् ।

◆ कफी नर्सरीमा ०.५ प्रतिशत कोबोर्डो मिश्रण बनाई पातको भित्र बाहिर एकनासले पर्ने गरि छर्नुहोस् ।

◆ ४-५ वर्ष पूराना कफी बगैंचामा घुसुवा तथा अन्तरबालीको रूपमा कोसेबाली, मसलाजन्य बालीहरू लगाउनुहोस् ।

तरकारी बालीहरू :

◆ साताभरि नै वर्षाको सम्भावना भएकोले २००० मीटर भन्दा माथिका उच्च पहाडी भेगमा चैत महिनामा लगाईएको आलुबालीमा पानी निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् ।

◆ उच्च पहाडमा बीउको लागि लगाएको आलुबालीमा बेजातका या रोगी, भाइरस संक्रमित (पात बटारिने, टाटेपाटे) बोट देखिएमा रगिङ्ग (उखेलेर नष्ट गर्ने काम) गर्नुहोस् ।

◆ उच्च पहाडी भेगमा आलुबालीमा लाग्ने डढुवा रोग व्यवस्थापनका लागि सेक्टिन २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई ८-१० दिनको फरकमा २-३ पटक सम्पूर्ण बोट भिज्नेगरी साँझपख छर्नुहोस् ।

◆ यो समयमा खराने वा धुले ढुसी (पाउडरी मिल्ड्यु) रोग फैलन मौसम अनुकुल रहने हुँदा तरकारी बालीमा यसको प्रकोप न्यूनीकरण गर्न निम्नुसारको व्यवस्थापन विधि अपनाउनु होस् ।

यसको जिवाणु माटो तथा बीउमा रहने र हावाबाट पनि सर्ने हुँदा घुम्ती बाली प्रणाली अपनाउनुहोस् ।

फाटफुट रोगको लक्षण देखिने बित्तिकै रोगी पात हटाउने र माटोमा गाड्ने अथवा जलाई दिनेगर्नुहोस् ।

खेतबारीको सरसफाईमा ध्यान दिनुहोस् काँक्रो, फर्सी समूहका अन्य बिरुवाहरू हटाउनुहोस ।

रोगको आक्रमण देखिएमा काराथिन १.५ एम.एल. प्रति लिटरको दरले सात दिनको फरकमा २-३ पटक सम्पुर्ण पात भिज्ने गरि छर्कनुहोस् ।

- बिभिन्न बालीहरूमा सेतो झिँगाले आर्थिक नोक्सानी गर्नुको साथै भाइरस रोगहरू पनि सार्ने हुँदा जैविक विषादी, भर्टिसिलियम लेकानी २ एम.एल. प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्कनुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएर रासायनिक विषादी प्रयोग गर्नुपरेमा एसिटामाइप्रिड २०५ एस.पि. (इक्का, माजिक) १ ग्राम प्रति लिटर पानीमा घोलेर पातको पछाडिको भाग भिज्नेगरि स्प्रे गर्नुहोस्।
- काँक्रो, फर्सी समुहको लहरेबालीलाई फल कुहाउने औँसाबाट जोगाउनको लागि क्युल्युरयुक्त बोटल ट्र्याप प्रति हेक्टर ८ वटाको दरले राख्नुहोस् । साथै प्रत्येक २ हप्तामा नयाँ क्यु ल्युर र मालाथियन थप्नुहोस् ।
- फर्सी समुहको तरकारीमा लाग्ने चोप निस्कने डढुवा रोग (Gummy stem blight) व्यवस्थापनको लागि मरेका बोटहरू, रोगग्रस्त पातहरू र रोग लागेर ओइलाएका हाँगाहरू रोग लागेको ठाँउभन्दा ४-५ इन्च मुनीबाट काटेर जम्मा गरि जलाउनुहोस् । रोगको लक्षण देखा परेमा मेन्कोजेव युक्त वा क्लोरोथालोनिल नामक विषादी २ ग्राम प्रति लिटर पानीका दरले ८-१० दिनको फरकमा २-३ पटकसम्म सम्पूर्ण बोट भिज्नेगरि छर्केर उपचार गर्नुहोस् ।
- खुर्सानीको बोट ओइलाउने रोगको व्यवस्थापनको लागि पानी जम्न नदिन निकासको उचित प्रबन्ध मिलाउनुहोस् । साथै कार्बेन्डाजिम (वेभिष्टिन) १ लिटर पानीमा २ ग्राम घोली बोटको फेद भिज्नेगरि ड्रेन्चिङ (Drenching) गर्नुहोस् र रोगी बोटहरू हटाउनुहोस् ।
- अदुवा तथा बेसार रोपेको जग्गामा गानो कुहिने रोग लाग्न नदिन पानी निकासको उचित व्यवस्था गर्नुहोस् ।
- भण्टाको डाँठ तथा फलको गवारो व्यवस्थापनको लागि गवारोको कारण ओईलाएको मुन्टा, पात तथा फल टिपी करीव १ फुट गहिरो खाडलमा पुर्ने वा जलाउने गर्नुहोस् । प्रकोप ज्यादा भएमा क्लोरान ट्रानिलिप्रोल (कोराजेन) १८.५ इ.सि, ०.२ एम.एल. प्रति लिटर पानीमा मिसाई साँझपख छर्नुहोस् ।
- गवारो लागेको भिँडीका मुना र फलहरु जम्मा गरि नष्ट गर्नुहोस् । साथै, कीराको अचल (pupa) अवस्थाहरू बिरुवाको बाहिरी भागमा हुने हुँदा जम्मा गरि नष्ट गर्नुहोस् । यो कीराको प्रकोप धेरै भएमा क्लोरन ट्रानीलीप्रोल (Chlorantraniliprol १८.५५ SC) वा स्पिनोसाड (Spinosad 45% SC) १ एम.एल. प्रति ३ लिटर पानीमा मिसाएर छर्कनुहोस् । एकै किसिमको विषादी निरन्तर प्रयोग नगरेर आलोपालो गरि प्रयोग गर्नुहोस् ।

गोलभेंडातथा लहरे बालीमा भाइरस रोगको लक्षण देखिएमा रोगग्रस्त सबै बोटहरू उखेल्नुहोस् र यो प्रक्रिया एक हप्तापछि पुनः दोहोऱ्याउनुहोस्। झारपातको उचित व्यवस्थापन गर्नुहोस् । बोट छुनुअघि साबुन पानीको झोलले हात धुनुका साथै खेतीमा प्रयोग गरिने औजारहरू राम्रोसँग धुनुहोस् ।

- गोलभेंडातथा लहरे बालीमा भाइरस रोगको लक्षण देखिएमा रोगग्रस्त सबै बोटहरू उखेल्नुहोस् र यो प्रक्रिया एक हप्तापछि पुनः दोहोऱ्याउनुहोस्। झारपातको उचित व्यवस्थापन गर्नुहोस् । बोट छुनुअघि साबुन पानीको झोलले हात धुनुका साथै खेतीमा प्रयोग गरिने औजारहरू राम्रोसँग धुनुहोस् । रोगग्रस्त बोट छोएपछि हात नधोई अन्य निरोगी बोटहरू नछुनुहोस् । भाईरस रोग सार्ने कीराहरू जस्तै-लाही तथा सेतो झिँगाको अनुगमन गरि व्यवस्थापनका उचित उपायहरू अपनाउनुहोस् ।
- गोलभेंडामा पात खन्ने कीरा (Tutaabsoluta) को नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । नर्सरीका बेर्ना वा खेतबारीमा लगाइएका बिरुवाहरूको पात वा डाँठहरूमा तल चित्रमा देखाइएका जस्ता लक्षण देखिएमा व्यवस्थापनका उचित विधिहरू : अपनाउनुहोस् । साथै लक्षण देखिएमा कृषि प्राविधिकसँग सम्पर्क राख्नुहोस् वा पैसा नलाग्ने नार्कको फोन नम्बर (११३५ मा हरेक सोमबार दिँउसो २ देखि ४ बजेसम्म सम्पर्क गर्नुहोस् ।

पातमा क्षतिको लक्षण
मुनामा क्षतिको लक्षण
लार्भा अवस्था
वयस्क पुतली
अन्य :

- दुधे च्याउ (Milky mushroom) खेती गर्न चाहने कृषकहरूले ढुसी फैलाउन २०-३० डिग्री सेल्सियस तथा च्याउ फलाउन २८-३५ डिग्री सेल्सियस तापक्रम र ८०-८५ प्रतिशतको सापेक्षिक आर्द्रता कायम गरि च्याउ खेती गर्नुहोस् ।
- वर्षातको समयमा मौरी घारमा खाना (मह र पराग) छ छैन नियमित अनुगमन गर्नुहोस् । यो समयमा मौरीलाई चरन कम हुने भएकोले चिनी चास्नी बनाएर खुवाउनुहोस् । साथै घार राखेको सबै खुट्टाहरूमा कचौरा र प्लास्टिकको बट्टामा पानी राख्नुहोस् । मौरी घारमा रोग, सुलसुले र रानु भए नभएका नियमित अवलोकन गर्नुहोस् । तापक्रम र आर्द्रतामा घटबढ भइरहँदा मौरीको छाउरामा कुहिने रोग (Foul brood disease) लाग्ने सम्भावना हुने भएकोले मौरी घारको नियमित अनुगमन गर्नुहोस् ।

शंखे कीरा र चिप्ले कीरा :

- बिगतमा झैं बिभिन्न किसिमका शंखे तथा चिप्ले कीराहरूले नेपालको तराई तथा पहाडी क्षेत्रमा तरकारी बाली तथा फलफुलका बिरुवामा निकै क्षती पुऱ्यांउने गरेको छ । यिनीहरू मध्ये बैशाखदेखि देखिन थाल्ने, असार-साउनमा संख्यामा वृद्धि भई अत्याधिक क्रियाशील हुने र मध्य भाद्रबाट हराएर जाने पाईएको छ ।

व्यवस्थापनका विधिहरू :

यिनीहरूको संख्या कम पार्नको लागि शंखेर चिप्ली कीरा हिड्ने बाटो र बिरुवा र बारीको वरपर नुनको धुलो, सुख्खा काठको धुलो, अण्डाको बोक्राको टुक्रा साथै मानिस अथवा जनावरको रौं छर्नुहोस् । यिनीहरू लुकेर बस्ने ठाउँहरू जस्तैः झारपात, पात-पतिङ्गर, काठ तथा फोहर थुपारेको ठाउँलाई सफा राख्नुहोस् । शंखे कीरालाई जुनकिरी (Fire fly) र लाईटिनिंङ्ग खपटे कीरा (Lightening beetle) को लार्भाले खाने भएकोले यिनीहरूको सम्वर्धन गर्नुहोस् । १ के.जी. गहुँको चोकर, ३० ग्राम नीलो तुथो वा मेटल डिहाईड (Metaldehyde 5%), ५० ग्राम चिनी वा मोलासिस चाहिँदो पानीमा मिसाएर बनाईएको

विषादी पासो डल्लो पारेर साँझपख बिरुवाको वरपर राख्नुहोस्। साथै प्रकोप ज्यादा भएमा मेटलडिहाईड (Metaldehyde 5%) का टुक्राहरू ५० के.जी. प्रति हेक्टरको **दरले वा ५०** ग्राम नीलोतुथो १ लिटर पानीमा मिसाएर बिरुवा र बारीको वरपर साँझपख छर्नुहोस्।

पशुपालन :

गाई,भैँसी,भेडा,बाखा

- वर्षातको समय भएकोले गाई-भैँसीहरूमा भ्यागुते रोग देखा पर्न सक्दछ। प्राय : गरि तिक्ष्ण लक्षणहरूमा मुख्यत ८-२४ घण्टा भित्र गाई-भैँसी मर्ने गर्दछन। यो रोग लागेका गाई-भैँसीहरूमा ज्वरो आउने, (याल काढ्ने, नाकबाट पानी बग्ने, गर्दन मुनिको मासुमा पानी वा रगत मिसिएको पानी जम्मा भई सुन्निने र सास फेर्न गाह्रो भएर भ्यागुता कराएको जस्तै आवाज निस्कने गर्दछ। नजिकैको भेटेरिनरी प्राविधिकसँग समयमा सम्पर्क गरि उपचार गरेमा यो रोग निको पार्न सकिन्छ।
- भारी वर्षाले गर्दा हुने बाढीमा मुसाको मुत्रबाट सर्ने लेप्टोस्पाइरोसिस (Leptospirosis) नामक जुनोटिक रोगको प्रकोप बढि हुने भएकाले धान र खेतबारीमा बुट लगाएर मात्र जानुहोस्।
- धेरै दूधालु पशुवस्तुहरूलाई सरसफाई कमी भई गोठ-खोर हिलो भएमा इ-कोली (E-coli) र ढुसीजन्य संक्रमणका कारणले थुनेलो रोग लाग्न सक्ने हुँदा सरसफाईमा विशेष ख्याल राखी निसंक्रमण गर्ने औषधिहरू जस्तैः फिनेल, टि.एच.-४, प्रोटेक्ट, खोरसोलिन १-४ मिलीलिटर प्रति लिटर पानीमा मिसाई गोठ-खोरमा छर्कनुहोस्। रोग लागेमा पशु स्वास्थ्य प्राविधिकको सिफारिसमा आवश्यकता अनुसार एन्टिवायोटिक औषधिहरू पनि चलाउनुहोस्।
- उच्च वातावरणीय तापक्रम र आर्द्रता, आहाराको कमी र बढी कामले गर्दा पशुहरूलाई भ्यागुते रोग देखापर्छ। सँगै राखिएका अन्य पशुलाई रोग सर्ने भएकोले संक्रमित पशुलाई छुट्टै राख्नुहोस्। रोगको शंका लागेमा पशु स्वास्थ्य प्राविधिकको सिफारिसमा एन्टिवायोटिक औषधीहरूको प्रयोग गर्नुहोस्। तीन वर्षभन्दा माथिका सबै गाई-भैंसीलाई पहिलोपटक १ देखि ३ महिनाको फरकमा दुई डोज र त्यसपछि हरेक ९ देखि १२ महिनाको फरकमा १ डोज खोप दिई यो रोगलाई नियन्त्रण गर्नुहोस्।
- बाखाको मोओलाको उपचारको लागि ५५ पोभीडन आयोडिन वा १५ कपर सल्फेट वा २५ वोरिक एसिडको झोल वा १५ पोटासको घोलले मुख सफा गर्नुहोस्। मोओलाको भाइरस घाउ, चोटपटक लागेको वा काटेको ठाँउबाट मानिसमा सर्न गई त्यस्तै प्रकारको घाउ खटिरा आउन सक्ने हुनाले त्यस्तो रोगी बाखालाई घाउ चोटपटक नलागेको मान्छे वा पञ्जा लगाएर स्याहार सुसार गर्नुहोस्।

कुखुरा, हाँस, बंगुर :

- गर्मीको तनाव कम गर्न कुखुराहरूलाई प्रति कुखुरा १०-२० एम.एल. विकम्प्लेक्श वाइमिनोकेर रजिट्रेश खानेपानीमा दिनुहोस्। साथै दाना खाने भाँडाहरू बिहान १० देखि बेलुका ४ बजेसम्म १ फिट माथि उचाली दिनुहोस्। बेलुका दानाको मात्रा बढाईदिनुहोस्।
- दिउँसोको तापक्रम ३० डिग्री सेल्सियस भन्दामाथि पुग्ने ठाउँहरूमा पालिएका कुखुराहरूले दाना कमखाने, अण्डाको तौल घट्ने र अन्डाको गुणस्तरमा समेत ह्रास आउने भएकोले कुखुरा पालक कृषकहरूले खोरको तापक्रम सकेसम्म कम बनाईराख्ने उपायहरू अपनाउनुहोस्। दानाको खपतमा कमी भएमा दिनको समयमा दाना खान नदिई बिहान सबेरै र रातीको समयमा दाना दिने प्रबन्ध मिलाउनुहोस्।
- कुखुरामा फाउल पक्स देखिन सक्ने भएकोले लेयर्स कुखुरामा पहिलोपटक ४२ दिनमा (पखेटामा) र १२-१४ हप्तामा फाउल पक्स विरुद्ध पुनः खोप दिनुहोस्। यस्तो रोगको शंका लागेमा वायोरोग देखापरेमा भेटेरीनरी प्राविधिकसँग सम्पर्क राख्नुहोस्।
- कुखुराको सुलीमा बढी आर्द्रता हुने भएकोले धेरै एमोनिया उत्पादन भई श्वास प्रश्वास सम्बन्धी समस्या हुने हुँदा खोरमा भेन्टीलेशनको राम्रो व्यवस्था गर्नुहोस्।
- यो समयमा पानीमा इ-कोली (E-coli)को मात्रा बढी हुनेहुँदा कुखुरालाई दिनेपानीमा ब्लिचिङ (bleaching) पाउडर १५ ग्राम प्रति १००० लिटर पानीमा वा ५०५ हाइड्रोजन पेरोअक्साइड ८ एम.एल. प्रति १००० लिटर पानीमा मिसाई ३० मिनेटसम्म निर्मलीकरण गरेर खान दिनुहोस्।
- कुखुरा वा सुँगुर बँगुरहरूमा ढुसीजन्य संक्रमण भएको अवस्थामा लिभर टोनिकहरू खुवाउनुका साथै १ ग्राम नीलोतुथो ६-८ लिटर पानीमा राम्रोसँग घोली ५-७ दिनसम्म खुवाउनुहोस्। नीलोतुथो घोलेको पानी टर्रो हुने र पशुपंक्षीले नखान सक्ने हुँदा पानीमा केही अमिलो चिजहरू जस्तैः चूक, कागतीको रस वा भिनेगर पनि हालेर खुवाउनुहोस्।

मत्स्यपालन :

- मनसुनी वर्षाको समय भएकोले माछापोखरीमा पानीको निकास हुने ठाँउमा माछाको साइज अनुसारको जाली लगाई निकासको उचित व्यवस्था मिलाउनुहोस्।
- पंगास माछाको प्रजनन् समय भएकोले माउ माछाको व्यवहार परिवर्तनको आधारमा प्रत्येक हप्ता माउ पोखरीबाट छनौंट गरी परिपक्व पोथीलाई ०.५ मिलिलिटर र भालेलाई ०.२५ मिलिलिटर प्रति किलोग्राम दरले ओभाप्रिम वा ओभुलिन हर्मोन दिई समान संख्यामा पोथी र भाले हुने गरी स्पनिंगका लागि छाड्नुहोस्। ह्याचरीमा पानीको तापक्रम २६-३१ डिग्री सेल्सियस भएको अवस्थामा १२-१४ घण्टा पछि अण्डालाई सुख्खा भाँडामा कृत्रिम निषेचन गर्नुहोस्। यसको अण्डा स-साना र एकअर्कामा टाँसिने प्रकृतिको भएकाले अण्डालाई राम्रोसँग पखाली सकेपछि ईन्क्युवेशन ट्यांकमा ६-८ लिटर प्रति मिनेटको दरले घुमि रहेको पानीमा स्वस्ट्रेट माथि विस्तारै अण्डा छाड्नुहोस्। २६-३१ डिग्री सेल्सियस तापक्रममा २४-३० घण्टा पछि अण्डाबाट भुराहरू निस्कन्छन्। अण्डाबाट निस्केको २४-३० घण्टा पछि ह्याचलिङ्गहरूले खान शुरु गर्दछन्। यो अवस्थामा भुराहरूलाई प्रशस्त जुप्लाङ्कटन भएको पोखरीमा राख्नुहोस्।
- पंगास माउ माछा छान्ने क्रममा तथा प्रजननको समयमा माउ माछामा चोटपटक लाग्नगई ब्याक्टेरिया तथा ढुसी जन्य इन्फेक्सन हुनसक्ने भएकाले माउ छानी प्रजनन् सके पछि माउ पोखरीमा कम्तिमा १ मिटर पानी गहिराई भएको अवस्थामा कोर्ह्सोलिनटी.एच. १० मिलिलिटर प्रतिकट्ठा जलाशयका दरले पोखरी उपचार गर्नुहोस्।
- स्थानीय कार्प (रहू, नैनी र भाकुर) माछाको प्रजनन् मौसम भएकोले माउ माछाको व्यवहार परिवर्तनको दैनिक रेकर्डका आधारमा प्रत्येक हप्ता माउ पोखरीबाट परिपक्व माउ छनौंट गरेर करीब २४ घण्टा होल्डिङ्ग

ओभाटाईड (Ovatide) हर्मोन छनैंट भाले र पोथी माउ माछालाई क्रमश: ०.५ र ०.२ मिलिलिटर प्रति किलोग्राम दरले दिई पोथीको दोब्बर संख्यामा भाले हुने गरी स्पनिङ्गका लागि छाड्नुहोस् । ह्याचरीको पानीको तापक्रम २४-२९ डिग्री सेल्सियस् भएको अवस्थामा स्पनिङ्गको लागि आवश्यक तापक्रम (प्रत्येक घण्टाको जोड) डि.से.१५०-१८० पुगेपछि वा १०-१२ घण्टापछि पोथीले अण्डा छाडी निषेचन हुन्छ र निषेचित अण्डालाई घनमिटर क्षमताको ईन्कुवेशन ट्यांकमा १ (एक) के.जी. सुख्खा अण्डा बराबरको फुलेको अण्डा राखि कोरल्नको लागि छाड्नुहोस् । ईन्कुवेशन गरिएको पानीको तापक्रम २४-२९ डिग्री सेल्सियस् भएको अवस्थामा निषेचन भएको अण्डा १८-२४ घण्टापछि कोरलिन्छ । भुरा कोरलिएको ५ औं दिनबाट भुरालाई ल्याक्टोजेन दुध पाउडर वा उसिनेको अन्डाको पहेंलो भागको झोल बनाई दिनुहोस् ।

- तराईका जिल्लाहरूमा नजिकको सरकारी केन्द्र, मत्स्य विकास केन्द्र र निजी मत्स्य ह्याचरी र नर्सरीहरूबाट ग्रास कार्प, सिल्भरकार्प, विगहेड कार्प, रहू, नैनी जातका भुरा र एक लिंङ्गीय टिलापिया माछाको भुरा उपलब्ध हुनेहुँदा आफूलाई चाहिने भुरा बिहान वा बेलुकाको समय (शितलसमय) मा ढुवानीगर्नुहोस् ।
- माछाको भुरा ढुवानी गर्नुअघि २४ घण्टादेखि भोको भएको एकीन गरेर मात्र किन्नुहोस् । भुरालाई पोखरीमा छोडेपछि ३-४ घण्टासम्म दाना नदिनुहोस् । केहीबेर (१०-१५ मिनेट) भुराको प्याकलाई पोखरीको पानीमा राखेर वातावरणसँग घुलमिल भएपछि र तापक्रमको फरक १-२ डिग्रिसेल्सियस भएपछि मात्र पोखरीमा भुरा छाड्नुहोस् । ढुवानी गरिएको माछा भुरालाई सोझै पोखरीमा नखन्याउनुहोस् ।
- वातावरण परिवर्तनसँगै प्रजनन् समयमा कमजोर शारीरिक अवस्थाका कारण कार्प जातका माउ माछामा वाह्य परजीवि आर्गुलस (माछाको जुम्रा) को प्रकोप देखिएमा ड्युराक्लिन ०.३ ग्राम प्रति के.जी.दानाको दरले अथवा आईभरमेक्टिन १ एम.एल. प्रति २० के.जी. माछाको दरले तीन दिनसम्म लगातार दिएपछि एकदिन छोडी पुन: दुई दिनसम्म लगातार दिनुहोस् । पोखरी उपचारको लागि घाम लागेको दिनमा अथवा निरन्तर एरिएसन दिई पोखरीमा पानीको गहिराई कम्तिमा एकमिटर कायम राखि ७ मिलिलिटर फर्मालिन अथवा डेल्टामेथ्रिन, १-१.५ मिलिलिटर प्रति कट्ठा जलाशयका दरले पोखरी उपचार गर्नुहोस् । उपचार गरेको २४ घण्टापछि कम्तिमा २५-३० प्रतिशत स्वच्छ पानी लगाई पोखरीबाट संक्रमित पानी विस्थापित गर्नुहोस् । यसरी पोखरी उपचार गर्दा जलीय सुक्ष्म जीवहरूको ह्रास हुनगई पोखरीको उत्पादन क्षमता कम हुने भएकोले उपचार गरेको भोलिपल्ट १.५ के.जी. डि.ए.पी.र ०.५ के.जी. यूरिया प्रति कट्ठा जलाशयको दरले बेग्लाबेग्लै भिजाई पोखरीको चारैकुनामा छर्कनुहोस् । पोखरी उपचार गरेको एकहप्ता अघि र पछि पोखरीमा गोबर मलको प्रयोग नगर्नुहोस् । प्रकोप हेरी पाँचदिनको अन्तरालमा बढीमा तीन पटकसम्म पोखरी उपचार गर्नुहोस् ।

घाँसेबाली :

- किम्बु लगायतको डाँठ काटेर लगाउन सकिने डालेघाँसको काण्डहरू पेन्सिल आकार र साईजको काटेर माटोभित्र कम्तिमा १ ओटा आँखा सतहमा १ आँखा तथा माटो माथि १ आँखा पर्ने गरी रोपेर नर्सरी तयार गर्नुहोस् ।

बीउ उत्पादनको लागि लगाएको मकैचरी घाँस धेरैमा १ पटक भन्दा बढी कटान नलिनुहोस् । कटान धेरैपटक लिंदा बीउको गुणस्तरमा कमी आउन सक्छ ।

विभिन्न किसिमका भुँईघाँस, मकैको बोट तथा खेरगएका घाँसहरूलाई साइलेज बनाउने उपयुक्त समय भएकोले बढी भएका घाँसहरूलाई साइलेज बनाएर राख्नुहोस् । साइलेज विभिन्न तरिकाले बनाउन सकिन्छ । साइलेज बनाउँदा निम्न कुराहरूमा ध्यान दिनुहोस् । घाँस सकेसम्म पोषिलो अवस्थामा काट्नुहोस् । दलहन जातका घाँसहरू, दुधिलो अवस्थाको मकैको बोट एवम् कलिलो अवस्थाको घाँसमा पोषिलोपना बढी हुने गर्दछ ।

घाँसको चिस्यान ३० देखि ३५५ सम्म कायम गर्नुहोस् । भर्खर काटेको घाँसमा सरदर ७० देखि ८०५ चिस्यान रहेको हुन्छ । घाँस काटिसके पछि २४ घण्टासम्म घाममा सुकाउँदा यो चिस्यान कायम गर्न सकिन्छ ।

घाँसलाई १ देखि २ इन्चसम्ममा टुक्र्याउनुहोस् । घाँसलाई कुहाउने ब्याक्टेरियाहरूबाट जोगाउन र अम्लियपना बढाई गलाउनको लागि १ प्रतिशत कडा सल्फ्युरिक एसिड एकनासले मिसाउनुहोस् । साइलेजलाई प्लास्टिकको थैला वा साइलोपिटकेमा बनाउने होनिक्रयोल गरी हावा नछिर्ने गरी घाँसलाई खाँदेर राख्नुहोस । घाँसमा २५ खुँदो एकनासले मिसाउँदा साइलेजको गुणस्तरमा वृद्धि हुन्छ । घाँस राखेको २ महिनामा उच्च गुणस्तरको साइलेज तयार हुन्छ । यस साइलेजलाई आवस्यकता अनुसार थोरै-थोरै झिक्दै उग्राउने पशुलाई खुवाउनुहोस् साथै साइलेज झिकि सकेपछि हरेक पटक हावा नछिर्ने गरी खाल्टो बन्द गर्नुहोस् ।

- उच्च पहाडमा लगाइने विभिन्न जातका मौसमी घाँसहरू तथा लगाउने समय यस प्रकार छ ।

उच्च पहाडमा हुने वहुवर्षीय घाँसहरू

घाँसको जात छर्ने समय

बीउदर, के.जी.(प्रति हेक्टर) छर्ने तरिका

मलखाद्

(एन.पि.के.) दर (प्रति हेक्टर) घाँसका

उत्पादन, (टन प्रति हेक्टर) घाँस काट्ने समय

क्लोभर सेतो : जेठ-असार ५

छरुवा वालाईनमा

१०X ६० X ० र

१० टन गोबर मल ३०-४०

कार्तिक-चैत

राईग्रास :

जेठ-असार १२(१५

छरुवा वालाईनमा

५० X ४० X ० र

१० टन गोबर मल ३५-४०

कार्तिक-बैशाख

कक्सफुट :

जेठ-असार १०(१५

छरुवा वालाइनमा

५० X ४० X ३० र १० टन गोबर मल ३० X ३५

कार्तिक-चैत

कोते :

असार-श्रावण ८-१०

छरुवा वालाईनमा

गोबर मल

८० X ६० X ४० र १० टन गोबर मल ३० X ४०

कार्तिक-असार

टालफेस्क्यू : जेठ-असार ८-१०

छरुवा वालाईनमा

२०X ६० X ० र

१० टन गोबर मल ३०-४०

कार्तिक-चैत

लुसर्न :

जेठ-असार ८(१०

छरुवा वालाईनमा

८० X ६० X ० र

१० टन गोबर मल ४५-५० कार्तिक-बैशाख

नेपालीहरूमा मसिनो चामल खानै पर्ने ?

✍धनबहादुर मगर

असार १५ धान दिवस तथा देशभर मनाइदैंछ। खेतमा रोपाईं गरी हिलाम्य भएको शरीरलाई शीतलता र ऊर्जा दिन दही चिउरा खाने पर्वका रुपमा पनि असार १५ लाई लिइन्छ। जेठ तेस्रो सातादेखि किसानहरू धान रोपाईंको चटारोमा हुन्छन्। असार १५ मा मनसुन सक्रिय भई सबैतिर रोपाईं शुरु भइसक्छ। 'मानो रोपेर, मुरी फलाउने' महिनाका रुपमा असारलाई लिइन्छ।

वि.सं २०६१ सालदेखि असार १५ लाई राष्ट्रिय धान दिवस तथा रोपाईं महोत्सवका रुपमा मनाउन थालिएको हो। त्यसअनुसार, १७ औं राष्ट्रिय धान दिवसका अवसरमा देशभर रोपाई जात्रा मनाइदैछ।

दिवसको नारा ''धान उत्पादनमा वृद्धि, आत्मनिर्भरता र समृद्धि'' रहेको छ। राष्ट्रिय अनुसन्धान परिषद् (नार्क) र कृषि विभागको संयुक्त आयोजनामा खुमलटारमा विशेष धान दिवस तथा रोपाईं महोत्सव कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ।

कृषि मन्त्री घनश्याम भुसाल उदयपुरको बेलका नगरपालिकामा चक्लावन्दी खेती शुरु गर्ने कार्यक्रम सहित धान रोपाइँमा सहभागी भएका छन्। त्रियुगा नगरपालिकाका विभिन्न कृषिका संघ-संस्था तथा निकायले आयोजना गर्ने रोपाईं महोत्सवमा मन्त्री भुसाल सहभागी भए।

धान नेपालको प्रमुख खाद्यवाली हो। देशको कुल ग्रार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) मा धानको महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ। धान बढी फलेको वर्ष कूल गार्हस्थ उत्पादन प्रतिशत वृद्धि हुन्छ। धान उत्पादनमा वृद्धि गर्ने लक्ष्यका रुपमा धान दिवस मनाउँछौं।

हाम्रो कृषि प्रणाली वैज्ञानिक ढंगको छैन्। समयमै मल, बीउ किसानले पाउन सक्दैन। माटो परीक्षण, बीउ छनोट र मनसुनी वर्षाको भर पर्नुपर्ने वाध्यता छ।

आयात्मुखी उत्पादन :

नेपालमा अधिकांश मोटो प्रकृतिको धानको बीउ रोपिन्छ। अधिकांश किसानले पूरानै जातको धानको बीउ रोप्ने हुँदा मोटा धानकै उत्पादन हुन्छ। अधिकांश नेपालीले मोटा चामल उपभोग गर्दैनन्।

वास्नादार, वासमती तथा मसिनो चामल नै हामी नेपालीलाइ मनपर्छ। खान स्वादिलो हुने मसिना चामल भने यहाँ उत्पादन हुँदैन। त्यो भारतबाट नै आयात् हुने गर्छ।

मसिनो धान उत्पादन तथा क्षेत्र विस्तारतर्फ जोड दिन सकिएको छैन। मसिनो जातका धानको बीउका रुपमा चैतेधान र चैते ५ लगायत अन्य बीउ सिफारिस गरिएको छ। तर, त्यसको उत्पादन र क्षेत्र विस्तार हुन सकेको छैन्। मोटा धान भन्दा किसानलाई मसिनो प्रकृतिको धान रोप्न प्रोत्साहन गर्नु

भौगोलिक अवस्थिति र हावापानी सुहाउँदो धानबाली लगाउने गरिन्छ। खासगरी तराईमा राधा (राष्ट्रिय धानबाली) १२, राधा १३, राधा १४ जातका धान लगाउने गरिन्छ। मध्य पहाड र पश्चिम क्षेत्रमा राधा ४ जातको धान लगाउने गरिन्छ।

पर्छ। चैते धानको बढी फल्ने र उत्पादन राम्रो हुने गर्छ।

अहिलेको अवस्थामा मासिक २ अर्ब रुपैयाँको चामल भारतबाट आउने गर्छ। भन्सार विभागको तथ्याङ्क अनुसार, गत आर्थिक वर्षमा झण्डै २८ अर्ब रुपैयाँ बराबरको चामल आयात् भएको थियो।

चालू आवमा भने कोभिड-१९ महामारी नियन्त्रणका लागि जारी गरिएको बन्दाबन्दीले आयात् घटेको देखिन्छ। चालू आवमा हालसम्म १९ अर्ब रुपैयाँको चामल आयात् भइसकेकेको छ।

नेपालबाट पनि धान र चामल दुबै भारतमा निकासी हुने गरेको छ। अनौपचारिक निकासीका कारण भन्सार विभागको तथ्याङ्कमा आउने गरेको छैन। उन्नत जात, मसिनो तथा चैते धानको क्षेत्र विस्तार र उत्पादनमै जोड दिनुपर्ने विज्ञहरू बताउँछन्।

अहिले चैते धान करीव १ लाख हेक्टरमा मात्रै जमीनमा चैत धान विस्तार गर्न सकेमा धानमा करीव आत्मनिर्भर हुन सकिने अवस्था रहेको विज्ञ् भोलामान सिंह बस्नेत बताउँछन्। चैते धान नै खाद्य सुरक्षाका लागि वरदान रहेको उनी बताउँछन्।

वर्षेको तुलनामा चैते धानको उत्पादन प्रति हेक्टर २५ प्रतिशतले बढ्ने उनको भनाई छ। अधिकांश किसानले घाम नलागेको सिजनमा धान रोप्ने र पूरानो जातको धान रोप्ने कारणले उत्पादन बढ्न नसकेको उनी बताउँछन्।

पूरानै जातको बीउ :

भौगोलिक अवस्थिति र हावापानी सुहाउँदो धानबाली लगाउने गरिन्छ। खासगरी तराईमा राधा (राष्ट्रिय धानबाली) १२, राधा १३, राधा १४ जातका धान लगाउने गरिन्छ। मध्य पहाड र पश्चिम क्षेत्रमा राधा ४ जातको धान लगाउने गरिन्छ।

पहाडी क्षेत्रमा लेकाली–१, लेकाली–२ धान लगाइन्छ भने तराइमा वहुगुणी १ र २ जातको धान रोप्ने गरिन्छ। राष्ट्रिय अनुसन्धान परिषद्

भइसकेको छ। नेपालमा झण्डै ३ हजार रैथाने जातका धान छन्।

मल अभाव पूरानै रोग :

असार १५ सम्म आइपुग्दा देशभर रासायनिक मलको हाहाकार भएको छ। किसानले मल पाउन सकेका छैनन्। समयमै मल खरिद प्रक्रिया अघि नबढाइँदा किसानले मल नपाउने पूरानै रोग हो।

पछिल्लो पटक भने कोभिड-१९ र बन्दाबन्दीको र मल ढुवानीमा समस्या भएका कारण पनि किसानले मल पाउन नसकेको सरकारी अधिकारीहरू बताउँछन्। करीव ५० हजार मेट्रिक टन मल भारतमै रोकिदा देशभर मलको हाहाकारको भएको छ।

सबैभन्दा ठूलो अनुदानका रुपमा किसानले पाउने रासायनिक मल नै हो। चालू आवमा साँढे ९ अर्ब रुपैयाँ मलका लागि छुट्याएको थियो। आगामी आव २०७७/०७८ मा मलको अनुदान रकम बढाएर ११ अर्ब रुपैयाँ विनियोजन भएको छ।

नेपालमा करिव ६ लाख मेट्रिक टन मल आवश्यक पर्छ। तर, नपुग ३ लाख मेट्रिक टन मुस्किलले आपूर्ति हुने गर्छ। नेपालमा मल उत्पादन हुँदैन। माग अनुसार मल भारतबाटै आयात् गर्नु पर्छ। कृषि मन्त्रालय अन्तर्गतको कृषि सामग्री केन्द्र र साल्ट टेडिङ कर्पोरेसनले मल खरीद गरी बिक्री वितरण गर्दै आएका छन्।

५ लाख मेट्रिक टन धान नपुग :

धानको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई आत्मनिर्भर बन्ने कार्यक्रम र योजना बनेका धेरै भएका छन्। तर, फगत पछिल्लो एक दशकयता धान उत्पादनले फड्को मार्न सकेको छैन्। अर्थात स्वदेशी माग अनुसारको धान उत्पादन हुन सकिरहेको छैन।

कुल ६० लाख मेट्रिक टन धान उत्पादन भएमा पुग्ने अनुमान छ। करीव ५५ लाख ५० हजार मेट्रिक टन मात्रै उत्पादन भइरहेको छ। अझै ५ लाख टन अपुग रहेको सरकारी अधिकारी नै बताउँछन्।

५ वर्षको तथ्याङ्क हेर्दा धान उत्पादनमा उतारचढाव भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७०/०७१ मा ५० लाख ४७ हजार मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको थियो।

त्यसयता, दुई आवमा धान उत्पादन घटेको छ। आव २०७१/०७२ मा ४७ लाख ८६ हजार र २०७२/०७२ मा ४२ लाख ९४ मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको छ।

त्यसपछि भने धान उत्पादन क्रमश: बढेको छ। आव २०७२/०७३ को तुलनामा आव २०७३/०७४ मा २२ प्रतिशत बढेर ५२ लाख २९ हजार टन धान उत्पादन भएको सरकारी तथ्याङ्क छ।

त्यस्तै, आव २०७४/०७५ मा ५१ लाख ५२ हजार मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको थियो। यो वर्ष समयमै मनसुन शुरु भएकाले शत्प्रतिशत् रोपाइँ हुने अनुमान छ।

धान अझै मनसुनकै भर :

नेपालमा राष्ट्रिय गौरवका सिँचाई आयोजनाहरू धेरैजसो बनिसकेको र बन्ने क्रममा पनि रहेको छ। तर नेपालमा भने रोपाईं गर्नको लागि मनसुनको भर पर्ने पूर्व अवस्था कायमै रहको छ। नेपालको कुल खेतीयोग्य जमीनमध्ये १४ लाख ५८ हजार हेक्टरमा धान खेती हुन्छ। तर, अधिकांश जमिन मनसुनकै भरमा रोपाईं हुन्छ। किसानले आकाश हेरेर खेती लाउनुपर्ने अवस्था छ। पर्याप्त सिँचाईं सुविधा पुग्न सकेको छैन्। अहिलेसम्म ४५ प्रतिशत क्षेत्रफलमा मात्रै सिँचाईं सुविधा उपलब्ध छ। बाँकी ५५ प्रतिशत धान खेतीयोग्य जमीन मनसुनमै निर्भर छ। समयमै वर्षाद् भएको वर्ष धान उत्पादनको अवस्था राम्रो हुन्छ।

हालसम्म कुल ३० लाख भन्दा बढि हेक्टर जमीन खेतीयोग्य जमीन छ। अधिकांश तराइका जिल्लामा केही सिँचाईं सुविधा राम्रो भए पनि पहाडी क्षेत्रमा पुग्न सकेको छैन्। सिँचाईं सुविधा, मल, बीउ र यान्त्रिकीकरण विना धान उत्पादन बढ्न सक्दैन।

अहिले नेपालीको भात मात्र खाने संस्कृतिको विकास भएका कारण चामलको आयात् बढिरहेको हो। हरेक नेपालीले प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति १३८ के.जी चामल उपभोग गर्ने गरेको अध्ययनले देखाउँछ। तर, कृषियोग्य जमीन बाँझो हुने क्रम बढ्दै गएको छ।

यता, शहरीकरणले जग्गा प्लटिङ हुँदै गएकाले खेतीयोग्य जमीन खुम्चिएको छ। खाने मुख बढेको छ। यो पनि कृषि क्षेत्रको मुख्य समस्या हो।

अहिले मनसुन सक्रिय भइसकेको छ। साउन अन्त्यसम्म नै रोपाइँ हुने भएकाले शत्प्रतिशत् नै रोपाइँ हुने देखिन्छ। मुलुकको आर्थिक वृद्धि गर्न व्यापार घाटा कम गर्न धान उत्पादनमा जोड दिनुपर्छ।

त्यसका लागि किसानलाई समयमै मल, बीउ तथा तालिम, सिँचाईं सुविधाको व्यवस्था गर्नु सरकारको दायित्व हो। माटोको परीक्षण, बीउ छनौट, यान्त्रिकरण लगायतका कुरामा किसानले पनि ध्यान दिएमा धानको उत्पादन बढ्ने छ।

इभेन्ट परियोजनाको अनुर

-प्राविधि शिप सिकौं। रोजगार बनौं। आम्दानी बढाऔं।
-यसबाट सञ्चालित छोटो अवधिको शिपमूलक तालिमबाट वेरोजगार युवाहरूले फाइदा लिन हुन।
-यस कार्यक्रमहरू रोजगार एवम् स्वरोजगार गराउने टेवा पुऱ्याउने खालका छन्।
-तपाईसँग जाँगर छ तर शिप छैन भने यस परियोजनामा सम्पर्क राख्न हुन।

शिप हो सिर्जना, शिप हो सम्पत्ती, शिप सिकी उद्यम गरी विदा गरौं गरिबी।
शिप सिकौं, रोजगार बढाऔं, सुखी जीवनको लागि शिप चाहिन्छ।
युवालाई शिप दिऔं, रोजगारी बढाउँ, शिप सिके भोको बस्नु पर्दैन।
शिप हो सिर्जना, शिप हो सम्पत्ती, शिप सिकी उद्यम गरी विदा गरौं गरिबी।

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
व्यवसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि
परियोजना दोस्रो
बुद्धनगर, काठमाडौं
फोन : ९७७-१-४७८६३११, ४७८६४११
पैसा तिर्न नपर्ने टेलिफोन नं.१६६००१६७७७७ वा
वेभसाइट www.event.gov.np

अविरल वर्षाको हजारौं हेक्टर धानबाली नष्ट

काठमाडौं। केही दिनयता देशभर परेको अविरल वर्षाका कारण आएको बाढी, पहिरोले विभिन्न स्थानमा ठूलो क्षति पुऱ्याएको छ। कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयका अनुसार हालसम्म ५ वटा प्रदेशबाट क्षतिको प्रारम्भिक जानकारी आएको छ।

लगातार परेका पानीका कारण हालसम्म ८८ हजार ६७७ हेक्टर खेतीयोग्य जमिन डुबान परेको छ भने बाढी पहिरोमा परी १ हजार ८१ पशुपन्क्षी मरेका छन्।

यसरी मर्नेका कुखुराको संख्या ८५० रहेको मन्त्रालयका प्रवक्ता हरिबहादुर केसीले जानकारी दिएका छन्। केसीले तराईका क्षेत्रमा धेरै डुबान भएको देखिए पनि त्यसले धान बालीमा धेरै असर नगरेको बताए। डुबानको केही दिनमै पानी सुकेकाले फेरि बाली ब्युँझने भएकाले धानमा धेरै क्षति नपुगेको बताइएको छ।

"धान बालीमै धेरै असर परेको भने छैन, प्रारम्भिक तथ्याङ्क अनुसार ७ सय हेक्टरमा पहिरोको कारण बालीमा क्षति हुनसक्ने देखाएको छ।"

कुन प्रदेशमा कति क्षति

हालसम्म ५ वटा प्रदेशबाट प्रारम्भिक क्षति जानकारी आएको छ। २ वटा प्रदेशको जानकारी आउन बाँकी रहेको छ। प्रदेश २, गण्डकी प्रदेश, प्रदेश ५, कर्णाली

प्रदेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशबाट प्रारम्भिक क्षतिको जानकारी मन्त्रालयमा आएको हो।

प्रदेश २ मा ८७ हजार ६२९ हेक्टर जमीन डुबानमा परेको छ। सो डुबानले मानिसलाई दैनिकीमा कष्टकर बनाए पनि कृषि बालीमा भने धेरै असर नपारेको केसीको भनाई छ। तर, धेरै दिनसम्म बालीमा डुबान भए त्यसमा क्षति पुऱ्याउन सक्ने बताएका छन्।

गण्डकी प्रदेशमा १ हजार ८२ हेक्टर क्षेत्रफलमा बाढी तथा पहिरोले बालीमा क्षति पुऱ्याएको छ। सो क्षेत्रमा ३९२ पशुपन्छीमा क्षति परेको हो। सो मध्ये ३०० कुखुरा मरेको र अन्य पशुहरू बाढी तथा पहिरोले बगाएको बताइएको छ।

प्रदेश ५ मा १५६ हेक्टर क्षेत्रमा क्षति पुगेको छ। सो क्षेत्रमा पहिरोका कारण धान, मकै बालीहरूमा क्षति पुऱ्याएको छ। ३८९ पशुपन्छीमा क्षति पुगेको छ। २५० कुखुराहरु एकै ठाउँमा मरेको छ।

कर्णाली प्रदेशमा २०५ रोपनी क्षेत्रमा धान खेतमा क्षति भएको छ। सुदूपश्चिम प्रदेशमा ३०० ब्रोइलर कुखुरा बाढीले बगाएको छ।

कृषि समूहलाई ३० लाख अनुदान

ललितपुर : कृषि ज्ञान केन्द्र, ललितपुरले दक्षिणकाली वडा नं.२ स्थित तरकारी ब्लक कृषि समूहलाई ३० लाख अनुदान रकम बराबरको सामाग्री आइतबार हस्तान्तरण गरेको छ। जम्मा एक करोडको कार्यक्रम भएपनि लकडाउनका कारण ६० लाख बराबरको मात्रै काम भएको कृषि ज्ञान केन्द्र, ललितपुरका प्रमुख निर्मल गदालले जानकारी दिनुभएको छ।

कृषि सामाग्री हस्तान्तरण कार्यक्रममा दक्षिणकालीका मेयर मोहन बस्नेत, उप-मेयर वसन्ती तामाङ डंगोलको समेत उपस्थिती रहेको थियो। यस समूहमा १५ जनाको कार्यसमिति रहेका छन्। समूहलाई ग्रीन नेट, इन्सेक्ट नेट, बुट, कुटो, कोदालो, चाँदे, हँसिया, भर्मी कम्पोष्ट मल, वाटर पम्प, २० हर्ष पावरको पावर टिलर, मिनिटिलर प्रदान गरेका छन्। त्यसैगरी ग्सोलिक मिनिटिलर, स्प्रेयर पम्प, तरकारी बीउहरू, बिषादी, मल्टीलेयर, बाँस, कैंची, स्टिकर विषादी, क्रेट, बुट, पाइप तथा ट्याङ्कीहरु समेत हस्तान्तरण गरिए थिए।

ती सामाग्रीहरु ज्ञान केन्द्रका प्रमुख निर्मल गदालले समूहका संयोजक सुशिला मगरलाई हस्तान्तरण गरेका थिए। उक्त कृषि सामाग्री अनुदान कार्यक्रममा बोल्दै दक्षिणकाली नगरपालिकाका मेयर बस्नेतले सामाग्री वितरण गरेर मात्रै कृषि ज्ञान केन्द्रको दायित्व पूरा नहुने बताएका छन्।

समय समयमा अनुगमन गरी वितरण गरिएका सामाग्रीको सही सदुपयोग गर्नुपर्ने बताउदै उनले भने, "यति धेरै सामाग्री पाएपछि किसानहरूले वर्षको ४, ५ करोडको उत्पादन विक्री गर्नुपर्छ।" त्यस्तै कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रमुख गदालले लकडाउनका कारण ड्रप गर्न लागेको कार्यक्रम सफल बनाउन मेयर, उपमेयर तथा वडा अध्यक्ष रामचन्द्र क्षेत्रीका कारण अन्तिम अवस्थामा भएपनि सञ्चालनमा आएको बताउनु भएको थियो। यो अनुदान कार्यक्रम प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, तरकारी ब्लक कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि ज्ञान केन्द्रले वितरण गरेको हो।

COVID-19 helps Ecuadorian families in need

With a small act of kindness, Alvaro Ramón, milk producer and cattle farmer, reinforces community solidarity in the Morona Santiago province of Ecuador. ©Alvaro Ramon 01/06/2020

When the local dairy supply centers closed because of the COVID-19 emergency, Alvaro Ramon, a cattle farmer and milk

supplier in the Amazon region of Ecuador, was left with many gallons of milk and a spirit of solidarity. He decided to give away his surplus milk to help the families affected by the lockdown and the broken supply chain.

One morning at the beginning of the pandemic, when restrictions were first put in place, Alvaro posted on social media, "If you know someone who needs milk, we are giving it away today." He hoped that this post would reach more families in need and motivate other local producers who were in similar situations.

In a few minutes, Alvaro was flooded with messages from people all over the community: mothers with young children, elderly, as well as young families. They were all more than eager to receive Alvaro’s help.

"I was motivated to provide my daily production of milk for free, and I started safely delivering milk to low-income families, pregnant women and to mothers with young children," said Alvaro, committed to the community in which has been living for more than 35 years.

In Ecuador, for a large portion of the population, the "stay at home"

He has been an active participant in the farmer field schools that address the environmental and productive issues of livestock. The project has helped Alvaro and many other cattle producers to increase production in a sustainable way.

measures implemented to halt the spread of COVID-19 have meant losses of income and limited access to food or even clean water. These restrictions have also put a strain on smallholder producers’ access to markets, in turn creating bottlenecks in the flow of goods and services in certain towns and cities.

Specifically in the Morona Santiago province, families in Alvaro’s community, the Huamboya community, have had trouble obtaining fresh products, such as milk, eggs and vegetables, because of the restrictions on movement.

As Alvaro had not been able to sell his milk in the markets, his production would have gone to waste. Realizing that this was a precious commodity for many in his region, Alvaro decided that kindness was the answer. He obtained the mandatory safe-conduct document to allow his movement, and he drove his truck to distribute 50 liters of milk to around 20 families in his community.

Alvaro’s neighbors (left/top) making mozzarella with the milk donated by Alvaro (right/bottom). ©Alvaro Ramon

Alvaro has dedicated his life to cattle production and is one of the beneficiaries of FAO’s Climate-smart Livestock project in Ecuador, funded by the Global Environment Facility (GEF). He has been an active participant in the farmer field schools that address the environmental and productive issues of livestock. The project has helped Alvaro and many other cattle producers to increase production in a sustainable way.

Since March, the situation has been improving and milk production is now going strong, with countries of the region working together to support the food supply chain and avoid a food crisis.

The small act of kindness shown by Alvaro has earned him plenty of safe-distanced love and appreciation in form of applause, smiles, gratitude and comments on his social media posts. "Thank you for the milk, it’s delicious," reads

one of the many comments on his post.

Alvaro Ramon and his family on their farm. Alvaro is one of the biggest cattle farmers in the area, and he was one of the first producers to join the Climate-smart Livestock project in the Morona Santiago province. ©Alvaro Ramon

Climate-smart and forward thinking

Alvaro is one of 1 056 cattle producers that have applied sustainable livestock practices because of training provided by the FAO-GEF Climate-smart Livestock project. This initiative has increased livestock productivity and farmers' incomes in seven provinces of Ecuador. The project also provides smallholder producers' access to microfinance for "green" initiatives.

Since May 2019, the project's cooperation with BanEcuador has provided over USD 953 000 to support producers in implementing climate-smart livestock practices on their farms. These good practices will potentially reduce carbon emissions by 1 000 250 kilograms of CO2 per year.

Increased crises and shocks are a reality for farmers around the world, and climate change plays no small role in this.FAO has been working with the GEF for over two decades to address the critical relationship between agriculture and the environment, supporting projects that engage smallholder producers worldwide and focus on sustainable, environmental and climate-friendly production practices. This crisis reinforces how stronger, sustainable livelihoods are the cornerstone to resilience and to overcoming shocks, but kindness is what keeps communities together and helps them really move forward.

Fighting three words is changing the fisheries sector

Celebrating progress on the international day against Illegal, Unreported and Unregulated fishing

Illegal, Unreported and Unregulated (IUU) fishing damages livelihoods, strains

marine resources, harms food security and undermines overall efforts to make fisheries sustainable. © FAO/Cristiano Minichiello

05/06/2020

Illegal, Unreported and Unregulated (IUU). These three adjectives ultimately jeopardize the whole of the fisheries sector. IUU fishing can destroy the livelihoods of fishing communities, harm food security and nutrition, damage fair local and international trade and often give way to unsafe and indecent working conditions, sometimes even crime.

IUU fishing includes everything from fishing without a license and not accurately reporting catches to fishing in prohibited areas or periods and catching or selling protected species. IUU fishing undermines regional, national and even international efforts to make fisheries sustainable, important for ensuring that marine resources are available in the future, that livelihoods are protected and that species survive. Several countries around the world are combating IUU fishing with FAO's support and making noteworthy progress.

As we mark 5 June, the International Day for the Fight Against IUU fishing, here are just some highlights of progress made:

Restoring trade in Guinea

Like in football, countries can receive penalties and associated warnings for their actions. In 2012, following concerns about IUU fishing controls in the country, Guinea received a yellow card from the European Union, followed by a red card in 2014. This action essentially blocked access to Europe's substantial market for Guinea's seafood products.

Collaborating closely with FAO and partners, Guinea prioritized ending IUU fishing by implementing the Port State Measures Agreement (PSMA), a tool aimed at preventing vessels engaged in IUU fishing from using ports and landing their catches. Just two years later, through Guinea's incredible efforts, the EU trade sanctions were lifted, and Guinea had become one of the front runners in the fight against IUU fishing. The nation's president was even honored with the Prize of Excellence as a Political Champion in Fisheries at the World Conference on the Blue Economy in Kenya.

There is growing international momentum to combat unsustainable fishing practices through tools like the Port State Measures Agreement and multi-state collaboration like the General Fisheries Commission for the Mediterranean. Left/Top: ©FAO/Sia Kambou Right/bottom: ©FAO/Claudia Amico

Regional collaboration for better monitoring and surveillance throughout the Black Sea

IUU fishing has become an increasingly important issue to tackle in the Black Sea region. Vulnerable species, such as sturgeon and piked dogfish, as well as commercial species with a high market value such as turbot, are suffering considerably from the impacts of such fishing. The status of living marine resources in the Black Sea is now being more closely monitored by the General Fisheries Commission for the Mediterranean (GFCM).

The GFCM has been reinforcing fisheries management in the Black Sea by working closely with countries of the region to renew their political commitment to effective regional collaboration and adopting binding decisions that specifically target IUU fishing. Black Sea countries identified inspections at sea and procedures for the detection of infringements as areas most in need of improvement. Consequently, the GFCM has implemented national and regional trainings and technical assistance to enable countries in the region to significantly strengthen monitoring, control and surveillance. These capacity-building activities, in close collaboration with partners, have been instrumental in the progress. For example, a joint inspection programme coordinated by the European Fisheries Control Agency as well as the training of national inspectors and the reinforcement of national fisheries management systems, have led to visible improvements in the region.

Chile is continuously working to tackle IUU fishing

Ensuring that fisheries remain sustainable is an evolving situation. Unfortunately, one time action does not ensure results forever. Chile is one country that is constantly reviewing and strengthening its national capacity to address IUU fishing. By regularly updating its legislation, most recently in 2019, it has strengthened and increased the responsibilities, resources and tools of the national authority mandated to fight IUU fishing. Concurrently, this legislation has put in place new obligations, as well as an infraction and sanction framework for fishers, not just at the catch stage but also in the post-harvest and trade stages. Chile is also heavily involved in regional and global initiatives, including hosting and chairing the second meeting of the Parties to the PSMA, and the meetings and actions of the Forum of the Asian-Pacific Economic Cooperation (APEC), showing its active engagement in finding harmonized solutions to this issue.

Increasing regulations in Sierra Leone

Sierra Leone has one of the richest fisheries in West Africa. A large number of artisanal fishers rely on fish for their livelihood and a significant percentage of the population depends on fish as a source of animal protein. Yet, since the 1980s, Sierra Leone has allowed increasing numbers of foreign vessels to target fish stocks in their national waters, substantially increasing the pressure on these fish stocks.

To ensure the sustainability of its fisheries, Sierra Leone has been increasing regulation of the sector. In 2018, Sierra Leone became a party to the PSMA, an important step to ensuring that foreign vessels entering their ports are not conducting IUU fishing. With the support of FAO and other partners, Sierra Leone has also been working to implement this and other international agreements through legislative reviews, stepping up monitoring, control and surveillance capacities and increasing interagency cooperation.

This international day, June 5, aims to eliminate IUU fishing and support the millions of people who rely on fisheries for their livelihoods and food security. ©FAO/Desirey Minkoh

These are only a few examples of the numerous efforts taking place worldwide as countries and regions fight against IUU fishing. As a supporter of States in this fight, FAO is continually developing tools to help countries eliminate IUU activities. One such tool in development is a global information exchange system, key to the functioning of the PSMA, allowing countries to exchange information on the compliance of foreign vessels seeking entry and using their ports. Together with the up-and-running Global Record of Fishing Vessels, Refrigerated Transport Vessels and Supply Vessels, a one-stop shop for certified information on vessels, these tools will be indispensable in supporting States to combat IUU fishing.

Through efforts like this international day and the Sustainable Development Goals (SDG 14 – Conserving Life below Water), there is a growing awareness about this serious issue and international momentum to combat these unsustainable practices.

As many of these efforts illustrate, a strong commitment at the national and regional levels is a critical first step, but effective implementation and enforcement of measures, capacity development and international cooperation are essential in turning the tide against IUU fishing. We are hopeful that

From bustling Omani fish markets to online auctions

Digital innovation is boosting the fisheries supply chain in Oman during COVID-19

It is a rare day that this modern Omani fish market is empty and quiet. Now, like many others, this market has implemented physical distancing to fight COVID-19. Omani fish markets are turning to digital solutions to keep selling their products. ©Khalid

The result was Behar, an integrated online platform for fish auctioning. Launched by Oman's Ministry of Agriculture and Fisheries, in cooperation with the Oman Technology Fund, Behar is currently being piloted in the country's second largest fish market, the

Albalushi/Central Wholesale Fish Market
08/06/2020

With 3 165 kilometres of coastline, it is hardly surprising that fish markets are an important, daily part of local life in Oman. The Sultanate of Oman is one of the largest fish producers in the Gulf region with a total capture production of 580 000 tonnes in 2019, and its domestic consumption is well over the worldwide average. Omanis are significant consumers of seafood products, and fisheries provide livelihoods for many in the country's coastal communities.

On a normal day, one of the liveliest fish markets in the Sultanate is in its capital city of Muscat. The Mutrah Fish Market, nestled along the sea on Oman's largest harbour, is teeming with life. Its days begin before dawn when the fishermen start arriving to offload their catch. The marketplace is a swirl of sights, smells, sounds and daily activity, with Omanis and international tourists weaving around the market stalls.

Fish vendors, mostly dressed in the traditional, white garment, a *dishdasha*, stand behind stalls stacked high with the daily catch: tuna, red mullet, kingfish, grouper and crabs. Their cries in Arabic and English advertise their wares.

But in the wake of COVID-19, new regulations have challenged the fisheries supply chains in the Sultanate. With the need to implement physical distancing and other regulations to face COVID-19, the vast spaces of the Mutrah Fish Market and other important fish markets throughout the country are mostly silent now.

The question remained: Could fresh fish products still reach Omani consumers?

As it turns out, the answer was yes thanks to the government's innovative approach of transforming the fish auction markets– the backbone of Oman's fish supply chain – from a physical marketplace to a digital platform.

Behar – a digital auctioning platform

The result was Behar, an integrated online platform for fish auctioning. Launched by Oman's Ministry of Agriculture and Fisheries, in cooperation with the Oman Technology Fund, Behar is currently being piloted in the country's second largest fish market, the Central Fish Market at Al Fulaaij. Before the lockdown, this wholesale market served as the cornerstone for retailers, both in Oman and abroad. Lively auctions took place here, providing the daily catch to restaurants, hotels, supermarket chains and countries throughout the region.

Left/Top: Fishermen sit with their catch, before COVID-19 struck. ©FAO/Rosetta Messori

Right/Bottom: Freshly-caught tuna, a high value fish, at the Central Wholesale Fish Market. ©Khalid Albalushi/Central Wholesale Fish Market

The establishment of the Behar e-commerce tool allows for the smooth functioning of the Al Fulaij fish market, while simultaneously safeguarding the health and safety of fisherfolk, market workers, as well as customers. The market workers now upload photos and

details of the catch to the Behar platform, where wholesalers, retailers and restaurants can view the daily offer and place their orders via online auction. Following the electronic bidding by the buyers and merchants, invoices are automatically issued to previously registered personal accounts, thereby completing the electronic payment process.

"The platform was launched to facilitate the wholesale auction of fresh seafood by seafood traders, retailers and companies operating in the fisheries industry from various governorates of the Sultanate of Oman," explains Saud Alhabsi, Under Secretary of Oman's Ministry of Agriculture for Fisheries.

"It is anticipated that this platform will have a positive impact in facilitating seafood trade in the country and boosting the economy. Above all, it is expected to provide a sustainable flow of trading during the COVID-19 pandemic."

"There is a plan for a second stage during the upcoming weeks and months to market and sell internationally," Under Secretary Saud Alhabsi continues. "There's also the idea to expand to other wholesale fish markets in fishing ports around the country.... Hopefully before the end of this summer, three more markets can join the platform."

FAO and Oman have partnered to support small-scale fisheries and boost their sustainability, both nationally and regionally. ©FAO/Rosetta Messori

And what was the reaction to the new platform?

The response was overwhelmingly positive. Only a week after Oman's lockdown, the online auction platform was already up and running, a testament to the skills of the younger generation ready to apply creative approaches and digital innovation.

"The Omani youth were able to turn a crisis to opportunity and devise solutions in a short period of time. Our experience shows that when all the stakeholders and decision-makers come together to face a challenge, a solution can be found" says Redha Bait Faraj, the Director General of Fisheries Marketing and Investments of the Ministry of Agriculture and Fisheries Wealth.

FAO's Representative in Oman, Nora Ourabah Haddad, praised the innovative response to COVID-19 and their efforts to support fisheries livelihoods throughout the country. "Technological and organisational innovations such as the Behar platform are a testimony to the great capacity of countries such as Oman to adapt rapidly and meet the needs of both food producers and consumers. FAO's role in documenting these initiatives and supporting their scaling up to other contexts is of utmost importance."

Building on the Behar Platform, FAO is planning to further support Oman in the digitalization of its fisheries value chain and also develop a cooperation programme to support other countries from the region and beyond to benefit from Oman's successful experience.

FAO partners with the Sultanate of Oman on many activities related to promoting sustainable fisheries and aquaculture management in the country and the region. One of these initiatives is the South-South collaboration exchanging knowledge on innovative agri-aquaculture practices in water scarce countries like Algeria, Egypt and Oman. FAO and Oman have also partnered on national projects to boost sustainability of fisheries management, aid small-scale fisheries, develop a regulatory framework for the fish meal and fish oil industry and implement an improved vessel monitoring system to combat illegal, unreported and unregulated fishing.

Fisheries hold an important role for the livelihoods of millions worldwide. During times of crises, it is important to look to digital innovation and creative solutions in all sectors to ensure that people can maintain their livelihoods and sustain themselves in times of emergencies and beyond.

कृषि उत्पादनमा वृद्धि र सहजता,
कृषि यान्त्रीकरणको प्रवर्द्धन र उपयोगिता
देश आत्मनिर्भरताको मूल आधार, कृषि
विकासमा नविनम् सुधार
कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि
यान्त्रीकरण प्रवर्द्धन केन्द्र
(CAIDMP)

Stopping COVID-19 from reaching

Information campaign helps rural communities protect themselves against coronavirus

Farmers wear masks during a Farmer Field School session on COVID-19 prevention in Malanje Province, Lombe community. Angola has very few cases of COVID-19, and FAO together with the Angolan government, is working to keep it that way. ©FAO/Estevão Benedito

11/06/2020

In the most remote areas of Angola, the wave of coronavirus infections that has swept the world has not yet reached deep into the villages and farming communities. A new joint campaign launched by FAO with Angola's Ministry of Agriculture aims to keep it that way.

In a village in Malanje Province, in the country's northern central region, a group of women farmers wear face masks and stand at least a metre apart. They're taking part in a Farmer Field Schools training session on how to prevent the spread of COVID-19.

Angola's Institute of Agrarian Development (IDA) is a key partner in the information campaign, including IDA agricultural extension workers who are reaching farmers in their fields and villages.

There are similar scenes in other parts of the country too. In a field of cabbages in Huambo Province, an agricultural extension service worker stands a safe distance from a group of women farmers and speaks to them about the dangers of this new virus and how they can protect themselves.

"The farmers are optimistic in overcoming this pandemic. They understand that they are crucial in this crisis, so they want to be healthy to keep working and producing food for Angolan families," said Celestino Vonjila Essuvo, FAO Farmer Field Schools Coordinator in Huambo Province.

Left/top: A farmer in Huambo Province studies a poster that depicts important safety messages such as hand washing and physical distancing to prevent the spread of COVID-19. ©FAO/Celestino Vonjila Right/Bottom: FAO Representative in Angola, Gherda Barreto, with David Tunga, Director of the Institute of Agrarian Development of Angola's Ministry of Agriculture, at the information

campaign launch. ©FAO/ Catia Marinheiro

The messages being shared with family farmers focus on the importance of hand washing with soap and water and maintaining physical distance to avoid spreading the virus. They are being shared in posters and other material in Portuguese and several local languages and aim to reach vulnerable rural women in particular.

"Being able to speak with people in their own language is so important in being understood and getting the safety message heard," states Hugo Manuel who works for FAO's team based in Huíla Province in the country's south, where drought pushed vulnerable farming families deeper into food insecurity in the last 12 months.

Across Africa, FAO is tapping into existing networks of farmer field schls, extension workers, women's discussion groups and community veterinary health networks to share COVID-19 health and safety messages. It is part of the broad effort to protect food security and livelihoods in the face of the virus.

A man wearing a 'cleaning brigade' orange vest watches on as a woman washes her hands at a market in Luanda. The brigade was set up before the threat of COVID-19 arrived, but now brigade members have the added tasks of making sure that people wash their hands and wear a mask before entering the market. ©FAO

In Angola, Farmer Field Schools are also training farmers on how to produce handmade soap to both meet the new local demand because of the virus and to provide a new income source.

FAO Representative in Angola, Gherda Barreto, launched the information campaign in the capital, Luanda, with the Ministry of Agriculture.

"This virus is putting lives and livelihoods at risk," she said. "We are aiming to reach farming families not only to protect the most vulnerable communities from this disease, but also to keep family farming and food supply chains active."

FAO's focus in Angola is to strengthen livelihoods and food security. This is especially important in times of crisis, like this one. Though Angola has so far recorded only a small number of positive COVID-19 cases, it is paramount that the disease is kept at bay, both for the health of the population and to limit the impact that restrictions on movements and other preventive measures have on livelihoods. FAO, the Ministry of Agriculture and the World Health Organization's information campaign aims to reach 1 million rural families in Angola.

Protecting the right to a childhood

More than 150 million boys and girls around the world lose their childhoods to child labour. 108 million of them are working in agriculture. ©FAO/Cristiano Civitillo

12/06/2020

Many of us look back on our childhoods with warm feelings. But for more than 150 million girls and boys between the ages of 5 and 17 around the world, childhood means something else: poverty, a lack of education and working long hours in dangerous conditions.

Child labour is defined as work that is inappropriate for a child's age, or more specifically, work that affects a child's education or is likely to harm their health, safety or morals.

Around 71 percent of all child labourers work in agriculture (livestock, forestry, fishing or aquaculture) – that's an increase of 12 percent, or 10 million more girls and boys, since 2012. Clearly, this is not an easy problem to erase, but it's also an issue that we need to tackle to protect the well-being of millions of children.

Children should be free to fully realize their rights to education, leisure and healthy development. This in turn provides the essential foundation for broader social and economic development, poverty eradication and human rights.

But child labour is a complex problem.

Performing work that is too difficult for a child's age and ability can result in permanent injury, not only harming the child in the present, but also for the rest of his/her life. Child labour is a global problem that requires a global solution. Awareness and advocacy are the first steps. Left: ©FAO/Zakir Hossain Chowdhury; Right: ©FAO/Saul Palma

Some key factors that contribute to child labour in rural areas are low family incomes, too few livelihood alternatives, poor access to education and limited labour law enforcement. Many families and communities feel that they have no other choice than to employ their children in agriculture in order to keep up with their demands for food and income. In fact, an estimated two-thirds of agricultural child labourers work in family operations or alongside family members.

In order to properly address child labour, it is important that we understand that not all work in agriculture carried out by children is considered child labour. Some activities help children to learn valuable farming skills and experience that they can use as adults, to develop socially and to maintain cultural beliefs and practices, all the while contributing

to their own survival and food security.

International law takes these situations into account as long as the child's tasks follow a few important rules. The child must be at least 13 years old (or 12 years old in some developing economies) to help out, and if they do so, it must be for a limited time each week, only in non-hazardous work, and the child must attend school.

Additionally, once a child has reached the legal minimum age for work, which is generally 14 or 15 years of age, she or he is allowed to work, but still not in any situation considered hazardous.

For too many children, work in agriculture goes beyond the limits for safety and well-being, and crosses the line into child labour.

Child labourers face a variety of negative consequences that stem from work that is too difficult or too much for their age and capability. Physical disability, mental or emotional trauma, along with a lack of education, can put these children at a huge disadvantage for the future. Their options to move on to other livelihoods are diminished because they did not have access to the resources they needed to have a safe, healthy and balanced childhood.

Ending child labour means that millions of children regain the chance to stay in school, grow up happy and healthy and lead productive futures. ©FAO/Ivan Grifi

Child labour not only continues the cycle of poverty for the children involved, but also for their families and communities. Without education, these girls and boys are likely to remain poor, perpetuating their state of poverty and ultimately undermining efforts to reach sustainable food security and end hunger.

As part of its wider approach to eliminate child labour in agriculture, FAO promotes efforts to boost the incomes of rural families so that they have the means to send their children to school rather than work. FAO and its partners also help to develop the overall capacities of government and agricultural ministries so that they are better equipped to deal with the complex nature of child labour.

Promoting and enforcing global action against child labour is the only way to protect the world's children, and through them, our shared future.

What's in a name? Or better yet, what's in a cheese?

What's in a name? Or better yet, what's in a cheese?
Geographical Indications help celebrate countries' rich food heritage.

Geographical Indications (GI) create pathways to sustainable development. GIs are a way to preserve local know-how, traditional knowledge, natural resources and biodiversity, supporting local economies and boosting income for smallholder farmers around the world. ©EBRD-FAO/Nikoloz Mchedlidze

18/06/2020

The origins of the word *sulguni*, a salty, soft cheese made from fresh cow or buffalo milk, stem from 'suli' and 'guli' meaning 'soul' and 'heart' in Georgian. This cheese, a fixture on nearly every Georgian table, could not be more aptly named.

What makes sulguni unique is the way it is made – a process fine-tuned over centuries that involves stirring and kneading the stretched curd, then shaping it into a disk and covering it in salt.

What makes *sulguni* unique is the way it is made – a process fine-tuned over centuries that involves stirring and kneading the stretched curd, then shaping it into a disk and covering it in salt. This technique gives the cheese its distinctive layers, juiciness and slight crunch when sliced. Whether fresh, dried, aged, smoked or flavoured with honey, wine or traditional spices, *sulguni's* signature taste is unmistakable, making it one of the country's most famous cheeses.

But not all cheeses marketed under the name *sulguni* adhere to the traditional recipe. This dilutes the image of what is an undeniably important part of Georgia's rich food heritage. That is why Georgia, and other countries worldwide, are choosing Geographical Indication labels (GIs) to protect their food traditions.

Over the last several years, FAO and the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) have been working with governments and producers worldwide to support geographical indications for traditionally made products. GI labels bring more value to products, translating into higher incomes for rural households, promoting pride in local food cultures and attracting youth to a promising agricultural business.

It is just one in a series of FAO initiatives that work with partners to support rural livelihoods and communities.

With the support of FAO and EBRD, producers in Georgia, as well as Croatia, Montenegro, Serbia and Turkey, have registered products with geographical indication labels, increasing pride in local cultures and gaining recognition for its farmers. ©EBRD-FAO/Fernando Javier Urquijo

The real deal

Georgia has an abundance of unique delicacies, from *saperavi* wine to *churchkhela*, a sweet made from grapes and walnuts. Like *sulguni*, these products have qualities and reputations that stem from their place of origin or "terroir". These products are a result of the specific knowledge and practices built through interactions between the local community and its environment. This, combined with local know-how passed down from generation to generation, are precisely what gives the final products their distinctive taste, texture and appearance.

An official GI label attests to the fact that the product originates from a particular location and possesses specific qualities that are attributable to that specific geographical origin. GIs link products to local heritage and are even protected with intellectual property rights.

Preserving food heritage and know-how

For Venera Liparteliani, a smallholder farmer in Western Georgia, making *sulguni* is a regular part of her life. "Fresh *sulguni* should be soft and juicy," she says. "It's not difficult to produce, but you need to follow specific steps."

In order to market *sulguni* under the GI label, the cheese must be made according to a strict set of specifications. FAO empowered the *sulguni* producers and their organization, the Georgian Dairy Association, to upgrade these specifications to ensure food safety and adaptability to modern production, while staying in line with tradition. Thanks to a system of certification and controls against counterfeiting, consumers know they are getting the real deal when they buy GI-labelled *sulguni*. This is true whether the cheese was made by a small producer, like Venera, or a large company.

Tushetian guda cheese another GI labelled product supported by the project, gets its distinctive flavour from the milk of Georgia's native cows and sheep combined with a centuries-old method of ripening the cheese in a sheep skin bag. ©EBRD-FAO/Fernando Javier Urquijo

More than just a label

There are more than 8 000 registered GI products worldwide, and they pull in roughly EUR 50 billion a year in trade. A GI can act as a marketing tool for local producers, attracting a customer's attention, commanding premium prices and catering to a growing market that values quality, tradition and reputation.

Giorgi Karsamauli, one of the young founders of the Tushetian Guda Cheese Association, produces another famous Georgian cheese, Tushetian guda, that is also now protected with a GI label. He comments that, GI certification helps preserve the traditional practices, for example keeping the cheese in a sheep skin bag instead of a plastic one, while also helping ensure food safety. Giorgi also commented on the fruitful work that has been carried out in this regard with public authorities and inspection services.

"When we take our Tushetian guda cheese to exhibitions and fairs, people are very surprised to see this strange bag made of sheep skin. I explain to them what it is and how the cheese is made and how this gives unique characteristics to the cheese," Giorgi explains.

He also notes that the GI process can offer a promising future to the communities living high in the mountains by improving livelihoods while preserving the pastoralism that protects natural resources in the Tushetian National Park.

GIs can breathe new life into rural economies by sustaining production activities and creating jobs in new industries like rural tourism.

People, products, places

With youth increasingly leaving rural areas for cities and with processed foods on the rise, traditional foods run the risk of disappearing, especially as habits and lifestyles change. But by putting traditional foods like *sulguni* and Tushetian guda on the map – linking people, products and places – FAO, together with partners like the government of Georgia, is helping to instil a sense of pride in rich local, food heritage, especially among younger generations. Recognizing producers' contribution to national food and biodiversity heritage and increasing the value of and pride in these products boosts livelihoods and helps to keep these food traditions alive and celebrated for years to come.

साउन महिनाको कृषि कर्म :

-तराई र भित्री मधेशमा धान रोपाईमा निरन्तरता दिने

-मध्य तथा तल्लो पहाडी भेकमा मकै भाँचेपछि ६/७ दिन घाममा सुकाएर मात्र भण्डार गर्ने ।

-मध्य पहाडमा पाकेको मकै भाँचेर वा मकैसँगै कोदो रोप्न तथा बारीमा भटमास रोप्ने ।

बगैंचामा पानीको निकासको राम्रो प्रबन्ध गर्ने ।

-हरियो मल पल्टाउने कार्य गर्ने ।

-साउने जातको अलैंची टिप्ने ।

-सुन्तला जातको फलफूलमा पात खाने कीरा र पतेरो नियन्त्रण गर्न सिफारिस भएको विषादी छर्ने ।

सुन्तला बोटका हाँगा रोगले कुहिएको भए कुहिएको बोक्राहरू हटाई बोर्डो पेष्ट लगाउने ।

-आँप लिची लगायतका फलफूलहरूमा फल टिपीसके पछि राम्ररी पाकेको गोठेमल प्रति बोट १-२ डोको खाल्टो खनेर माटोमा मिसाउने ।

-असारको शुरुमा रोपिएको धानमा यस महिनाको अन्त्यतिर युरिया मल दिने ।

-बेंसी र खोंचमा ड्याङ्ग पारी अगौटे काउली लगाउने ।

-वर्षे फलफूल बगैंचामा गोडमेल र सरसफई गर्ने ।

पशुपालन :

-हरियो घाँस बढी भएमा हे र साइलेज बनाएर राख्ने ।

-गाईभैंसीका पाडा-पाडी, बाच्छा-बाच्छीलाई जन्मेको ३-३ हप्ताको उमेरमा जुकाको औषधि खुवाउने ।